

GRAĐANSKO OBRAZOVANJE

8

UDŽBENIK ZA OSMI RAZRED OSNOVNOG OBRAZOVANJA

Mr. Biljana Sinadinovska Šotarovska
Mr. Tatjana Đeorgievska
Dr. Pece Trifunovski

GRADANSKO OBRAZOVANJE 8 udžbenik za osmi razred u osnovnom obrazovanju

Autorska prava © 2026, Ars Lamina – publikacije

Izdaje

Ars Lamina – publikacije, Skoplje 2026

Glavni urednik

Branka Bugariska

Urednik

Tatjana Dimovska Atanasova

Autori

Mr. Biljana Sinadinovska Šotarovska

Mr. Tatjana Đeorgievska

Dr. Pece Trifunovski

Prevod sa makedonskog na bosanski jezik

Izeta Babačić

Naslov originala: „Граѓанско образование 8 учебник за осмо одделение во основно образование“

Jezikna redakcija

Aida Zuković

Stručna redakcija

Prof. dr Zoran Matevski – UKIM, Institut za sociologiju, Skoplje

Prof. dr Makedonka Radulović – UKIM, Institut za porodične studije, Skoplje

Simona Petkovska Ilieska – OŠ „Vlado Tasevski“, Skoplje

Prof. dr Trajče Stojanov, Univerzitet „Goce Delčev“ Štip, Fakultet za obrazovne nauke

Grafičko i tehničko uređenje

Ars Lamina – publikacije

Dizajn

Pointer Creative Agency

Štampa

Ars Lamina, Skoplje 2026

Tiraž

35

Sva prava zadržana. Nijedan dio ove knjige ne smije se umnožavati niti prenositi u bilo kojem obliku ili bilo kojim sredstvima, elektronskim ili mehaničkim, uključujući fotokopiranje, snimanje, niti biti pohranjen u sistemu za pretraživanje bez pismene saglasnosti izdavača. Ovaj udžbenik odobren je za upotrebu u devetogodišnjem osnovnom obrazovanju, Odlukom o odobravanju i upotrebi udžbenika za nastavni predmet Građansko obrazovanje za VIII razred osnovnog obrazovanja broj 26-640/1 od 20.05.2026, Ministarstva za obrazovanje i nauku Republike Sjeverne Makedonije.

CIP - Каталогизација во публикација

Национална и универзитетска библиотека „Св. Климент Охридски“, Скопје

373.3.016:37.035(075.2)-163.4(497.6)

SINADINOVSKA Šotarovska, Biljana

Граѓанско образование 8 : udžbenik za osmi razred u osnovnom obrazovanju / Biljana Sinadinovska Šotarovska, Tatjana Đeorgievska, Pece Trifunovski ; prevod sa makedonskog na bosanski jezik Izeta Babačić. - Skoplje : Ars Lamina – publikacije, 2026. - 115, [4] str. : илустр. ; 29 cm

Превод на делото: Граѓанско образование 8 : учебник за осмо одделение во основно образование. - Рјечник појмова: стр. [116-117]. - Библиографија: стр. [118-119]

ISBN 978-608-280-333-3

1. Đeorgievska, Tatjana [автор] 2. Trifunovski, Pece [автор]

COBISS.MK-ID 69158405

UVOD

Dragi učenici,

Kroz sadržaj ovog udžbenika imat ćete priliku istražiti teme „Ljudska i dječija prava“ i „Društvo, država, građani“, predviđene za osmi razred iz predmeta Građansko obrazovanje. Kroz radionice o sadržajima i ponuđenim aktivnostima očekujemo da vas inspirišemo da kritički razmišljate i rješavate probleme o važnim temama u vašem svakodnevnom životu.

Na početku ćete se upoznati s organizacijama i dokumentima na svjetskom nivou za zaštitu ljudskih prava i sloboda, kao što su Ujedinjene nacije, Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima, međunarodni paktovi i njihov utjecaj na naše zakonodavstvo. Moći ćete razumjeti koncept ljudskih prava, sloboda i odgovornosti i zašto su oni važni u životima ljudi. Također ćete otkriti kako se prava štite i koje institucije i instrumenti postoje za promociju i zaštitu ljudskih i dječijih prava. Upoznat ćete se s ulogom institucija i djelovanjem civilnog društva u zaštiti ljudskih prava u našoj zemlji. Saznat ćete o pravima djece, zašto su posebno zaštićena i kako se poštuju, te ko ih može zaštititi u slučaju njihovog kršenja.

Zatim ćete otkriti šta su društvo i država, kako ljudi sarađuju i kako su povezani u društvu. Moći ćete razlikovati društvo od države.

Moći ćete prepoznati i objasniti različite vrste državnog uređenja u savremenom svijetu. Kroz ponuđeni sadržaj, primjere i aktivnosti otkrit ćete zašto je važno učestvovati u donošenju odluka u društvu putem glasanja i drugih oblika učešća, kao što su volontiranje, akcije solidarnosti i učešće mladih kao izraz građanskog aktivizma. Građansko obrazovanje pomoći će vam da shvatite zašto biste trebali prihvatiti ove vrijednosti i postati odgovorni i aktivni članovi društva.

Moći ćete razumjeti i objasniti ulogu države i šta ona može i treba učiniti da zaštiti prava i interese građana. Nadamo se da će vas predstavljeni sadržaj i ponuđene aktivnosti motivisati i probuditi vaše interesovanje za istraživanje, postavljanje relevantnih pitanja, otkrivanje problema, analiziranje i procjenu situacija te nuđenje prijedloga i rješenja za prevazilaženje izazova s kojima se suočavate. Na ovom putu ka ostvarivanju vaših društvenih uloga želimo vam da postanete aktivni članovi društva.

Grupa autora

KAKO KORISTITI OVAJ UDŽBENIK

Ovaj udžbenik sastoji se od dvije oblasti:

Ljudska prava i prava djece

Društvo, država, građani

Kratak citat na početku lekcije

- Podstiče te da razmisliš o temi;

Fotografije i ilustracije

Fotografije ti pomažu da:

- Lakše razumiješ temu;
- Vizualiziraš sadržaj;
- Povežeš sa stvarnim životom.

Glavni tekst

Tu je objašnjena nova lekcija:

- Jasno i razumljivo;
- Sa primjerima;
- Prilagođeno tvom uzrastu.

Analiziraj i razmislija kritički

Ovaj odjeljak te podstiče da:

- Primijetiš šta je najvažnije;
- Razmisliš zašto i kako se to dešava;
- Doneseš vlastiti zaključak.

Izdvoji najvažnije informacije

Ovaj odjeljak ti pomaže da:

- Izdvojiš najvažnije pojmove;
- Ponoviš ključne informacije;
- Lakše zapamtiš šta si naučio.

Aktivnosti

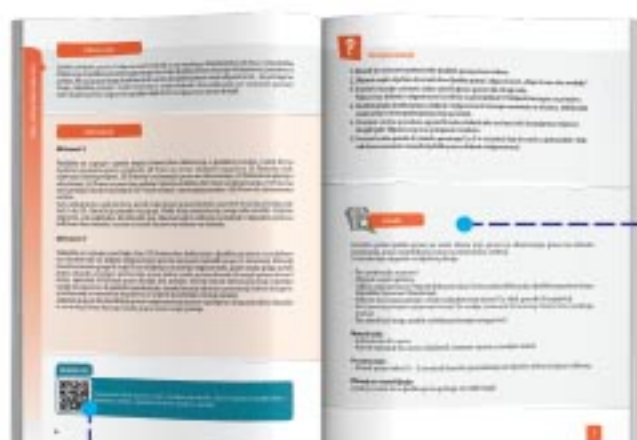
Aktivnosti ti pomažu da:

- Učiš s razumijevanjem;
- Razmišljaš i diskutuješ;
- Radiš samostalno ili u grupi.

Pitanja za razmišljanje

Ova pitanja:

- Nemaju uvijek jedan tačan odgovor;
- Uče te da kritički razmišljaš;
- Pomažu ti da izraziš svoje mišljenje.

Istraživiše

Ovaj dio te podstiče da:

- Provedeš vlastito istraživanje;
- Koristiš internet i knjige;
- Proširiš svoje znanje.

QR kod

Skeniranjem QR koda:

- Ideš na posebno dizajniranu web-stranicu;
- Gledaš videosnimke ili čitaš više;
- Dobijaš dodatne aktivnosti za talentovane učenike.

Tabele i ikone grafija

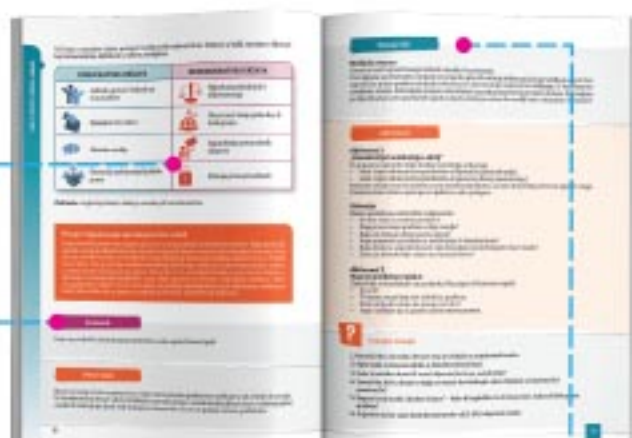
Pomoću njih:

- Upoređuješ informacije;
- Lakše pamtiš koncepte;
- Ističeš najvažnije dijelove.

Raz misli

Ovaj dio te podstiče da:

- Raz misliš o pročitanom;
- Povežeš to sa svakodnevnim životom;
- Izraziš svoje mišljenje.

Saznaj više

Ovaj dio te podstiče da:

- Stekneš nova znanja;
 - Istražiš nove pojmove i primjere;
 - Proširiš razumijevanje teme.
- бирањето на темата.

SADRŽAJ

Tema 1: LJUDSKA PRAVA I PRAVA DJECE	8
Organizacija Ujedinjenih nacija i Univerzalna deklaracija	10
Ljudska prava, slobode i odgovornosti	14
Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima	18
Utjecaj međunarodnih ugovora na zakonodavstvo u našoj zemlji	22
Utjecaj međunarodnih pakata na zakonodavstvo u našoj zemlji	26
Evropska konvencija o ljudskim pravima	30
Vijeće Evrope	34
Evropski sud za ljudska prava	38
Konvencija o pravima djeteta	42
Prava i obaveze djece	46
Državni pravobranilac (ombudsman) u našoj zemlji	50
Uloga Ustavnog suda u zaštiti prava građana	54
Civilno društvo kao promotor i zaštitnik ljudskih prava	58
Mediji kao zaštitnici ljudskih prava	62
Tema 2: DRUŠTVO, DRŽAVA, GRAĐANI	66
Društvo i država – karakteristike i razlike	68
Naše društvo – multikulturalna zajednica	72
Demokratska i autokratska država	76
Države prema obliku vladavine	80
Republika – parlamentarna i predsjednička demokratija	84
Državno uređenje naše zemlje	88
Aktivan građanin u demokratskom društvu	92
Građanski aktivizam i volontiranje	96
Od učionice do prirode: naša građanska odgovornost	100
Država kao zaštitnik prava i čuvar reda	104
Javna dobra i usluge	108
Regulacija tržišta i vanjska politika	112
Rječnik	116
Izvor	118

Tema I

LJUDSKA PRAVA I PRAVA DJECE

PREGLED TEME

Šta ću naučiti:

1. Objasniti koncept ljudskih prava i prateća dokumenta i mehanizme za njihovu zaštitu na globalnom i evropskom nivou.
2. Objasniti koncept prava djeteta i ulogu Konvencije o pravima djeteta.
3. Objasniti ulogu institucija i djelovanje civilnog društva u zaštiti ljudskih prava u Republici Sjevernoj Makedoniji.
4. Razviti svijest o poštovanju i zaštiti ljudskih i dječijih prava.

Organizacija Ujedinjenih nacija i Univerzalna deklaracija

„Svijet nije pun zla zbog onih koji čine zlo. Pun je zla zbog onih koji ne čine ništa.“

- Albert Ajnštajn

Za motivaciju

Šta znači riječ „prava“? Možeš li navesti neki primjer prava koje svi imamo?

Osnivanje Organizacije Ujedinjenih nacija (UN)

Ideja o osnivanju Organizacije Ujedinjenih nacija (UN) pojavila se tokom Drugog svjetskog rata (1939–1945), kada je svijet bio svjedok ogromnih stradanja, razaranja i miliona ljudskih žrtava. Zemlje su shvatile da je neophodno postojanje međunarodne organizacije koja bi održavala svjetsku sigurnost, sprečavala buduće ratove i štitila **ljudska prava i slobode**.

Inicijativu za osnivanje UN-a pokrenule su četiri velike sile tog vremena – Sjedinjene Američke Države, Velika Britanija, Sovjetski Savez i Kina, a kasnije su im se pridružile i mnoge druge zemlje. Osnivački dokument – Povelju UN-a – potpisalo je 50 zemalja, dok se Poljska priključila nešto kasnije, čime je broj osnivačkih članica porastao na 51 zemlju.

Glavni ciljevi OUN-a (UN) su:

- Održavanje međunarodnog mira i sigurnosti.
- Podsticanje prijateljstva i saradnje među narodima.
- Zaštita ljudskih prava i osnovnih sloboda.
- Pomoć u rješavanju međunarodnih problema kao što su siromaštvo, bolesti i nepismenost.

Ujedinjene nacije (UN) osnovane su 24. oktobra 1945. godine u gradu San Francisku, SAD. Tog dana potpisana je Povelja Ujedinjenih nacija, dokument kojim je zvanično osnovana ova organizacija.

Danas UN broje 193 države članice, što znači da je gotovo cijeli svijet dio ove organizacije. Sjedište UN-a nalazi se u New Yorku, SAD, a kancelarije postoje i u Ženevi, Beču i Najrobiju.

UN predstavlja mjesto gdje zemlje razgovaraju, pregovaraju i traže mirna rješenja za probleme u svijetu, kako bi se izbjegli novi sukobi i osigurao dostojanstven život svim ljudima.

SKENIRAJ ME!

Skeniraj QR kod i pročitaj preambulu Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima.

**Pročitaj, razmisli
i diskutuj!**

1. Da li svi ljudi na svijetu trebaju imati ista prava, bez obzira na to gdje žive, kako izgledaju ili u šta vjeruju?
2. Šta bi se, po tvom mišljenju, dogodilo sa svijetom kada ne bi postojala pravila koja štite ljudska prava i slobode?

Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima

Nakon stvaranja UN-a, svijet je i dalje bio potresen strahotama Drugog svjetskog rata – koncentracionim logorima, uništenjem čitavih gradova i strašnim stradanjima civilnog stanovništva.

Ljudska prava nikada nisu bila toliko ugrožena i blizu potpunog uništenja kao što su bila tokom Drugog svjetskog rata. Nacisti i njihovi saveznici ubili su 55 miliona ljudi, nanosila je ogromna materijalna šteta, čitavi gradovi bili su srušeni sa zemljom, a ljudi, među kojima i veliki broj djece, protjerani su iz svojih domova i raseljeni. U tim strašnim događajima prekršena su sva pravila Ženevskih konvencija o humanom postupanju prema civilima i civilnim objektima. U Drugom svjetskom ratu, nakon brutalnog „istrebljenja“ i raseljavanja naroda od strane nacističkih i fašističkih država, makedonski narod, kao i ostalo stanovništvo koje je živjelo u Makedoniji, također je stradalo.

Događaji tokom Drugog svjetskog rata stavili su ljudska prava u centar pažnje međunarodne javnosti. Ujedinjene nacije, vođene humanitarnim razlozima, proglasile su promociju i unapređenje ljudskih prava svojim primarnim ciljem.

Stoga su države članice UN-a shvatile da se mora stvoriti jednostavan, univerzalan dokument koji bi štiti prava i slobode svake osobe, bez obzira na nacionalnost, vjeroispovijest, rasu ili spol. Tako je Generalna skupština UN-a 1948. godine usvojila Univerzalnu deklaraciju o ljudskim pravima (UDLP) (UDHR – Universal Declaration of Human Rights).

Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima nastala je pod vodstvom Eleanor Roosevelt, supruge bivšeg predsjednika SAD-a Franklina Roosevelta, koja je imala ogromnu ulogu u nenoj pripremi i usvajanju.

Tokom Drugog svjetskog rata postojao je plan za potpuno uništenje jevrejskog naroda. Holokaust je termin kojim se označava najveći zločin, genocid, u kojem je ubijeno šest miliona Jevreja, od kojih je 1,5 miliona bilo djece. Žrtve Holokausta bili su i Romi, osobe s fizičkim i intelektualnim invaliditetom, zatvorenici i drugi, koji su ubijani u ogromnom broju. Radi masovnog i potpunog uništenja Jevreja stvoreni su koncentracijski logori sa gasnim komorama, u kojima su žrtve najprije gušene otrovnim gasom, a zatim spaljivane.

Memorijalni centar Holokausta Jevreja
Makedonije

Prvobitne Ženevske konvencije, koje su obuhvatale „poboljšanje položaja ranjenih vojnika na bojnopolju“, prvi put su usvojene 1864. godine na prijedlog Henrija Dunanta, osnivača Međunarodnog komiteta Crvenog krsta. Danas su od 1949. godine na snazi četiri Ženevske konvencije za zaštitu žrtava rata:

1. Konvencija o poboljšanju položaja ranjenika i bolesnika u oružanim snagama u ratu;
2. Konvencija o poboljšanju položaja ranjenika, bolesnika i brodolomnika u oružanim snagama na moru;
3. Konvencija o postupanju s ratnim zarobljenicima;
4. Konvencija o zaštiti civilnih osoba u vrijeme rata.

Osnovna ljudska prava navedena u Deklaraciji

Univerzalna deklaracija sadrži 30 članova, u kojima su navedena osnovna prava svih ljudi – kao što su:

- Pravo na život, slobodu i sigurnost.
- Pravo na obrazovanje.
- Pravo na rad i pristojan život.
- Pravo na mišljenje i izražavanje.
- Pravo na jednakost pred zakonom.
- Pravo da niko ne bude mučen, zatvoren ili ponižen.

Svako dijete ima pravo na obrazovanje.

Univerzalnom deklaracijom promoviraju se građanska, politička, ekonomska, socijalna i kulturna prava ljudi, bez obzira na njihovu nacionalnost, vjeroispovijest, spol, rasu, boju kože, imovinsko stanje, jezik ili dob. Donesena je kao izraz dobre volje i preporuka svim demokratskim državama da u svoje ustave ugrade i zaštite sva osnovna ljudska prava kao najveću demokratsku vrijednost. Ovaj dokument predstavlja osnovu za mnoge buduće konvencije koje regulišu zaštitu ljudskih prava. To je prva povelja o ljudskim pravima u historiji koja proglašava ljudska prava i slobode za sve ljude na svijetu, bez diskriminacije. Budući da se odnosi na sve ljude na svijetu, ima univerzalni značaj. U Deklaraciji se naglašava da je osnovni cilj Ujedinjenih nacija spašavanje budućih generacija od užasa rata i „učvršćivanje vjere u osnovna ljudska prava, u dostojanstvo i vrijednost čovjeka, kao i u jednaka prava muškaraca i žena“. U kasnijem periodu međunarodna zajednica usvojila je niz ključnih pravnih instrumenata kako bi zaštitila principe Deklaracije.

Saznaj više

Iako Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima nema snagu zakona, ima ogroman utjecaj. Postala je osnova za mnoge ustave i zakone širom svijeta, kao i za druge važne međunarodne dokumente – kao što su Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima i Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima (dva dokumenta usvojena 1966. godine).

Otkrio sam

Kako su povezane UN i Univerzalna deklaracija?

UN su organizacija koja je stvorila i usvojila Deklaraciju. Njihov zadatak je osigurati da zemlje poštuju prava navedena u Deklaraciji i pomoći im u stvaranju pravednih društava. Drugim riječima, UN su čuvar, a Deklaracija je srce međunarodne borbe za ljudska prava.

Aktivnost 1

Podijelite se u manje grupe i takmičite se ko može brže odgovoriti na pitanja koja postavlja nastavnik (30 sekundi za svako pitanje). Nakon svakog pitanja zapišite odgovor, a grupa s najviše tačnih odgovora pobjeđuje.

Pitanja:

1. Kada i gdje su formirane UN?
2. Koliko zemalja ih je osnovalo i koliko članica imaju danas?
3. Kada, gdje i od strane koje organizacije je usvojena Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima?
4. Koliko članova sadrži Deklaracija?

Nakon takmičenja slijedi kratka diskusija.

1. Zašto su formirane UN?
2. Koji je bio razlog za donošenje Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima?

Aktivnost 2

Pročitajte članove 1 i 2 Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima i ukratko ih analizirajte u grupama.

Član 1

Sva ljudska bića rađaju se slobodna i jednaka u dostojanstvu i pravima. Obdarena su razumom i savješću i trebaju se odnositi jedni prema drugima u duhu univerzalne ljudske pripadnosti.

Član 2

Sva prava i slobode navedene u ovoj Deklaraciji pripadaju svim ljudima, bez obzira na njihove razlike, kao što su: rasa, boja kože, spol, jezik, religija, političko ili drugo uvjerenje, nacionalno ili socijalno porijeklo, imovina, rođenje ili drugi status. Nadalje, neće se uzimati u obzir politički, pravni ili međunarodni status zemlje ili teritorije kojoj osoba pripada, bez obzira na to da li je zemlja nezavisna, pod starateljstvom, bez samoupravne vlasti ili pod bilo kojim drugim oblikom ograničenja njenog suvereniteta.

Razgovarajte o sljedećim pitanjima:

1. Na koga se odnose prava iz Deklaracije i da li se ona primjenjuju uvijek i svuda?
2. Kako članovi naglašavaju jednakost i nediskriminaciju?
3. Kako se uočava da se prava ne zaslužuju, nego pripadaju svim ljudima zbog njihove ljudske pripadnosti?

Svaka grupa ukratko predstavlja svoje odgovore.

Provjeri znanje

1. Objasni zašto su zemlje odlučile osnovati UN nakon Drugog svjetskog rata.
2. Zamisli da si ambasador u UN-u. Koje tri stvari bi predložio da bi se zaštitila ljudska prava u svijetu?
3. Kako su UN i Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima povezane? Objasni kako jedna podržava drugu.
4. Kada bi morao napisati novi član u Univerzalnoj deklaraciji, koje pravo bi dodao i zašto?

Ljudska prava, slobode i odgovornosti

„Mnogo znači onima koji su potlačeni da znaju da nisu sami. Nikada ne dozvolite nikome da vam kaže da je ono što radite beznačajno.“

- Desmond Tutu

-južnoafrički aktivista za ljudska prava

Za motivaciju

Šta je to što bi svaka osoba na svijetu trebala imati, bez obzira na uzrast, vjeroispovijest ili nacionalnost?

Da li prava dolaze sama po sebi ili uz njih slijede i dužnosti?

Šta bi se dogodilo kada bismo svi imali potpunu slobodu, ali bez ikakve odgovornosti?

Razmotrimo koncept ljudskih sloboda, prava i odgovornosti opisanih u Univerzalnoj deklaraciji o ljudskim pravima i pokušajmo razumjeti zašto ove ideje predstavljaju temelj pravednog i mirnog društva.

Šta su ljudska prava?

Ljudska prava su osnovna prava i principi koji pripadaju svakom čovjeku samo zato što je ljudsko biće. Ona su urođena, što znači da ih dobijamo rođenjem; univerzalna, jer pripadaju svim ljudima; neotuđiva, jer nam ne mogu biti oduzeta bez razloga; i jednaka, jer se podjednako primjenjuju na sve ljude. Ljudska prava važe uvijek i svuda, bez obzira na nacionalnost, vjeroispovijest, spol, dob ili bilo koju drugu razliku.

Zašto su ljudska prava važna?

Ona štite našu slobodu, dostojanstvo i sigurnost. Sprečavaju zloupotrebe, diskriminaciju i nepravde i postavljaju minimalne standarde za to kako treba postupati prema svakom čovjeku.

Primjeri iz Deklaracije:

- Pravo na život;
- Pravo na obrazovanje;
- Pravo na jednak tretman;
- Pravo na slobodu izražavanja;
- Pravo na privatnost;
- Pravo na rad i pravedne uslove.

Primjeri iz Deklaracije:

- Sloboda govora – možeš da kažeš i izraziš svoje mišljenje;
- Sloboda vjeroispovijesti – možeš da vjeruješ ili da ne vjeruješ;
- Sloboda kretanja – možeš da putuješ ili živiš gdje želiš;
- Sloboda misli – niko ne može kontrolisati tvoje misli.

Šta su slobode?

Slobode su posebna vrsta ljudskih prava koja ljudima omogućava da misle, govore i djeluju bez smetnji – sve dok ne krše prava drugih.

Zašto su slobode važne?

One nam omogućavaju da pravimo izbore, da se razvijamo i da aktivno učestvujemo u društvu. Bez sloboda, život bi bio ograničen i nepravedan.

Šta su odgovornosti?

U konceptu ljudskih prava, odgovornosti su dužnosti koje imamo prema drugim ljudima i prema zajednici. Deklaracija jasno naglašava da, ukoliko želimo da se naša prava poštuju, i sami moramo poštovati prava drugih.

Kako zajedno funkcionišu ljudska prava, slobode i odgovornosti?

Ova tri koncepta stvaraju ravnotežu:

- Ljudska prava štite naše dostojanstvo.
- Slobode nam omogućavaju da djelujemo i da se izražavamo.
- Odgovornosti osiguravaju da naša sloboda neće povrijediti druge.
- Primjer ravnoteže: Učenik ima pravo na obrazovanje, slobodu da se izrazi na čas, ali i odgovornost da poštuje nastavnika i druge iz razreda kako bi svi mogli učiti.

Primjeri odgovornosti:

- Imaš pravo da izraziš svoje mišljenje, ali i odgovornost da ne vrijeđaš ili ponižavaš druge.
- Imaš pravo na obrazovanje, ali i odgovornost da poštuješ nastavnike i školske druge.
- Imaš pravo na sigurnost, ali i odgovornost da ne ugrožavaš sigurnost drugih.
- Da poštujemo slobode drugih.
- Da ne nanosimo štetu – ni fizičku ni verbalnu.
- Da doprinosimo zajednici.
- Da stvorimo pravedno i okruženje puno poštovanja.

Pročitaj, razmisli i diskutuj!

Zašto su odgovornosti važne u konceptu ljudskih prava? Ljudska prava ne mogu postojati bez odgovornosti – to su dvije strane iste medalje.

A. Odgovornosti štite prava drugih. Ako svi koriste svoje slobode bez odgovornosti, nastat će kaos.

Primjer: Ako neko koristi slobodu govora da bi vrijeđao, krši čast i dostojanstvo drugih.

B. Odgovornosti čine društvo sigurnim i pravednim. One podstiču pošteno, mirno i ponašanje puno poštovanja.

V. Odgovornosti sprječavaju zloupotrebu sloboda.

Primjer: Sloboda protesta ne znači slobodu vršenja nasilja ili uništavanja.

G. Odgovornosti nas podsjećaju da smo dio zajednice. Ljudska prava nisu samo za „ja“. Ona se odnose i na „mi“ – jer živimo zajedno.

Otkrio sam

Ljudske slobode, prava i odgovornosti temelj su pravednog i harmoničnog društva. Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima garantuje da svako ljudsko biće zaslužuje dostojanstvo, jednakost i zaštitu. Ali ova prava mogu funkcionisati samo ako prihvatimo i svoje odgovornosti – da poštujemo druge, slijedimo pravila i mudro koristimo svoje slobode. Razumijevanje ove ravnoteže pomaže nam da postanemo odgovorni građani koji štite i svoja prava i prava drugih.

Aktivnosti

Aktivnost 1

Podijelite se u grupe i uzmite kopiju Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima i radni list sa sljedećim grupama prava i sloboda: (1) Pravo na život, slobodu i sigurnost, (2) Sloboda misli, uvjerenja i vjeroispovijesti, (3) Sloboda izražavanja i pravo na informisanje, (4) Sloboda okupljanja i udruživanja, (5) Pravo na pravično suđenje i pravnu zaštitu, (6) Pravo na obrazovanje, (7) Pravo na rad i pristojan životni standard, (8) Pravo na brak i osnivanje porodice i (9) Pravo na zdravstvenu zaštitu.

Vaš zadatak je da u radnom listu, pored svake grupe prava/sloboda, navedete broj člana Deklaracije (od 3. do 28. člana) koji pripada toj grupi. Kada kroz prezentaciju svog rada utvrdite tražene odgovore, vaš zadatak je da izdvojite one članove koji se odnose na slobode i objasnite zašto su definisani kao slobode, a zašto se ostali članovi ne odnose na slobode.

Aktivnost 2

Podijelite se u grupe i pročitajte član 29 Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima sa zadatkom da utvrdite koje su ljudske odgovornosti prema konceptu ljudskih prava. U otvorenoj diskusiji iznesite stavove grupe ili svoja lična mišljenja o značenju odgovornosti. Zatim svaka grupa izvlači jednu situaciju u kojoj je poštovanje prava jedne osobe prouzrokovalo ili moglo prouzrokovati štetu, opasnost ili kršenje prava drugih (na primjer: širenje lažnih informacija koje vrijeđaju nečije dostojanstvo ili podstiču predrasude; nevakcinisanje djeteta i prenošenje bolesti drugima; učestvovanje u masovnim skupovima u vrijeme pandemije i širenje zaraze).

Zadatak grupa je da identifikuju prava i odgovornosti prisutne u primjeru i da navedu sličnu situaciju iz stvarnog života. Na kraju svaka grupa iznosi svoje rješenje.

SKENIRAJ ME!

Skeniraj kod i slijedi uputstva za igru „Promijeni svoje naočale“, koja će ti pomoći da razviješ svijest o jednakosti u društvu i podstaći te da budeš solidaran i pravedan.

Provjeri znanje

1. Navedi tri osnovne karakteristike ljudskih prava prema tekstu.
2. Objasni svojim riječima šta znači da su ljudska prava i odgovornosti „dvije strane iste medalje“.
3. Zamisli situaciju u učionici: jedan učenik glasno govori dok drugi rade.
Koja prava, slobode i odgovornosti iz teksta su povrijeđene? Primijeni koncepte na primjeru.
4. Analiziraj kako ljudska prava, slobode i odgovornosti stvaraju ravnotežu u društvu. Otkrij kako svaki od ta tri koncepta doprinosi toj ravnoteži.
5. Procijeni: da li je opravdano ograničiti neku slobodu ako se time štiti dostojanstvo ili prava drugih ljudi? Objasni svoj stav primjerom iz teksta.
6. Sastavi kratko pravilo ili „kodeks ponašanja“ (u 3–4 rečenice) koje bi važilo u jednoj školi i koje odražava ravnotežu između ljudskih prava, sloboda i odgovornosti.

Istraži

Istražite jedno ljudsko pravo po svom izboru (npr. pravo na obrazovanje, pravo na slobodu izražavanja, pravo na jednakost, pravo na zdravstvenu zaštitu).

U istraživanju odgovori na sljedeća pitanja:

- Šta predstavlja to pravo?
- Objasni svojim riječima.
- Gdje je zagarantovano? Navedi dokument (npr. Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima, Ustav Republike Sjeverne Makedonije).
- Kako se ovo pravo poštuje u tvom svakodnevnom životu? (u školi, porodici ili zajednici).
- Da li postoje primjeri njegovog kršenja? (iz medija, interneta ili stvarnog života, bez navođenja imena).
- Šta mladi ljudi mogu uraditi za bolje poštovanje ovog prava?

Metod rada:

- Individualno ili u paru;
- Koristi najmanje dva izvora (udžbenik, internet-stranica, medijski tekst).

Prezentacija:

- Kratak pisani tekst (½ – 1 stranica) ili poster/prezentacija sa ključnim informacijama i slikama.

Pitanje za razmišljanje:

Zašto je važno da se ljudska prava poštuju od malih nogu?

Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima

„Nepravda bilo gdje prijetnja je pravdi svuda.“

- Martin Luther King

Za motivaciju

Odakle dolaze ljudska prava? Ko ih određuje? Kako su zaštićena?

Dva najvažnija međunarodna dokumenta u historiji ljudskih prava su Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima (MPGPP) i Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima (MPESKP). Zajedno sa Univerzalnom deklaracijom o ljudskim pravima (UDLP), oni čine takozvanu Međunarodnu povelju ljudskih prava.

U Drugom svjetskom ratu svijet se suočio sa strašnim zločinima: genocidom, koncentracionim logorima, masovnim ubistvima, cenzurom i nepravednim suđenjima. Novostvorena Organizacija Ujedinjenih nacija (UN) odlučila je da se moraju stvoriti zajednički standardi za zaštitu ljudskog dostojanstva kako bi se spriječilo ponavljanje takvih patnji i zločina.

Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima osnova je za mnoge kasnije konvencije koje regulišu zaštitu ljudskih prava. To je prva povelja o ljudskim pravima u historiji koja proglašava ljudska prava i slobode za sve ljude na svijetu, bez diskriminacije. Budući da se odnosi na sve ljude na svijetu, ima univerzalni značaj. U Deklaraciji se naglašava da je osnovni cilj Ujedinjenih nacija spasiti buduće generacije od užasa rata i da „ponovo potvrde vjeru u osnovna ljudska prava, u dostojanstvo i vrijednost ljudske ličnosti, u jednaka prava muškaraca i žena“. Univerzalna deklaracija je preporuka, izraz dobre volje za pravdu i bolji svijet. Deklaracija nabroja univerzalna prava, ali nije pravno obavezujuća. Iz tih razloga međunarodna zajednica kasnije je stvorila pravne instrumente poput Međunarodnih pakata radi sigurnog očuvanja principa Deklaracije.

Razrušeni gradovi i žvoti ljudi tokom rata

Originalna verzija Univerzalne deklaracije

Saznaj više

U godinama nakon Drugog svjetskog rata svijet je bio podijeljen između zapadnih demokratija i istočnih socijalističkih država, koje se nisu slagale oko prioriteta. Zapadne države isticale su važnost slobode, demokratije i pravde, dok su socijalističke države i mnoge zemlje u razvoju naglašavale potrebu za obrazovanjem, zdravstvom i pravednim uslovima života. Zbog ovih razlika UN su odlučile da umjesto jednog stvore dva međusobno povezana pakta, koji su kasnije postali temelj modernog međunarodnog prava za ljudska prava.

Veza između Univerzalne deklaracije i oba pakta

Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima (1948) temelj je – ona formuliše ideje i osnovna pravila ljudskih prava, ali nije pravno obavezujuća.

Zato su stvorena dva pakta – Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima (MPGPP) i Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima (MPESKP) – koji iste principe pretvaraju u obavezujuće dogovore i sporazume za države.

Veza između Deklaracije i pakata je trostruka:

1. Paktovi razvijaju i pravno učvršćuju sadržaj Deklaracije.
 2. Prava su podijeljena u dvije grupe, ali se smatraju podjednako važnim.
 3. Zajedno sa Deklaracijom stvaraju Međunarodnu povelju o ljudskim pravima.
- Suština: Deklaracija pruža ideale; paktovi ih pretvaraju u pravne obaveze.

Univerzalna deklaracija je preporuka, izraz dobre volje za pravedniji i bolji svijet

Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima

Jedan od ključnih pravnih instrumenata za sigurno očuvanje principa Deklaracije, koji je usvojila međunarodna zajednica, bio je MPGPP. Ovaj pakt usvojen je 1966. godine, a stupio je na snagu 1976. godine. Danas ga je potpisalo više od 170 država. Ovaj pakt štiti prava koja se odnose na ličnu slobodu, sigurnost, pravdu i učešće u javnom životu. Obuhvata prava kao što su pravo na život, slobodu govora, slobodu vjeroispovijesti, pravo na pravično suđenje, zaštitu od mučenja, slobodu od proizvoljnog hapšenja, pravo na privatnost i pravo glasa. Cilj je da se prema svakoj osobi postupa pravedno i da učestvuje u društvenom životu bez straha.

Pročitaj, razmisli i diskutuj!

Dana 11. marta 1943. godine svi Jevreji sa teritorije današnje Makedonije bili su uhapšeni, a zatim je u tri navrata deportovano 98 posto njih. Veoma mali dio jevrejskog stanovništva uspio je izbjeći deportaciju. 7.144 makedonskih Jevreja iz Bitolja, Skoplja i Štipa deportovano je u koncentracioni logor Treblinka, od kojih niko nije preživio. Analizirajte primjer i diskutujte o kršenju ljudskih prava.

Građanska i politička prava: sloboda govora, politička sloboda, pravo na pravično suđenje, pristup informacijama, pravo glasa i sloboda medija

Pravo glasa znači da svaka osoba ima pravo da bira. Putem glasanja na izborima građani odlučuju ko će ih predstavljati, a svaki građanin također može da se kandiduje za bilo koju javnu funkciju u zemlji.

Primjer člana: Član 19 – Sloboda izražavanja

„Svaka osoba ima pravo na slobodu mišljenja i izražavanja; ovo pravo obuhvata slobodu da traži, prima i širi informacije i ideje svih vrsta.“

Ovaj član omogućava građanima da izražavaju mišljenja, kritikuju vlasti, pišu, stvaraju umjetnost i budu slobodno informisani – naravno, bez ugrožavanja prava i sigurnosti drugih.

Otkrio sam

Cilj prava obuhvaćenih Paktom o građanskim i političkim pravima (MPGPP) bio je da utiču na politike koje su se odnosile na sve građane u društvu, ali i da ograniče moć vladara. Borbu za ova prava činile su dvije osnovne ideje: lična sloboda i zaštita pojedinca od uznemiravanja koje mu čini država.

SKENIRAJ ME!

Skeniraj kod i pročitaj nezvanični rezime MPGPP-a.

Aktivnost 1

Podijelite se u grupe i takmičite se koja će grupa napraviti najbolji poster (u slikama ili crtežima, bez teksta), koji će ilustrirati Član 2 Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima. Nakon završetka rada svaka grupa objašnjava šta je predstavila na posteru. Kada izložite sve postere, bodujte jedni druge na osnovu sljedećih kriterija koje ste napisali na tabli: sva prava i slobode pripadaju (1) ljudima širom svijeta, (2) i starima i mladima, (3) i muškarcima i ženama, (4) ljudima svih rasa i boja kože, (5) ljudima različitog etničkog i vjerskog porijekla i (6) osobama s poteškoćama u razvoju. Svaka grupa dobija 1 poen za jasno predstavljanje onoga što je navedeno u kriteriju.

Aktivnost 2

Podijelite se u grupe, pronađite na internetu i analizirajte član 1 i član 2 Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima.

Provjeri znanje

1. Koje godine je usvojen MPGPP i koje godine je stupio na snagu?
2. Objasni zašto UDLJP nije bila pravno obavezujuća, ali je ipak imala ogroman globalni značaj.
3. Iz primjera o deportaciji makedonskih Jevreja navedi koja bi konkretna prava iz MPGPP-a bila prekršena da je pakt postojao i bio primijenjen u to vrijeme.
4. Analiziraj odnos između UDLJP i MPGPP-a. Kako se ideali pretvaraju u pravne obaveze?
5. Da li države danas zaista ispunjavaju svoje obaveze prema MPGPP-u? Objasnite argumentima.
6. Zamisli da je potrebno kreirati novi član koji bi bio dio MPGPP-a, prikladan savremenom vremenu (sajber sigurnost, digitalna privatnost, vještačka inteligencija). Napiši kako bi taj član glasio.

Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima

„Sva ljudska bića su po prirodi slobodna i jednaka u pravima.“

– Džon Lok

Za motivaciju

Koje pravo, po tvom mišljenju, ljudima omogućava da žive od vlastitog rada?

Šta znači da ljudi imaju osnovnu zdravstvenu zaštitu?

Da li svaki čovjek treba imati osnovne uslove za pristojan život? Zašto?

Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima usvojen je 1966. godine, a stupio je na snagu 1976. godine. Danas ga je ratifikovao veliki broj država i fokusira se na osiguravanje uslova za dostojanstven život, razvoj i ljudsko blagostanje. On štiti prava na rad i pravednu platu, pravo na osnovno socijalno osiguranje, kao i prava na hranu, stanovanje, odjeću, zdravstvenu zaštitu, obrazovanje i učešće u kulturnom životu.

Svako ima pravo na poštene uslove rada

Svako ima pravo na zdravstvenu zaštitu

Svako ima pravo na besplatno obrazovanje

Svako ima pravo na učešće u kulturnom životu

Primjer: Član 12 – Pravo na zdravstvenu zaštitu

„Države priznaju pravo svake osobe na najviši ostvarivi nivo fizičkog i mentalnog zdravlja.“

Ovaj član obavezuje države da razvijaju zdravstvene usluge, osiguraju odgovarajuće higijenske uslove, pristup liječenju i vakcinaciji, kao i snabdijevanje čistom vodom. Također zahtijeva kreiranje politika koje štite zdravlje i blagostanje cjelokupnog stanovništva.

Obaveze država

Potpisivanjem akta države se obavezuju da će postepeno poboljšavati životne uslove i pružati usluge koje omogućavaju svakoj osobi da napreduje. Pakt obuhvata ekonomska, socijalna i kulturna prava i garantuje jednak tretman za sve građane.

Ekonomska i socijalna prava

Ova prava uključuju:

- Pravo na zaposlenje pod pravednim i povoljnim uslovima;
- Pravo na hranu i pristojan životni standard;
- Pravo na stanovanje;
- Pravo na zdravstvenu zaštitu;
- Pravo na penzije i socijalno osiguranje;
- Socijalnu pomoć za nezaposlene.

Ova prava naglašavaju potrebu za minimalnom materijalnom sigurnošću za dostojanstven život i obavezuju državu da osigura uslove za zapošljavanje, obrazovanje, stanovanje i pristupačne usluge.

Kulturna prava

Kulturna prava odnose se na učešće u kulturnom životu i očuvanje kulturnog identiteta zajednica. Tu pripadaju:

- Pravo na obrazovanje;
- Autorska prava za zaštitu naučnih, književnih i umjetničkih djela;
- Pravo na nediskriminaciju i jednaku pravnu zaštitu.

Ova prava omogućavaju manjim zajednicama da očuvaju svoju kulturu i tradiciju.

MPESKP (ICESCR) priznaje pravo svakog pojedinca na zaštitu njegovih naučnih, književnih ili umjetničkih tvorevina

MPESKP obavezuje države da osiguraju efikasnu pravnu zaštitu za ostvarivanje i zaštitu prava utvrđenih Paktom

Stvaranje i primjena

Paktove su izradile komisije i radne grupe UN-a kroz duge debate i međunarodne pregovore. Većina država ih je potpisala 1966. godine, a danas ih gotovo sve zemlje priznaju i aktivno provode.

Zašto su ovi dokumenti važni za učenike?

Ovi dokumenti štite prava na obrazovanje, slobodu mišljenja, školovanje, zdravstvenu zaštitu, pravedan tretman i slobodu izbora, kao i pravo da se ne bude ostavljan od strane države. Potvrđuju da svaka osoba ima svoju vrijednost i da su države dužne poštovati i štiti tu vrijednost.

Pravo na slobodu mišljenja garantuje slobodu svakog pojedinca

Pravo na zdravstvenu zaštitu podrazumijeva jednaku zdravstvenu uslugu za sve građane

Pročitaj, razmisli i diskutuj!

S. S. je radila u tekstilnoj fabrici pet godina. Ima dijete sa zdravstvenim problemima. Iz tih razloga ponekad mora odsustvovati s posla i koristiti bolovanje. Vlasnici fabrike otpustili su je uz obrazloženje da previše odsustvuje i da im je potreban radnik koji ne koristi bolovanje. Nakon što je dobila otkaz, podnijela je tužbu sudu navodeći da je ostala bez sredstava za egzistenciju.

U slučaju suđenja razmislite koja su prava S. S. povrijeđena i razgovarajte o tome kakva je bila sudska odluka. Iznesite svoj stav i argumente o tome kako biste odlučili da ste u ulozi sudije.

Tekstilna radnica spava na radnom mjestu

Otkrio sam

MPGPP i MPESKP među najvažnijim su ugovorima u svjetskom pravu. Rođeni nakon užasa Drugog svjetskog rata i inspirisani Univerzalnom deklaracijom o ljudskim pravima, oni su transformisali ljudska prava iz moralne vizije u pravno obavezujuću normu. Prvi pakt štiti slobode, pravdu i učešće građana u društvenom životu, dok drugi štiti osnovne uslove za dostojanstvenu egzistenciju: obrazovanje, zdravlje, stanovanje, kulturu i blagostanje. Zajedno grade temelje mirnog, pravednog i humanog društva.

Aktivnost 1

Istraži i objasni zašto je neophodno i korisno za građane da poštuju pravo svake etničke zajednice da koristi svoj jezik u procesu obrazovanja.

SKENIRAJ ME!

Skeniraj kod i pročitaj nezvanični rezime Međunarodnog pakta o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima.

Aktivnost 2

Podijelite se u grupe i pročitajte dva pakta koja proizlaze iz Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima i izvlačenjem brojeva izaberite dva od sljedećih članova Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima: 3, 6, 18, 19, 24, 27 i dva od sljedećih članova Međunarodnog pakta o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima: 10, 12, 13.

Zadatak grupa je da napišu trominutni govor u kojem će za svaki član koji su izabrali objasniti šta pod njim podrazumijevaju i dati primjer situacije iz stvarnog života kada se to pravo poštuje i primjer situacije iz stvarnog života kada se to pravo krši. Prvo se čitaju govori (kao sa podijuma) o članovima jednog pakta, prema redoslijedu u paktu, a zatim govori o članovima drugog pakta. Kada završite sa svim govorima, prvo sumirajte na koja prava se odnosi jedan, a na koja prava se odnosi drugi pakt, a zatim vodite otvorenu diskusiju.

Provjeri znanje

1. Koja je glavna oblast na koju se fokusira Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima?
2. Objasni svojim riječima šta član 12 Pakta zahtijeva u vezi sa zdravljem.
3. Primijeni koncept ekonomsko-socijalnih prava: navedi dva primjera iz svakodnevnog života gdje država treba osigurati uslove za dostojanstvenu egzistenciju.
4. Analiziraj slučaj S. S.: koja su konkretna prava iz teksta prekršena i kako se to može dokazati?
5. Procijeni: šta misliš, da li je fabrika imala pravni i moralni osnov da otpusti S. S.? Objasni svoj stav.
6. Zamisli da moraš pripremiti kratak govor za učenike: sastavi 3–4 rečenice u kojima objašnjavaš zašto su ovi paktovi važni za njihove živote i njihovu budućnost.

Utjecaj međunarodnih pakata na zakonodavstvo u našoj zemlji

„Ljudska prava su u srcu vladavine prava.“

– Ban Ki-moon, generalni sekretar UN-a (2007–2016)

Za motivaciju

Da li država može donositi zakone ne vodeći računa o ljudskim pravima?

Šta se dešava ako novi zakon nije u skladu sa slobodama građana?

Kako međunarodna pravila, usvojena mnogo prije nego što je Sjeverna Makedonija postojala kao nezavisna država, i danas oblikuju našu zakonodavnu politiku?

Ova pitanja nas ne uvode u opći sadržaj pakata – već u njihov utjecaj na makedonsko zakonodavstvo, odnosno na to kako se naši zakoni pišu, mijenjaju i primjenjuju.

Predsjednik države ima ulogu u potpisivanju i ratifikaciji međunarodnih ugovora, čineći ih dijelom nacionalnog zakonodavstva

Mjesto međunarodnih sporazuma u pravnom poretku naše zemlje

Ključ razumijevanja ove teme jeste ustavna odredba prema kojoj međunarodni sporazumi koje je ratifikovala Republika Sjeverna Makedonija postaju dio unutrašnjeg pravnog poretka. To znači da država ne može ratifikovati dokument, a da ga nakon toga ignoriše; naprotiv, njeni zakoni moraju biti usklađeni s tim dokumentom.

Utjecaj na ustavno pravo

Ustavni sud igra ključnu ulogu u osiguravanju da je svaki zakon u skladu s Ustavom, a samim tim i s međunarodnim paktovima čiji su principi ugrađeni u njega. Ukoliko neki zakon krši pravo na slobodu misli, vjeroispovijesti ili ograničava pravo na obrazovanje na način koji nije dozvoljen međunarodnim paktovima, Ustavni sud može poništiti taj zakon ili njegov dio. Ovo funkcioniše kao dodatni mehanizam zaštite: čak i ako se donese zakon koji slučajno ili namjerno krši odredbe Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima ili Međunarodnog pakta o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima, Ustavni sud je institucija koja štiti građane i brine da država poštuje međunarodne standarde.

Parlament analizira zakone prije nego što ih uskladi s međunarodnim paktovima.

Nakon ratifikacije MPGPP-a i MPESKP-a, ovi paktovi postali su obavezni pravni izvor koji zakonodavac mora poštovati. Stoga svaka izmjena zakona, donošenje novog zakona ili pravna reforma trebaju biti u skladu s obavezama utvrđenim u ovim međunarodnim dokumentima.

Kako zakonodavac koristi paktove prilikom kreiranja zakona

Prilikom izrade novog zakona radne grupe i odbori u Skupštini redovno analiziraju međunarodne obaveze koje je država preuzela. To znači da prije usvajanja svakog zakona pravnici i stručnjaci pažljivo provjeravaju da li je on u skladu s principima sadržanim u Međunarodnom paktu o građanskim i političkim pravima i Međunarodnom paktu o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima.

Naprimjer, prilikom izrade zakona u oblasti pravosuđa, kao što je Krivični zakonik, mora se voditi računa da se osigura pravo na pravično suđenje, pravo na advokata i pravo na žalbu. Ovi principi dio su međunarodnih dokumenata i zakonodavac ne smije usvojiti postupak koji bi ih kršio. U suprotnom, Republika Sjeverna Makedonija postupala bi suprotno obavezama koje je sama dobrovoljno prihvatila.

Također, kada se donose zakoni o obrazovanju, zdravstvu, socijalnoj zaštiti ili kulturi, mora biti priznat utjecaj Međunarodnog pakta o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima (MPESKP). Ovaj pakt zahtijeva od države da osigura pristup obrazovanju, zdravstvenim uslugama i kulturnim pravima. Stoga, prilikom izmjene zakona o osnovnom ili srednjem obrazovanju, zakonodavac mora osigurati da je obrazovanje dostupno svoj djeci, bez diskriminacije.

Drugim riječima, paktovi ne zamjenjuju domaće zakone, već stvaraju okvir unutar kojeg zakonodavac mora djelovati.

Analizirajte primjer iz obrazovanja.

Ideja da obrazovanje treba biti dostupno, kvalitetno i besplatno na osnovnom nivou princip je MPESKP-a. Zato je u makedonskom zakonodavstvu obrazovanje obavezno i besplatno u osnovnom i srednjem obrazovanju. Kada država uvodi reforme u nastavni plan i program ili u finansiranje, mora uzeti u obzir da pravo na obrazovanje treba biti osigurano svim učenicima.

**Pročitaj, razmisli
i diskutuj!**

Primjer iz socijalne politike

Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima (MPESKP) zahtijeva od država da osiguraju određeni nivo socijalne sigurnosti. Zato postoje zakoni koji regulišu socijalna prava: pravo na socijalnu pomoć, dječiji dodatak, zdravstveno osiguranje za ranjive grupe, pomoć socijalno ugroženim porodicama, brigu o djeci bez roditelja, brigu i pomoć djeci s poteškoćama u razvoju. Makedonija je obavezna razviti sistem koji će postepeno poboljšavati uslove života, upravo u duhu MPESKP-a. Razgovarajte o tome da li učenici koji duže vrijeme odsustvuju s nastave mogu ostvariti svoje pravo na obrazovanje.

Utjecaj na kreiranje nacionalnih strategija i politika

Pored zakona, paktovi utječu i na nacionalne strategije koje pripremaju ministarstva. Naprimjer, strategija ljudskih prava, strategija socijalne inkluzije ili strategija za mlade moraju sadržavati principe kao što su jednakost, nediskriminacija, pristupačnost uslugama i sloboda izbora. Ove strategije nisu zakoni, ali usmjeravaju zakonodavca kako da djeluje u budućnosti.

Paktovi utječu na strategiju u obrazovanju

MPESKP (ICESCR) utječe na državu s ciljem da se osigura obrazovanje svima

Djeca imaju pravo na besplatno obrazovanje

Pravo na besplatno zdravlje zaštićeno je međunarodnim standardima

Zašto je ovo važno za đake i mlade ljude?

Utjecaj međunarodnih pakata na zakonodavstvo ima stvarne posljedice po svakodnevni život. To znači da je vaše pravo da učite besplatno, da se liječite, da imate svoje mišljenje, da se osjećate sigurno i da ne budete diskriminirani zaštićeno ne samo makedonskim zakonima već i međunarodnim standardima.

Čak i ako bi neki zakon pokušao umanjiti ova prava, paktovi postoje kao „štiti“ koji to sprječava.

Paktovi utječu na pravo na sigurnost i zaštitu od diskriminacije

Otkrio sam

MPGPP i MPESKP nisu samo međunarodni dokumenti – oni su temelj na kojem Makedonija gradi svoj zakonodavni sistem. Kroz Ustav, sudove i proces donošenja zakona ovi paktovi vode državu ka stvaranju pravednog, sigurnog i jednakog pravnog poretka.

Oni ne zamjenjuju makedonske zakone, ali stvaraju standarde koje naši zakoni moraju slijediti. Tako svaka generacija – uključujući i današnje đake – ima jasniju zaštitu ljudskih prava i bolje uslove života.

Stoga utjecaj pakata na zakonodavstvo nije samo pravni, već i društveno značajan – oni nam pomažu da gradimo državu u kojoj je ljudsko dostojanstvo uvijek na prvom mjestu.

Aktivnost 1

Podijelite se u grupe, istražite na internetu i pripremite prezentaciju na temu:

(1) Kako Ustav naše zemlje štiti prava i slobode građana, navodeći najmanje 5 članova koji se time bave, i (2) koji su zakoni u našoj zemlji direktno povezani s pravima navedenim u oba međunarodna pakta, navodeći najmanje 6 zakona iz različitih oblasti. Prezentujte svoj rad jedan po jedan, a nakon svake prezentacije rezimirajte na tabli članove Ustava i zakone koje ste identifikovali.

Aktivnost 2

Izaberite slučaj kršenja ljudskih prava kroz diskusiju o njemu, pronalazeći članak u novinama ili navodeći lične primjere. Analizirajte slučajeve kršenja ljudskih prava.

Utvrdite da li u našoj zemlji postoje zakoni koji bi trebali štiti prava u izabranom primjeru.

Provjeri znanje

1. Šta znači kada država ratifikuje međunarodni ugovor?
2. Objasni zašto zakonodavac mora uzeti u obzir MPGPP i MPESKP prilikom donošenja novih zakona.
3. Navedi primjer kako bi se MPESKP primjenjivao prilikom izmjene zakona o zdravstvenoj zaštiti.
4. Analiziraj ulogu Ustavnog suda u zaštiti prava koja proizlaze iz MPGPP-a i MPESKP-a. Kako sprječava usvajanje neustavnih i nesavjesnih zakona?
5. Procijeni da li država zaista može imati „pravedan pravni poredak“ bez poštovanja međunarodnih pakata. Objasni.
6. Zamisli da Ministarstvo obrazovanja priprema novu strategiju. Osmisli kratku preporuku (2–3 rečenice) u koju ćeš uključiti principe iz MPESKP-a koji bi trebali biti obavezno poštovani.

Evropska konvencija o ljudskim pravima

„Poricati ljudima ljudska prava znači dovesti u pitanje njihovu čovječnost.“

– Nelson Mandela

Za motivaciju

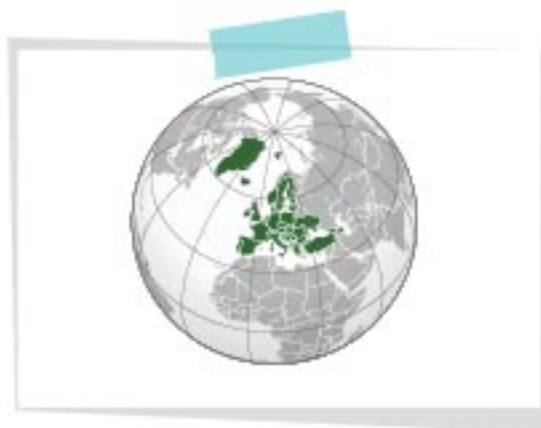
Da li svi ljudi u Evropi imaju ista osnovna prava?
Ko štiti ljudska prava kada država ne uspije u tome?
Kada i kako su evropske države odlučile da zajedno garantuju ljudske slobode?

Evropska konvencija potpisana je u Rimu 4. novembra 1950. godine, a stupila je na snagu 1953. godine. To se dogodilo nakon Drugog svjetskog rata, u vrijeme kada su evropske države shvatile da moraju stvoriti zajednički sistem koji će spriječiti ponavljanje masovne zloupotrebe ljudskih prava. Konvencija je nastala pod pokroviteljstvom Vijeća Evrope, organizacije osnovane radi promocije demokratije, ljudskih prava i vladavine prava.

Zašto je Konvencija stvorena?

Glavna svrha stvaranja Evropske konvencije o ljudskim pravima bila je garantovati da nijedna evropska država više nikada neće kršiti ljudsko dostojanstvo. Nakon ratnih strahota države su shvatile da sami nacionalni zakoni nisu dovoljni. Bio je potreban međunarodni dokument koji bi postavio zajedničke minimalne standarde.

Istražite koje su zemlje potpisnice Evropske konvencije o ljudskim pravima

**Pročitaj, razmisli
i diskutuj!**

Ako građanin neke zemlje nije imao pravično suđenje, nije imao priliku da se brani ili je nezakonito uhapšen, Konvencija pruža vanjski, nezavisni sistem koji može ispitati slučaj. Konvencija se primjenjuje na sve ljude koji žive u državama članicama Vijeća Evrope, bez obzira na nacionalnost, vjeroispovijest, spol ili etničku pripadnost. Razmotrite mogućnosti koje su dostupne građanima država članica Vijeća Evrope koje su potpisale Konvenciju.

Ko je predložio ideju?

Ideju o stvaranju zajedničkog evropskog sistema za zaštitu prava u početku je podržala grupa političara i intelektualaca koji su vjerovali da Evropa mora postati sigurnije i pravednije mjesto. Jedan od najglasnijih promotera bio je britanski državnik Winston Churchill, koji je vjerovao u „ujedinjenu Evropu“ u kojoj su ljudska prava zasnovana na miru.

Kako izgleda Konvencija?

Konvencija je sastavljena kao međunarodni pravni dokument koji države dobrovoljno prihvataju i time se obavezuju da će ga poštovati.

Ona sadrži:

- Preambulu – ukratko objašnjava zašto Konvencija postoji.
- Osnovna prava i slobode – kao što su pravo na život, zabrana mučenja, pravo na privatnost, sloboda misli pravično suđenje itd.
- Mehanizme zaštite – objašnjava kako građani mogu podnijeti žalbu ako smatraju da je država prekršila njihova prava.
- Dodatne protokole – dokumente koji kasnije dodaju nova prava ili proširuju postojeća.

Evropski sud za ljudska prava nalazi se u Strazbur, u Francuskoj

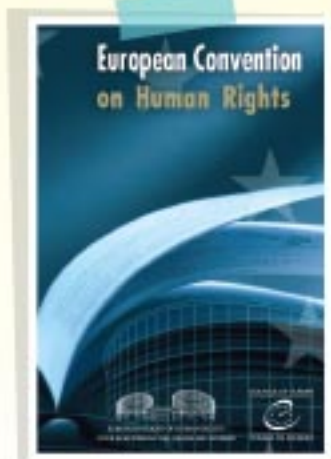
Riječ je o veoma snažnom tekstu koji danas čini osnovu modernog evropskog sistema ljudskih prava. Glavno tijelo koje tumači i provodi Konvenciju jeste Evropski sud za ljudska prava. Sud se nalazi u Strasbourgu, u Francuskoj, i poznat je po tome što mu se svaki građanin može obratiti ukoliko smatra da je neka država prekršila neko pravo iz Konvencije. Ovo predstavlja prekretnicu u historiji – građanima je prvi put data mogućnost da tuže državu na međunarodnom nivou, što je ogroman korak naprijed za ljudske slobode i pravnu zaštitu.

Vinston Čerčil odigrao je ključnu ulogu u promociji ideje Evropske konvencije o ljudskim pravima, podržavajući je kao osnovu za zaštitu slobode i demokratije u poslijeratnoj Evropi.

Veza sa Univerzalnom deklaracijom o ljudskim pravima. Evropska konvencija o ljudskim pravima nastala je kao evropska verzija Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima, koju su Ujedinjene nacije usvojile 1948. godine. Razlika je važna:

- Deklaracija je vrijednosni dokument – ona postavlja ideale, ali se ne može sve direktno tužiti na osnovu nje.
- Konvencija je pravno obavezujuća – države je moraju poštovati, a Sud u Strasbourgu može donijeti presudu protiv njih. Drugim riječima, Deklaracija postavlja opće moralne principe, a Konvencija te principe pretvara u pravno obavezujuća pravila koja evropske države moraju poštovati.

Otkrio sam

Evropska konvencija o ljudskim pravima predstavlja jedan od najvažnijih koraka ka ujedinjenoj, sigurnoj i pravednoj Evropi. Njena snaga ne leži samo u tekstu, već i u činjenici da svaka osoba, čak i bez novca ili moći, može tražiti pravdu na najvišem nivou.

Aktivnosti

Aktivnost 1

Podijelite se u grupe i istražite četiri različita člana Evropske konvencije.

SKENIRAJ ME!

Skenirajte QR kod i on će vas odvesti do teksta Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava.

Otvorite diskusiju o pitanju kako Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda povećava primjenu i poštovanje ljudskih prava?

Aktivnost 2

„Kada pravo postaje stvarnost“

Uputstva:

Podijelite se u grupe, izaberite jednu od dolje navedenih situacija i odgovorite na pitanja povezana s njima. Svaka grupa dobija jedan primjer i treba odgovoriti na dolje navedena pitanja.

Primjeri situacija:

- Novinar je kažnjen zbog javnog kritikovanja vlade.
- Osoba je zadržana u pritvoru bez obrazloženja.
- Učenik je diskriminisan zbog svoje vjeroispovijesti.
- Porodici nije dozvoljeno da se vrati u svoj dom bez obrazloženja

Zadatak za učenike:

1. Koje pravo iz Evropske konvencije je možda prekršeno?
2. Da li država ima obavezu da reaguje?
3. Sta građanin može uraditi ako ne dobije zaštitu u svojoj zemlji? Objasnite!
4. Zašto je postojanje Evropskog suda za ljudska prava važno u takvim slučajevima?

Prezentacija:

Svaka grupa ukratko predstavlja svoj slučaj (1–2 minute).

Provjeri znanje

1. Gdje i kada je potpisana Evropska konvencija o ljudskim pravima?
2. Objasnite zašto su zemlje nakon Drugog svjetskog rata osjetile potrebu za zajedničkom evropskom zaštitom ljudskih prava.
3. Zamislite da građanin nije dobio pravično suđenje u svojoj zemlji. Objasnite kako može koristiti Konvenciju da bi tražio zaštitu.
4. Uporedite Univerzalnu deklaraciju o ljudskim pravima sa Evropskom konvencijom: koje su dvije ključne razlike u njihovoj pravnoj snazi i funkciji?
5. Procijenite značaj Evropskog suda za ljudska prava: zašto je važno to što svaki građanin može direktno podnijeti žalbu Sudu?
6. Zamisli da moraš napraviti kratak slogan koji opisuje suštinu Konvencije. Zapiši ga koristeći najviše jednu rečenicu.

Saznaj više

Evropska konvencija o ljudskim pravima prvobitno je sadržavala **samo građanska i politička prava**, a vremenom je proširena putem dodatnih protokola. Naprimjer, pravo na obrazovanje i pravo na slobodne izbore nisu bili dio originalnog teksta, već su dodani kasnije.

Evropski sud za ljudska prava ne razmatra da li je neko „kriv“ ili „nevin“, **već da li je država poštovala prava** garantovana Konvencijom. Čak i kada je osoba počinila krivično djelo, država i dalje ima obavezu da poštuje njena ljudska prava.

Istraži

„Jedan član – jedna priča“

Način rada:

individualno ili u paru

Zadatak:

1. Izaberite jedan član iz Evropske konvencije o ljudskim pravima i istražite:
2. Šta tačno taj član garantuje? (objasnite svojim riječima)
3. Koje ljudsko pravo štiti?
4. Navedite stvarni ili izmišljeni primjer gdje je to pravo prekršeno.
5. Objasnite kako bi Evropski sud za ljudska prava mogao reagovati u takvom slučaju.
6. Zašto je ovaj član važan za svakodnevni život građana?

Oblik rada (izaberite jedan):

1. Kratak pisani tekst (½ – 1 stranica);
2. Poster;
3. Prezentacija sa 3–5 slajdova;
4. Kratak govor (2 minute).

Vijeće Evrope

Ko štiti vaša prava ako vaša vlastita zemlja donese nepravednu odluku?
Kako 46 zemalja u Evropi uspijeva da se dogovori o zajedničkim pravilima
o slobodi, demokratiji i pravdi?

– Robert Šuman

Za motivaciju

Ko štiti vaša prava ako vaša vlastita zemlja donese nepravednu odluku?
Kako 46 zemalja u Evropi uspijeva da se dogovori o zajedničkim pravilima o slobodi, demokratiji i pravdi?
Koje evropske institucije su stvorile najvažniji dokument o ljudskim pravima u Evropi?

Vijeće Evrope

Vijeće Evrope je najstarija evropska organizacija koja ujedinjuje 46 država članica (gotovo sve evropske zemlje) koje dijele zajedničke vrijednosti u oblastima ljudskih prava, demokratije i vladavine prava. Osnovano je 1949. godine, nakon Drugog svjetskog rata, u Londonu. Njegova glavna misija jeste zaštita ljudskih prava, unapređenje demokratije i osiguravanje vladavine prava.

Zamislite ga kao veliki evropski „klub“ u kojem gotovo sve evropske zemlje rade zajedno kako bi osigurale slobodu i sigurnost ljudi. Važno je zapamtiti da Vijeće Evrope nije isto što i Evropska unija, niti su to Ujedinjene nacije. Vijeće Evrope najviše je fokusirano na ljudska prava i pravdu.

Zašto je osnovano?

Nakon užasa Drugog svjetskog rata evropski lideri shvatili su nešto važno: ako države ne poštuju ljudska prava, mir može propasti.

Zato im je bila potrebna organizacija koja:

- Će štiti ljudsko dostojanstvo;
- Će sprječavati diktature;
- Će osigurati pravedne zakone i sudove;
- Će stvoriti zajedničke standarde za sve države

Godine 1949. deset država osnovalo je Vijeće Evrope, a kasnije se proširilo na gotovo cijeli kontinent. Cilj Vijeća Evrope jeste da Evropu učini sigurnom, slobodnom i pravednom, demokratskom i da stvori zajedničke evropske standarde za ljudska prava, obrazovanje, zaštitu manjina, slobodu medija, kulturnu saradnju i borbu protiv korupcije i diskriminacije.

Vijeće Evrope osnovalo je deset država, a danas broji 46 država članica

SKENIRAJ ME!

Skeniraj kod i saznaj više o Vijeću Evrope.

Primjeri iz svakodnevnog života: zaštita novinara od cenzure, osiguravanje pravičnih suđenja u državnim sudovima, zaštita manjina, unapređenje pravnih sistema u zemljama, pomoć u borbi protiv korupcije.

Struktura Vijeća Evrope

Vijeće Evrope ima nekoliko ključnih tijela:

a) Komitet ministara

Sastoji se od ministara vanjskih poslova svih zemalja članica. Donosi važne odluke, usvaja pravila i nove konvencije.

b) Parlamentarna skupština (PSVE)

Sastoji se od članova nacionalnih parlamenata. Razmatra pitanja kao što su sloboda govora, jednakost, prava manjina i korupcija.

c) Generalni sekretar

Lider organizacije. Brine se da se odluke zaista provode

č) Evropski sud za ljudska prava (ESLJP)

Sudnica Evropskog suda za ljudska prava

ESLJP je najpoznatija institucija. Razmatra slučajeve u kojima ljudi tvrde da su im prava povrijeđena.

ć) Kongres lokalnih i regionalnih vlasti

Radi na jačanju demokratije na lokalnom nivou (općine, regije).

d) Razne komisije i tijela za praćenje

Naprimjer: komisija protiv mučenja, grupa za borbu protiv korupcije, komisije za borbu protiv diskriminacije. Ova tijela provjeravaju da li države poštuju i slijede pravila o ljudskim pravima.

Dana 9. 11. 1995. godine tadašnja Republika Sjeverna Makedonija postala je punopravna članica Vijeća Evrope kao 38. država članica Organizacije. Naša zemlja predsjedavala je Komitetom ministara Vijeća Evrope od maja do novembra 2010. godine.

Glavno sjedište Vijeća Evrope nalazi se u Strasbourgu, u Francuskoj, simboličnom gradu na granici između Francuske i Njemačke – podsjetniku na potrebu za mirom i saradnjom. Tamo se nalazi i Evropski sud za ljudska prava, najpoznatija institucija Vijeća Evrope.

Od 1972. godine evropska himna je odlomak iz preludija Ode radosti iz Beethovenove Devete simfonije.

Vijeće Evrope i Evropska konvencija o ljudskim pravima

Najveće dostignuće Vijeća Evrope jeste usvajanje Evropske konvencije o ljudskim pravima 1950. godine. Ovaj dokument utvrđuje osnovna ljudska prava i slobode i pravno je obavezujući za zemlje koje su ga ratifikovale. Konvencija omogućava građanima da podnesu žalbu Evropskom sudu za ljudska prava kada smatraju da je država prekršila njihova prava.

Vijeće Evrope prati provođenje Konvencije i osigurava da države poštuju presude Suda. Time Vijeće Evrope stvara, štiti i osigurava primjenu jedne od najvažnijih garancija ljudskih prava.

Veza sa Univerzalnom deklaracijom o ljudskim pravima

Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima, koju su 1948. godine usvojile UN, prethodi Evropskoj konvenciji. Dok Deklaracija utvrđuje moralne principe o vrijednosti i dostojanstvu svakog ljudskog bića, Evropska konvencija pretvara te principe u pravno obavezujuća pravila. Drugim riječima: Univerzalna deklaracija navodi „sva ljudska bića jednaka u dostojanstvu“, a Evropska konvencija zahtijeva od država da poštuju i štite ta prava. Usvajanjem Konvencije, Vijeće Evrope transformisalo je ideal Deklaracije u konkretnu i primjenjivu pravnu zaštitu.

Pročitaj, razmisli i diskutuj!

Razmisli o strukturi i radu Vijeća Evrope. Ono funkcioniše kroz:

- Konvencije (više od 200 međunarodnih ugovora);
- Monitoring (mehanizme praćenja) koji provjeravaju da li države provode svoje preuzete obaveze;
- Programe za jačanje demokratije;
- Aktivnosti za učešće mladih, obrazovanje, sport i kulturu;
- Kao i pravnu pomoć za poboljšanje pravosudnih sistema u zemljama članicama.

Diskutujte:

Da li bi države u Evropi bile podjednako demokratske, pravedne i stabilne da Vijeće Evrope nije postojalo? Objasnite svoju tezu primjerima.

Otkrio sam

Vijeće Evrope jedan je od temelja moderne Evrope. Djeluje u službi ljudskog dostojanstva, pravde, demokratije i jednakosti. Kroz svoje institucije, brojne konvencije i rad Evropskog suda za ljudska prava u Strasbourgu, Vijeće Evrope štiti milione ljudi na kontinentu i pretvara ljudska prava iz ideje u stvarnu i dostupnu zaštitu.

Aktivnosti

Aktivnost: „Ušutkani novinar“

1. Podijelite se u tri grupe:

- Novinari
- Predstavnici vlade
- Posmatrači Vijeća Evrope

Podijelite uloge napisane na papirićima (ili ih pročitate naglas).

2. Uloge

Grupa 1: Novinari

Želite objaviti članak o zagađenju u vašem gradu. Vlada pokušava da vas ušutka.

Vaš zadatak: Pripremite tri argumenta zašto sloboda izražavanja mora biti zaštićena.

Grupa 2: Predstavnici vlade

Mislite da bi članak mogao izazvati „paniku“ ili narušiti „ugled institucije“. Želite zabraniti članak.

Vaš zadatak: Pripremite 3 argumenta zašto je „neophodno“ zabraniti objavljivanje članka.

Grupa 3: Posmatrači Vijeća Evrope

Vi ste predstavnici Vijeća Evrope. Potrebno je da odlučite da li zabrana krši član 10 Evropske konvencije o ljudskim pravima.

Vaš zadatak: Pripremite tri pitanja za obje strane i donesite konačnu odluku.

3. Mini debata

Novinari iznose svoje argumente.

Vlada prezentuje svoje.

Vijeće Evrope postavlja pitanja objema stranama.

4. Presuda

Grupa Vijeća Evrope treba odgovoriti:

- Da li je zabrana opravdana prema Konvenciji?
- Koja od dvije strane više poštuje demokratske vrijednosti?
- Sta je vlada trebala uraditi umjesto zabrane?

Pitajte svoje školske drugove:

Kako su se osjećali kada je njihova „sloboda govora“ bila ograničena?

Zašto postoji Vijeće Evrope?

Kada demokratska država može ograničiti govor (objasnite u kojim situacijama je pravo govora ograničeno).

Provjeri znanje

1. Koje godine je osnovano Vijeće Evrope i gdje se nalazi njegovo sjedište?
2. Objasni svojim riječima zašto je Vijeće Evrope osnovano nakon Drugog svjetskog rata.
3. Navedi primjer kada bi građanin podnio žalbu Evropskom sudu za ljudska prava.
4. Uporedi Univerzalnu deklaraciju sa Evropskom konvencijom. Koje su sličnosti i razlike?
5. Da li je važno da države imaju zajednički sistem ljudskih prava? Objasni zašto.
6. Zamisli novi problem ljudskih prava koji nije postojao 1950. godine. Napiši novi kratki član koji bi dodao modernoj konvenciji.

Evropski sud za ljudska prava

„U našoj potrazi za pravdom, sudovi su čuvari slobode i zaštitnici ljudskih prava.“

– Franklin D. Ruzvelt

Za motivaciju

Da li postoji mjesto gdje svaka osoba – bez obzira na moć, bogatstvo ili status – može tražiti istinu i pravdu?

Evropski sud za ljudska prava (ESLP) međunarodni je sud koji razmatra slučajeve u kojima pojedinci, grupe ili države tvrde da im je povrijeđeno pravo zagarantovano Evropskom konvencijom o ljudskim pravima. Ovaj sud osnovalo je Vijeće Evrope i njegov zadatak je da štiti pojedince od državne vlasti. To je jedan od najutjecajnijih i najcjenjenijih sudova na svijetu kada je riječ o zaštiti osnovnih ljudskih sloboda. Naime, Sud je poznat po tome što ljudima daje mogućnost da tuže svoju državu kada su im prekršena prava. Ovo je izuzetno važno jer pokazuje da nijedna država nije „iznad“ ljudskih prava.

Evropski sud za ljudska prava (ESLP)

Pročitaj, razmisli i diskutuj!

Slučaj „Osman protiv Ujedinjenog Kraljevstva“ (1998. godine)

Otac i sin bili su žrtve ozbiljnih prijetnji i nasilja od strane kriminalca. Iako su institucije bile upoznate i svjesne rizika, policijske službe nisu poduzele dovoljno mjera da spriječe napad i zaštite porodicu.

Evropski sud za ljudska prava presudio je da je Ujedinjeno Kraljevstvo prekršilo pravo na život (član 2 Konvencije), jer država ima obavezu da spriječi stvarne i poznate rizike po život građana, a u ovom slučaju to nije učinjeno.

Ovaj primjer pokazuje da i obični građani, a ne samo javne ličnosti ili političke figure, mogu dobiti pravdu kada su im prekršena osnovna ljudska prava.

- Da li država uvijek mora štiti građane od opasnosti, čak i kada ne može predvidjeti sve rizike?
- Kako biste se osjećali da vaš život nije dovoljno zaštićen od strane institucija koje bi trebale brinuti o javnoj sigurnosti?

Evropski sud za ljudska prava

Evropski sud za ljudska prava (ESLJP) osnovan je 1959. godine kao rezultat obaveza preuzetih Evropskom konvencijom o ljudskim pravima iz 1950. godine. Od samog početka Sud je imao zadatak da osigura da svaka država koja je potpisala Konvenciju poštuje njen sadržaj. Danas se Sud nalazi u Strasbourgu, u Francuskoj, u modernoj zgradi simbolično izgrađenoj blizu rijeke Ill, kao znak otvorenosti i pristupačnosti.

ESLJP ima organizovan i precizan sistem rada:

- Svaka država članica Vijeća Evrope bira po jednog sudiju;
- Sudije su potpuno nezavisne – ne rade za svoju zemlju, već za pravdu;
- Mandat sudija traje devet godina i ne može biti obnovljen;
- Za lakše slučajeve formiraju se odbori od 3 sudije, za veće i složenije slučajeve – vijeća od 7 sudija, a za najvažnija i najteža pitanja – Veliko vijeće od 17 sudija.

Saslušanje stranaka pred sudijama
Evropskog suda za ljudska prava

Kada jedan građanin iscrpi sve mogućnosti pred domaćim sudovima, a ipak ne uspije izboriti pravdu, može se obratiti Evropskom sudu za ljudska prava (ESLJP). Da bi žalba građanina bila prihvaćena, moraju biti ispunjeni sljedeći uslovi:

- Prvo se morao žaliti svim sudovima u svojoj zemlji;
- Povreda se mora odnositi na pravo utvrđeno Evropskom konvencijom;
- Zemlja mora biti članica Vijeća Evrope.

Kada su ovi uslovi ispunjeni, Sud razmatra žalbu i utvrđuje da li je zemlja zaista prekršila ljudska prava. Odluke Suda su obavezujuće – zemlja mora: isplatiti odštetu, promijeniti svoje zakone ili poboljšati rad svojih institucija.

Zasto je osnovan Sud?

Sud je osnovan s ciljem:

- Da bude garant ljudskih prava;
- Da bi spriječio države da ponovo čine zloupotrebe;
- Da bi građanima pružio osjećaj pravde i sigurnosti;
- Da bi stvorio zajedničke evropske standarde za poštovanje ljudskih sloboda.

Ideja je bila da prava moraju postojati ne samo „na papiru“, već i u praksi

Sudije Evropskog suda za ljudska prava biraju se na devet godina. Oni svoj posao obavljaju nezavisno i ne mogu biti ponovo birani.

Otkrio sam

Evropski sud za ljudska prava je „glas pravde“ u Evropi. To je mjesto gdje svaka osoba – bez obzira na nacionalnost, moć ili bogatstvo – može tražiti svoju istinu. Svojim radom Sud gradi sigurniju, pravedniju i humaniju Evropu.

Aktivnosti

Aktivnost 1

Otvorite diskusiju: Ko može tražiti zaštitu prava pred Evropskim sudom kada smatra da su prava povrijeđena?

Aktivnost 2

„Vi ste sud u Strazburu“

U parovima ili manjim grupama analizirajte situaciju.

Građanin tvrdi da je uhapšen bez objašnjenja, da nije imao pristup advokatu i da godinama čeka sudsku odluku.

Odlučite koje pravo iz Evropske konvencije može biti povrijeđeno (naprimjer: pravo na slobodu, pravično suđenje itd.).

Objasnite zašto.

Iznesite svoje mišljenje razredu kao „sudije“.

Otvorite diskusiju:

Da li je svaka nepravda i kršenje Konvencije?

Zašto je važno postojanje međunarodnog suda, a ne samo nacionalnih sudova?

Provjeri znanje

1. Gdje se nalazi sjedište Evropskog suda za ljudska prava?
2. Zašto postoji uslov da se najprije iscrpe sve pravne mogućnosti u zemlji?
3. Zamisli da je tvoje pravo na privatnost povrijeđeno. Koje korake bi poduzeo prije nego što se obratiš Evropskom sudu za ljudska prava?
4. Koji dijelovi strukture Suda garantuju nezavisnost?
5. Da li misliš da presude Suda trebaju biti obavezujuće? Objasni zašto.
6. Predloži kako bi Sud mogao biti još pristupačniji mladima.

SKENIRAJ ME!

Skeniraj kod i saznaj više o Evropskom sudu za ljudska prava, čime se bavi i koja prava štiti.

Istraži

„Kada Sud mijenja državu“

Zadatak:

Pojedinačno ili u parovima istražite slučaj Evropskog suda za ljudska prava i odgovorite na sljedeća pitanja:

1. Ko je tužio državu? (građanin, grupa, organizacija)
2. Koje pravo je bilo povrijeđeno?
3. Kakva je bila odluka Suda?
4. Šta je država morala uraditi nakon presude?
 - da isplati odštetu;
 - da promijeni zakon;
 - da poboljša rad institucija;
5. Zašto je ovaj slučaj važan i za druge građane, a ne samo za tužioca?

Izvori (prijedlog):

- Zvanična web stranica Evropskog suda za ljudska prava (European Court of Human Rights/ ECHR);
- Stranica Vijeća Evrope).

Napišite to u jednom od ponuđenih oblika:

- kratak istraživački tekst (1 stranica);
- poster „Prije i poslije presude“;
- prezentacija (4–5 slajdova).
- Kratko usmeno izlaganje (2–3 minute).

Dodatno pitanje za razmišljanje:

Kako bi Evropa izgledala kada države ne bi morale poštovati odluke Evropskog suda za ljudska prava?

Konvencija o pravima djeteta

„Sva mudrost ovog svijeta nije vrijedna ni jedne dječije suze“

– F. M. Dostojevski

Za motivaciju

Da li si znao da postoje posebna prava koja štite djecu?

Kako svijet može omogućiti da sva djeca odrastaju sigurno, zdravo i slobodno?

Zašto su djeci potrebna posebno izdvojena prava, drugačija od prava odraslih?

Odgovori se nalaze u Konvenciji o pravima djeteta (CRC), međunarodnom ugovoru koji garantuje i štiti prava svakog djeteta.

Od trenutka rođenja svako dijete ima određena prava – ona se nazivaju ljudska prava. Ljudska prava pripadaju svim ljudima i niko ih ne smije oduzeti. Djeca imaju i dodatna prava jer im je potrebna posebna zaštita dok odrastaju. Ova prava zapisana su u Konvenciji o pravima djeteta, prvom međunarodnom dokumentu koji štiti djecu širom svijeta. Dječija prava odnose se na svu djecu do navršene 18. godine.

Važno je znati svoja prava. Ona štite tebe i tvoje vršnjake – i sva djeca imaju ista prava, bez obzira gdje žive, ko su ili kako izgledaju. Ako neko povrijedi tvoje pravo – zatraži pomoć!

Djeca imaju pravo na igru

Pročitaj, razmisli
i diskutuj!

Da li osnovne potrebe djece za hranom, domom, porodicom, brigom i njegom, sigurnošću, obrazovanjem i slično treba da budu zaštićene kao osnovna ljudska – dječija prava?

Potrebe

Svi ljudi imaju želje. Želja je nešto za čim žudimo i priželjkujemo, ali bez čega možemo živjeti. Ona je dio našeg unutrašnjeg svijeta i kada se ispuni, čini naš život udobnijim ili ljepšim. Ali postoje stvari bez kojih ne možemo živjeti ili bi nam bez njih bilo veoma teško. One se nazivaju potrebe. Naprimjer: voda, hrana i odjeća koja nas štiti jesu potrebe. Sladoled ili najnovije patike su želje – želimo ih, ali nam nisu neophodne. Potrebe mogu biti: materijalne – hrana, voda, dom; nematerijalne – sigurnost, pripadnost, poštovanje. Ove osnovne potrebe temelj su ljudskih prava. Kada ih država prizna i zaštititi zakonom, one postaju prava koja se odnose na sve ljude.

Svako ima pravo na sigurnost i zaštitu

Konvencija o pravima djeteta

Konvencija o pravima djeteta pravno je obavezujući međunarodni ugovor koji je usvojila Generalna skupština Ujedinjenih nacija 20. novembra 1989. godine u New Yorku, SAD. Iz tih razloga ovaj dan se svake godine obilježava kao Međunarodni dan djeteta. Za provođenje Konvencije i upravljanje njome odgovorna je Kancelarija visokog komesara UN-a za ljudska prava u Ženevi u Švicarskoj. U njoj se sastaje Komitet za prava djeteta, koji prati provođenje Konvencije od strane država.

Konvencija o pravima djeteta

Države ratifikuju Konvenciju zvaničnim prihvatanjem njenih pravila. Konvencija o pravima djeteta pravno je obavezujuća za zemlje koje su je ratifikovale. To znači da su vlade obavezne prema međunarodnom pravu da štite prava djece. Makedonija je ratifikovala Konvenciju 1993. godine, obavezujući se da će štiti prava sve djece u zemlji. Države potpisnice moraju redovno izvještavati o tome kako provode prava garantovana Konvencijom.

Konvencija o pravima djeteta poseban je dokument jer se fokusira samo na djecu – osobe mlađe od 18 godina. Iako Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima promovise ljudska prava za sve ljude, djeca se suočavaju sa specifičnim izazovima – ona su ranjivija i zavisna od zaštite odraslih. Upravo zato postoji Konvencija o pravima djeteta, kao poseban i specijalizovan ugovor: kako bi se osiguralo da se prava djece priznaju u zakonu i u svakodnevnom životu.

Glavni ciljevi Konvencije o pravima djeteta su:

- Zaštita od zlostavljanja i zanemarivanja;
- Pristup obrazovanju i zdravstvenoj zaštiti;
- Pravo na izražavanje mišljenja, igru i djelovit razvoj;
- Posebna pažnja u vezi s pravnim, socijalnim i ekonomskim pitanjima.

Primjer: Tri člana Konvencije

Član 2 – Nediskriminacija: Svako dijete, bez izuzetka, ima ova prava.

Član 6 – Pravo na život, opstanak i razvoj: Svako dijete ima pravo da raste zdravo i sigurno.

Član 12 – Pravo na izražavanje mišljenja.

Dijete ima pravo da izrazi svoje mišljenje i da se ono uzme u obzir.

Poštovanje: Učenici mogu slobodno izraziti svoje mišljenje u razredu ili na školskim sastancima.

Kršenje: Kada se mišljenje djeteta ignoriše ili mu se ne dozvoljava da govori.

Članovi Konvencije o pravima djeteta

Konvencija o pravima djeteta ima 54 člana podijeljena u odjeljke, uključujući:

- Opće principe – kao što su najbolji interes djeteta i nediskriminacija;
- Građanska prava i slobode – pravo na ime, državljanstvo i slobodu izražavanja;
- Porodično okruženje i alternativna briga – zaštita djece u porodicama i institucijama;
- Zdravlje i blagostanje – osiguravanje sigurnog i zdravog djetinjstva;
- Obrazovanje, slobodno vrijeme i kulturne aktivnosti – pristup školi, igri i kulturi;
- Posebne mjere zaštite – djeca u sukobu sa zakonom, izbjeglice ili žrtve eksploatacije.

Obrazovanje, slobodno vrijeme i kulturne aktivnosti, pristup školi, igra i kultura – samo su neka od dječijih prava obuhvaćenih Konvencijom

Ova Konvencija važna je jer postavlja međunarodne standarde za postupanje s djecom. Podsjeća vlade, nastavnike, roditelje i društvo da djeca nisu samo „mali odrasli“ – potrebna im je briga, zaštita i mogućnosti za razvoj.

Zahvaljujući Konvenciji o pravima djeteta, milioni djece imaju bolji pristup obrazovanju i zdravstvu, dječiji rad, eksploatacija i zlostavljanje prepoznati su kao globalni problemi, a djeca mogu učestvovati u odlukama o svojim životima.

Otkrio sam

Konvencija o pravima djeteta historijski je dokument koji pokazuje da svijet cijeni djecu kao punopravne pojedince s pravima, a ne samo kao pojedince s odgovornostima. Ratifikovanjem, zemlje poput Makedonije obavezuju se da će štiti, osnaživati i pružati mogućnosti svakom djetetu za pravednu šansu u životu. Konvencija garantuje da djeca uvijek imaju pravo na glas, brigu i zaštitu koja im je potrebna da bi postala zdravi, obrazovani i odgovorni odrasli.

SKENIRAJ ME!

Podijelite se u grupe. Skenirajte kod i pogledajte link, nakon čega ćete izvući po tri broja, od kojih svaki predstavlja sljedeće članove Konvencije: 6–9, 12–20 i 24–29 (ukupno 19 članova).

„Detektivi prava djeteta“

Svaka grupa treba pripremiti po dva scenarija kako bi predstavila „svoja“ tri prava: jedan scenario koji prikazuje situaciju kršenja prava i drugi koji prikazuje situaciju poštovanja tog prava. Zatim grupe odglume situacije za svako pravo posebno, a ostali učenici pogađaju o kojem se pravu radi i objašnjavaju na osnovu čega su prepoznali konkretno pravo (naprimjer: dijete ne može ići u školu, dijete je žrtva online nasilja, dijete nema pravo učestvovati u porodičnim odlukama). Grupe zatim zajedno diskutuju o pravima koja se poštuju i koja se krše.

Provjeri znanje

1. Kada i gdje je usvojena Konvencija o pravima djeteta (KPD) i kada je Makedonija ratifikovala ovaj dokument?
2. Zašto Konvencija o pravima djeteta postoji kao poseban dokument, drugačiji od Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima?
3. Navedi primjer kako se član 12 (pravo na slobodu mišljenja) može primijeniti u školi.
4. Uporedi član 6 (pravo na život i razvoj) sa članom 2 (nediskriminacija) i objasni zašto su oba važna.
5. Da li je po tvom mišljenju Konvencija o pravima djeteta napravila stvarnu razliku za djecu širom svijeta? Objasni.
6. Predloži novi član koji bi se dodao Konvenciji o pravima djeteta kako bi se riješio savremeni problem djece (naprimjer, sigurnost na internetu ili na društvenim mrežama).

SKENIRAJ ME!

Skeniraj kod i pročitaj primjere kritičkog razmišljanja i aktivnosti u rješavanju problema.

Prava i obaveze djece

„Nema jasnijeg ogledala duše jednog društva od toga kako se odnosi prema svojoj djeci.“

- Nelson Mandela

Za motivaciju

Šta misliš, da li djeca, pored prava, imaju i obaveze?
Da li znaš kome treba da se obratiš ako ti je neko pravo prekršeno?

Poštovanje principa Konvencije o zaštiti dječijih prava preduslov je za uživanje dječijih prava. Konvencija ima za cilj da zaštiti dijete kao ravnopravno ljudsko biće. Od država koje su je ratifikovale zahtijeva se da ne dozvole diskriminaciju djeteta i da osiguraju puno ostvarivanje njegovih prava. Konvencija posmatra djecu kao pravna lica. Ona promovise ideju da su djeca osobe s pravima koja treba poštovati:

1. Promoviše učešće djeteta u procesu donošenja odluka o pitanjima koja ga se tiču prema njegovom uzrastu i zrelosti (uzimajući u obzir porodicu i društvo u cjelini);
2. Naglašava pravo djece da budu zaštićena od svih oblika zlostavljanja, nasilja i djela koja ugrožavaju njihova prava;
3. Propisuje prava koja osiguravaju uslove za pravilan rast i razvoj djeteta.

Konvencija osigurava uslove za pravilan rast i razvoj djeteta

Konvencija štiti djecu od zlostavljanja

**Pročitaj, razmisli
i diskutuj!**

U vašoj školi postoje učenici s posebnim potrebama, učenici iz porodica s niskim prihodima, učenici koji ne razumiju dobro makedonski ili albanski jezik ili imaju poteškoće u učenju. Svi oni pripadaju ranjivim grupama djece. Razmisli i razgovaraj o tome kako ćeš im pružiti podršku i pomoći im.

Prava i odgovornosti

Djeca imaju prava, ali i odgovornosti u porodici, školi i široj zajednici. Trebalo bi da uživaju u svojim dječjim pravima, ali i da ispunjavaju svoje odgovornosti kako bi kasnije u životu postali odgovorni i uspješni građani.

Dijete treba biti odgovorno za svog kućnog ljubimca

Dijete treba da ispunjava svoje obaveze

Postoje i pravila koja se nazivaju društvena pravila ili društvene norme. Ova pravila propisuju prihvatljivo ponašanje. Nepoštovanje pravila predviđa kazne. Svako pravo podrazumijeva ispunjavanje neke dužnosti/odgovornosti.

Sigurno si primijetio da na ulazu u tvoju školu postoji tabla na kojoj piše Kućni red. Pravila ponašanja pronaći ćeš i u svim drugim javnim objektima: zgradama, muzejima, zdravstvenim centrima, kinima, pozorištima. Naprimjer, pravila kućnog reda u zgradi pružaju smjernice za zajednički život. Ova pravila postoje da bi svi stanari u zgradi bili sigurni. Ponekad se neki stanari ne pridržavaju dogovorenih pravila. Ako tvoj komšija sluša muziku kasno u noć, nećeš moći spavati. Koje tvoje pravo se time krši? Da li je komšija odgovoran prema drugima?

Ako dijete želi imati životinju u svom domu, da li treba imati odgovornosti prema njoj? Neki ljudi, nažalost, nisu odgovorni vlasnici i ne brinu pravilno o svojim ljubimcima. Neki ih čak i napuštaju. Zanemarene, zlostavljane, napuštene i povrijeđene životinje prihvataju odgovorni građani, poput pojedinaca ili udruženja. Oni često pomažu u udomljavanju kućnih ljubimaca. Zakon o zaštiti životinja obavezuje nas da brinemo o svojim ljubimcima i njihovim potrebama te da ne ugrožavamo druge životinje ili ljude. Za neodgovorne vlasnike zakon predviđa određene mjere i novčane kazne.

Djeca trebaju voditi računa o higijeni u školi i izvan nje

KODEKS O PONAŠANJU UČENIKA

Učenik je dužan da na vrijeme i redovno dolazi na nastavu;

Učenik je dužan da se brine o školskoj imovini i imovini učenika;

Učenik je dužan da se brine o higijeni škole i bliže okoline;

U školi učenik treba da bude savjestan, odgovoran, da poštuje kućni red;

U školu učenik treba da dolazi uredan;

Na časovima učenik treba pažljivo da sluša i izvršava sve školske obaveze...

Zaštita prava djece

Roditelji (staratelji) imaju posebnu ulogu u zaštiti prava djeteta zato što su oni prvi pozvani da osiguraju zaštitu prava svoje djece kroz odgovarajuće postupke pred državnim organima.

Država je dužna da unaprijedi mehanizme zaštite prava djeteta i da donese odgovarajuće zakone i pravila kojima će zaštititi djecu.

Najvažniji organ u zaštiti prava djeteta je Centar za socijalni rad, kao glavni organ starateljstva. Sud, opet, ima ulogu u donošenju odluka za ostvarivanje zaštite prava djeteta.

Policija ima ulogu u osiguravanju opće sigurnosti. Uloga policije je ključna u sprečavanju nasilja ili drugih vrsta kršenja prava djeteta.

Javno tužilaštvo treba da ima ulogu u zaštiti prava djeteta kada je riječ o nasilju i izvršavanju krivičnih djela protiv djece.

Škola ima obavezu da osigura poštovanje svih prava djeteta u okviru obrazovnog procesa.

Pored državnih organa i institucija, nevladine organizacije (udruženja građana) imaju značajnu ulogu u zaštiti prava djece kroz svoje programe i projekte za zaštitu od nasilja, eksploatacije, trgovine djecom i slično.

Narodni pravobranilac je tijelo koje postupi po žalbama građana/djece i štiti njihova prava. On govori u njihovo ime i pokušava poboljšati njihove životne uslove.

Zaštita dječijih prava je obaveza institucija, porodice i škole

Škola ima obavezu da osigura poštovanje svih prava djeteta

Otkrio sam

Dječija prava postoje kako bi se osiguralo da svako dijete odrasta sigurno i uz podršku, bez obzira na njegove sposobnosti, porijeklo ili porodičnu situaciju. Konvencija o pravima djeteta utvrđuje obaveze i za državu i za odrasle da spriječe zlostavljanje, zanemarivanje i diskriminaciju. Institucije, porodica i škola imaju zajedničku dužnost da osiguraju sredinu u kojoj svako dijete može napredovati. Samo uz aktivnu podršku i poštovanje prava i odgovornosti možemo izgraditi odgovorne, sretno i uspješne mlade ljude.

Aktivnost 1

Napravite poster za promociju Konvencije o pravima djeteta i izložite ga u školskom holu. Izaberite pet članova iz Konvencije o pravima djeteta i odredite koje odgovornosti proizlaze iz tih prava.

Aktivnost 2

„Forum pozorište: Stop nasilju!“

Podijelite se u male grupe. Svaka grupa osmišljava kratak scenario koji prikazuje verbalno nasilje (na primjer: ismijavanje na društvenim mrežama) ili fizičko nasilje (na primjer: guranje u hodniku). Grupa treba da odglumi scenario pred razredom. Ostatak učenika ima ulogu „aktivne publike“. U svakom trenutku neko iz publike može viknuti „Stop!“, zamijeniti učenika koji je žrtva ili svjedok i predložiti i pokazati novi način suprotstavljanja nasilju.

Pitanja za diskusiju:

Kako se osjećala žrtva u scenariju?

Koje reakcije su pomogle da se smanji nasilje?

Zašto je važno da svjedoci ne šute?

Kako možemo pružiti podršku učeniku koji doživljava nasilje?

Aktivnost 3

„Skala posljedica“

Posljedice nisu uvijek vidljive.

Poredaj sljedeće postupke od najmanje štetnog do najštetnijeg: vrijeđanje, ignorisanje, prijetnje, guranje, udaranje, ismijavanje na društvenim mrežama.

Za svaki postupak napiši po jednu moguću posljedicu za osobu koja ga doživljava.

Ne razmišljaj samo o fizičkom bolu, već i o strahu, tuzi, stidu i gubitku samopouzdanja.

Na kraju napiši jednu rečenicu koja bi podstakla osobu koja doživljava nasilje da potraži pomoć.

Provjeri znanje

1. Koje državne institucije imaju najvažniju ulogu u zaštiti prava djeteta?
2. Zašto Konvencija djecu smatra osobama sa pravima, a ne samo osobama koje treba zaštititi?
3. Kako bi postupio/postupila ukoliko bi primijetio/la da je učenik u tvom razredu žrtva maltretiranja ili isključivanja? Kojoj instituciji ili osobi bi se obratio/la?
4. Uporedi ulogu roditelja sa ulogom državnih organa vlasti u zaštiti prava djeteta. Po čemu su slične, a po čemu se razlikuju?

SKENIRAJ ME!

Skeniraj kod i nauči kako da prepoznaš, suočiš se i prijavaš nasilje.

Ombudsman u našoj zemlji

„U epohi ljudskih sloboda i prava (poslije 20. vijeka), glavni pokretač je ombudsman ili narodni pravobranilac, čija snaga leži u savjesti i odgovornosti.“ – „Ustavno pravo“

- S. Škarić; Siljanovska-Davkova, G.; (2007. godine).

Za motivaciju

Da li si čuo za termin ombudsman?
Šta po tvom mišljenju znači narodni pravobranilac?

Funkcija narodnog (državnog) pravobranioca – ombudsmana postoji još od najstarijih civilizacija, kao što su Kina, Egipat i Rim. Danas se u svijetu najčešće koristi međunarodni termin ombudsman, koji znači zastupnik – zaštitnik naroda. Riječ „ombudsman“ prvi put se pojavila u Švedskoj i postala je dio švedskog ustava 1809. godine. Finska je bila druga zemlja koja je uvela ovu instituciju u svoj ustav, 1919. godine. Pedesetih godina 20. vijeka pridružile su im se i ostale skandinavske zemlje – Danska (1953) i Norveška (1962). Od tada broj zemalja koje uvode ovu instituciju brzo raste i danas skoro svaka zemlja na svijetu ima svog ombudsmana kao dio svog državnog uređenja.

NADLEŽNOST

POLITIKA

ŽALBE

GRADANI

POSJEDOVANJE

OPĆE PITANJE

NADZOR

ISTRAŽA

PREPORUKA

ZAKON

LJUDSKA PRAVA

POMOĆ

PRIMOSUDE

IZVJEŠTAJ

OMBUDSMAN

PROBLEM

DRUŠTVO

ZAŠTITA DJECE

ZAKONODAVSTVO

VLADA

Funkcija narodnog pravobranioca

Glavni cilj državnih institucija je organizovanje i unapređivanje života građana u društvu. One štite slobodu i prava ljudi. Ipak, ponekad državne institucije, namjerno ili nenamjerno, mogu prekršiti ta prava i time pogoršati položaj građanina.

Narodni pravobranilac ima zadatak da kontroliše rad državnih institucija i reaguje kada su prava i slobode građana povrijeđeni. On raspolaže različitim mehanizmima za zaštitu ljudskih prava i sloboda.

Kada građanin smatra da mu je neka državna institucija ili organizacija povrijedila prava, ima pravo da potraži pomoć od narodnog pravobranioca.

Ombudsman u Republici Sjevernoj Makedoniji

Institucija ombudsmana, u našoj zemlji nazvana narodni pravobranilac, uvedena je 1991. godine novim Ustavom Republike Makedonije. Tako je, po prvi put, postala dio ustavnog poretka države.

Izbor i mandat

Narodnog pravobranioca i njegove zamjenike bira Skupština Republike Sjeverne Makedonije. Mandat traje osam godina, uz mogućnost još jednog reizbora.

Organizacija institucije

Instituciju ombudsmana čine:

- Narodni pravobranilac;
- Deset zamjenika, od kojih četiri rade u Skoplju, a šest u različitim gradovima širom zemlje.

Uloga i zadaci

Glavni zadatak narodnog pravobranioca je da štiti ustavna i zakonska prava građana kada ih krše državni organi ili institucije.

Svaki građanin može potražiti pomoć, savjet ili reakciju ukoliko smatra da su mu prava povrijeđena.

Primjeri kršenja prava

Građanin se može obratiti narodnom pravobranilcu ako:

- smatra da je diskriminisan prilikom zapošljavanja;
- nije poštovan sporazum sa državnom institucijom;
- njegovo pravo je bilo prekršeno i slično.

Zaštita prava djece

Djeca također mogu primijetiti nepravde. Iz tih razloga, u okviru institucije postoji posebno odjeljenje za zaštitu prava djece, kako bi se djeca više uključila u zaštitu svojih prava.

Iako ga bira Parlament, Narodni pravobranilac radi nezavisno i autonomno. Njegova ovlaštenja određena su:

- Ustavom iz 1991. godine;
- Zakonom o Narodnom pravobraniocu iz 1997. godine.

Transparentnost i dostupnost

Rad Narodnog pravobranioca je transparentan. Svaki građanin – ali i osoba koja nije državljanin države – može kontaktirati ili dobiti informacije o njegovom radu.

**Pročitaj, razmisli
i diskutuj!**

Kada je švedski kralj Karlo XII, nakon poraza u ratu sa Rusijom (1709. godine), otišao u Tursku, u njegovoj zemlji izbile su mnoge pobune. Da bi poboljšao situaciju, imenovao je ombudsmena, poziciju čija je svrha bila provođenje zakona i kontrola rada javnih službenika. Šta misliš, da li je ovaj postupak kralja Karla XII bio ispravan? Objasni svoje mišljenje pred drugovima iz razreda, saslušaj njihovo i diskutujte.

Otkrio sam

Razlog postojanja Ombudsmana jeste zaštita ustavnih i zakonskih prava građana, osiguravanje da ne dolazi do njihovog kršenja i nepoštovanja od strane državnih institucija. U našoj zemlji institucija Ombudsmana uvedena je 1991. godine, njegov rad je nezavisan i autonoman od svih državnih institucija, a obavlja ga Ombudsman i deset njegovih zamjenika.

Aktivnosti

Aktivnost 1

Istražite (individualno ili u grupama) i saznajte o svojim pravima za koja je Ombudsman, ili Narodni pravobranilac, posvećen osiguravanju da nisu kršena. Pokušajte navesti svoj primjer kada i kako biste zatražili pomoć od Narodnog pravobranioca.

Aktivnost 2

Istražite gdje se nalazi najbliža kancelarija Narodnog pravobranioca u odnosu na vaše mjesto stanovanja. U kojim gradovima postoje kancelarije Narodnog pravobranioca?

Provjeri znanje

1. Ko čini instituciju Ombudsmana u našoj zemlji?
2. Pokušajte da objasnite ulogu Narodnog pravobranioca.
3. Zašto je, po vašem mišljenju, institucija Ombudsmana u našoj zemlji uvedena tek 1991. godine?
4. Zašto je neophodno da rad Narodnog pravobranioca bude nezavisan i samostalan od svih državnih institucija?
5. Da li mislite da Narodnog pravobranioca može sam da kontroliše rad državnih institucija ili bi savjesni građani trebalo da se uključe i prijave ako primijete da se krše njihova prava i slobode? Zamislite da si Narodnog pravobranioca – šta bi prvo uradio da zaštitiš prava djece?
6. Otkud je, po vašem mišljenju, proistekla potreba za osnivanjem posebnog odjeljenja za zaštitu prava djece?
7. Zamislite da ste Narodnog pravobranioca – šta bi prvo uradio da zaštitiš prava djece?

SKENIRAJ ME!

Skeniraj kod i nauči više o ovlaštenjima Ombudsmana.

Uloga Ustavnog suda u zaštiti prava građana

„Ova zemlja, sa svim svojim institucijama, pripada ljudima koji je nastanjuju.“

– Abraham Lincoln

Za motivaciju

Da li si upoznat s postojanjem institucije Ustavni sud?
Možeš li objasniti ulogu Ustavnog suda u našoj državi?

Ustavni sud u Republici Sjevernoj Makedoniji

Ustavno sudstvo u našoj zemlji uvedeno je 1963. godine. Njegovo dugogodišnje funkcionisanje doprinosi razvoju i uspješnom radu Ustavnog suda, koji danas igra važnu ulogu u primjeni principa vladavine prava.

Podjela vlasti i uloga Ustavnog suda

Prema Ustavu, Republika Sjeverna Makedonija je demokratska država sa podjelom vlasti na tri dijela:

- Zakonodavna;
- Izvršna;
- Sudska.

Ustavni sud osigurava da svaka vlast poštuje svoje ustavne nadležnosti i da se ne miješa u rad drugih. Ukoliko se ovi principi prekrše, Ustavni sud treba da reaguje i zaštiti demokratski poredak i ljudska prava.

Ustavni sud je definisan Ustavom iz 1991. godine deklaracijom o nezavisnosti Republike Makedonije.

Sudije Ustavnog suda Republike Makedonije

Nezavisnost Ustavnog suda

Ustavni sud je **posebna i nezavisna institucija** sa sopstvenim statutom, organizacijom i ovlaštenjima utvrđenim Ustavom. Zahvaljujući ovoj nezavisnosti, sud može da radi nepristrasno i bez spoljnog uticaja.

Sastav i izbor sudija

Ustavni sud se sastoji od **devet sudija**.

- Bira ga Parlament većinom glasova od ukupnog broja predstavnika;
- Mandat sudija je devet godina, bez prava reizbora;
- Predsjednik Ustavnog suda bira se iz reda sudija, sa mandatom od **tri godine**, takođe bez prava reizbora;
- Sudije moraju biti istaknuti pravnici.

Nadležnosti Ustavnog suda

Glavni zadatak Ustavnog suda je zaštita **ustavom zagwarantovanih prava i sloboda građana**.

- Odlučuje o saglasnosti zakona sa Ustavom;
- Odlučuje o saglasnosti drugih propisa i kolektivnih ugovora sa Ustavom i sa zakonima;
- Štiti slobode i prava čovjeka i građanina koja se odnose na slobodu uvjerenja, savjesti, misli i javnog izražavanja misli, političkog udruživanja i djelovanja i zabranu diskriminacije građana na osnovu pola, rase, vjerske, nacionalne, socijalne i političke pripadnosti;
- Odlučuje o sukobu nadležnosti između nosilaca zakonodavne, izvršne i sudske vlasti;
- Odlučuje o sukobu nadležnosti između organa Republike i jedinica lokalne samouprave;
- Odlučuje o odgovornosti predsjednika Republike;
- Odlučuje o ustavnosti programa i statuta političkih stranaka i udruženja građana.

Pravo na inicijativu pred Ustavnim sudom

Svaki građanin ili pravno lice koje smatra da su mu povrijeđena ustavna prava može podnijeti inicijativu Ustavnom sudu. Postupak se može pokrenuti i kada je Ustav povrijedila institucija, čak i ako podnosilac zahtjeva nije direktno pogođen.

Zgrada Ustavnog suda Republike Sjeverne Makedonije, u kojoj se nalazi i Arheološki muzej

Princip ustavnosti znači da državna vlast mora biti organizovana i funkcionisati u skladu sa osnovnim pravilima i normama utvrđenim u Ustavu. Niko – ni institucija ni pojedinac – ne može imati veća prava ili ovlaštenja od onih propisanih Ustavom. Ovim se obezbjeđuje vladavina prava i zaštita demokratskog poretka.

Pročitaj, razmisli i diskutuj!

Šta bi se desilo ako bi se prekršili ili ne bi poštovali principi ustavnosti?

Ako državne institucije ne poštuju ustavna pravila, mogu nastati ozbiljne posljedice, kao što su:

- Miješanje jedne vlasti u rad druge (na primjer, miješanje izvršne vlasti u sudstvo);
- Zloupotreba moći i nejednakost među građanima;
- Kršenje ljudskih prava i sloboda;
- Gubitak povjerenja građana u državu;
- Narušavanje demokratskog funkcionisanja i pojava proizvoljnosti ili nepravde.

Zato je važno strogo poštovati ustavnost.

Zašto mislite da građani gube povjerenje u državu kada se krše ustavna pravila?

Otkrio sam

Ustavni sud kontroliše rad tri grane državne vlasti – zakonodavne, izvršne i sudske – kako bi spriječio njihovo miješanje i obezbijedio poštovanje Ustava. To je posebna i nezavisna institucija sa sopstvenim statutom, sastavljena od devet sudija, od kojih se jedan bira za predsjednika. Njegov najvažniji zadatak je da štiti ustavom zagarantovana prava i slobode svih građana, pri čemu je Ustav najviši pravni akt u državi.

Aktivnost 1

Podijeljeni u grupe od 4 do 6 učenika, sprovedite istraživanje o tome šta je navedeno u Ustavu naše zemlje u vezi sa institucijom Ustavnog suda. Napravite zajedničku kratku prezentaciju o nadležnostima Ustavnog suda. Napravite podjelu između grupa u vašoj redom, zabilježite šta je zajedničko u istraživanju svake grupe, a šta je različito.

Aktivnost 2

Podijeljeni u parove, sprovedite istraživanje o tome kako i gdje možete pokrenuti sudski postupak pred Ustavnim sudom. Zatim zamislite da je jedno od vaših ustavnih prava povrijeđeno pokušajte da pripremite dokument koji biste podnijeli Ustavnom sudu.

Aktivnost 3

Podijelite se u grupe i pokušajte da predstavite instituciju Ustavnog suda. Svakoj grupi je dat sljedeći slučaj: Građanin J.R. smatrao je da mu je povrijeđeno pravo na političko djelovanje neprihvatanjem njegove kandidature za gradonačelnika na lokalnim izborima uprkos činjenici da je njegovu kandidaturu podržala grupa građana. Sud je utvrdio da je odbijanje kandidature građanina nastalo kao rezultat netačnih podataka koje je izdao organ državne uprave. Vaš zadatak je da analizirate slučaj kako biste otkrili koje je pravo građanina povrijeđeno. Svaka grupa predstavlja svoje nalaze, nakon čega započinjete diskusiju o tome da li su sve grupe dobile iste rezultate i koji je bio razlog za to.

Provjeri znanje

1. Ko bira sudije Ustavnog suda i ko bira njihovog predsjednika?
2. Koja je glavna uloga Ustavnog suda u zemlji?
3. Možete li dati primjer kako Ustavni sud kontroliše sprovođenje zakona u granicama ustava?
4. Koji faktori mogu pozitivno ili negativno uticati na rad i razvoj Ustavnog suda?
5. Predložite mjere kojima bi Ustavni sud mogao da poboljša svoj rad i zaštititi prava građana.
6. Da li smatrate da vi, kao građanin, imate pravo da podnesete inicijativu pred Ustavnim sudom ako smatrate da je povrijeđeno ustavno pravo? Objasnite zašto.

Istraži

Ustavni sud u praksi – Zaštitnik građanskih prava

Istražite i odgovorite na sljedeća pitanja:

Koje ustavno pravo štiti Ustavni sud?

Izaberi jedno od sljedećih prava:

- Pravo na jednakost i nediskriminaciju;
- Sloboda misli i javnog izražavanja;
- Političko udruživanje i djelovanje.

Kako građani mogu tražiti zaštitu?

Istraži:

- Ko ima pravo da podnese inicijativu Ustavnom sudu;
- Da li je potrebno da osoba bude direktno pogođena;
- Šta se dešava nakon što je inicijativa podnesena.

Građansko društvo kao promoter i zaštitnik ljudskih prava

„Ne pitaj šta tvoja zemlja može da učini za tebe – pitaj šta ti možeš da učiniš za svoju zemlju.“

– Džon F. Kenedi

Za motivaciju

Kako razumiješ termin građansko društvo?

Objasni kako razumiješ funkciju nevladinih organizacija u našoj zemlji.

Ideja građanskog društva je stara. Filozof Aristotel je govorio o njoj, a mnogi veliki mislioci poslije njega istraživali su potrebu da građani aktivno učestvuju u društvu, izvan osnovnih institucija.

U demokratskim zemljama, građansko društvo je usko povezano sa demokratijom i postaje važan pokretač njenog zdravog funkcionisanja. U demokratskom društvu, pojedinac je dio tri glavne sfere: porodice, države i ekonomije. Van ovih sfera razvija se građansko društvo koje promoviše i štiti ljudska prava.

Građansko društvo

Građansko društvo je dio demokratskog društva u kojem se građani dobrovoljno udružuju kako bi ostvarili individualne i grupne interese, poštujući državne i međunarodne zakone. Glavni cilj građanskog društva je briga o ljudima, odnosno promocija i zaštita njihovih prava. Sastoji se od organizacija koje osiguravaju da se prava ljudi ne krše, da se ona unapređuju i promovišu. Ove organizacije mogu djelovati u različitim oblastima društva gdje su ljudska prava ugrožena, kao što su zdravlje, obrazovanje, pravosuđe, ekologija, socijalna integracija i borba protiv diskriminacije. Organizacije građanskog društva djeluju nezavisno, odvojeno od državnih institucija i zvaničnih vlada, ali uvijek u okviru zakona. One se razlikuju od poslovnog sektora jer nisu zabrinute za materijalnu dobit, već teže poboljšanju opšteg dobra.

Zaštita ljudskih prava - jedan od ciljeva građanskog društva

Organizacije u građanskom društvu rade za opšte dobro

SKENIRAJ ME!

Skeniraj kod i pročitaj pasus pod nazivom Oblici učešća i saznaj više o osam nivoa uključivanja mladih.

Nevladine organizacije (NVO)

Svaka grupa ljudi koja se okupila da zastupa zajedničke interese dio je građanskog društva. Posljednjih decenija, nevladine organizacije (NVO) postale su glavni pokretač građanskog društva.

Nevladina organizacija je građanska organizacija stvorena na dobrovoljnoj, neprofitnoj, nekomercijalnoj i nestranačkoj osnovi. Ideja za njeno stvaranje potiče od grupe građana sa ciljem promocije i zaštite ljudskih prava, kao i zadovoljavanja individualnih ili zajedničkih potreba, nezavisno od državnih institucija.

Podjela nevladinih organizacija

1. Prema finansijskom funkcionisanju:

- Udruženja – aktivisti ulažu znanje, rad i slobodno vrijeme;
- Fondacije – ulažu se finansijska i materijalna sredstva. U oba slučaja cilj je isti: ostvarivanje interesa za opšte dobro.

2. Prema teritoriji djelovanja:

- Nacionalne NVO – djeluju unutar jedne zemlje;
- Strane NVO – djeluju u drugoj zemlji, različitoj od one u kojoj su stvorene;
- Međunarodne NVO – djeluju na globalnom nivou. Primjer je Crveni krst.

3. Prema oblasti djelovanja i ljudskim pravima:

NVO se mogu razlikovati po tome za koja ljudska prava se bore i za koje grupe građana su stvorene.

Značaj nevladinih organizacija

Danas su NVO ozbiljan faktor u građanskom društvu, kako kod nas tako i u svijetu. One:

- Doprinosu razvoju demokratije;
- Aktivno uključuju građane od najmlađeg uzrasta;
- Rade na poboljšanju uslova života na lokalnom i globalnom nivou.

Nevladine organizacije su dobrovoljne i neprofitne

Nevladine organizacije brinu o zadovoljavanju potreba građana

Crveni krst je međunarodna nevladina organizacija

Najmlađi aktivno uključeni u rad nevladinih organizacija

SKENIRAJ ME!

Skeniraj kod i istraži više o radu Crvenog krsta i aktivnostima kojima se bavi.

Pročitaj, razmisli i diskutuj!

Nakon antičke Grčke, ideja građanskog društva nastavila je da se razvija u starom Rimu, gdje je filozof Ciceron koristio termin *Societas civilis*, koji je predstavljao zajednicu slobodnih i ravnopravnih građana. U srednjovjekovnoj filozofiji, ideja *Societas civilis* dopunjena je od poznatog filozofa Toma Akvinskog sa sinonimom *multitudo civilis* - građanska zajednica.

Otkrio sam

Građansko društvo kao posebna sfera u demokratskom sistemu zasniva se na dobrovoljnom učešću građana. Oni se, kroz formalno i neformalno udruživanje sa drugim licima, bave aktivnostima usmjerenim na zaštitu i unapređenje građanskih prava i poboljšanje života u zajednici. Nevladine organizacije su glavna pokretačka snaga građanskog društva. Prema svom finansijskom poslovanju dijele se na: udruženja i fondacije, a prema teritoriji djelovanja: nacionalne, strane i međunarodne.

Djeca sa posebnim potrebama i građansko društvo

Djeca sa posebnim potrebama su ravnopravni članovi društva i imaju ista ljudska prava kao i sva druga djeca. Građansko društvo, kroz nevladine organizacije, igra važnu ulogu u promociji i zaštiti njihovih prava, posebno prava na obrazovanje, zdravstvenu zaštitu, jednakost i nediskriminaciju.

Nevladine organizacije rade na podizanju javne svijesti, pružanju podrške djeci i njihovim porodicama i stvaranju uslova za njihovo potpuno uključivanje u zajednicu. Time građansko društvo doprinosi humanijem, pravednijem i inkluzivnijem demokratskom društvu.

Aktivnost 1

Podijelite se u grupe od pet ili šest učenika i formirajte nevladinu organizaciju. Za bolje izvršavanje zadatka, pratite sljedeće korake sa vremenskim okvirom od pet minuta za svaki korak ili dvadeset pet minuta za sve korake:

- Misija vaše organizacije: promocija i zaštita nekih od dječijih prava;
- Naziv vaše organizacije;
- Aktivnosti koje bi vaša organizacija preduzela da bi ispunila svoju misiju;
- Kako ćete sprovesti aktivnosti i koji resursi bi vam bili potrebni da biste ostvarili svoj cilj;
- Očekivani rezultati sprovedenih aktivnosti.

Predstavite svoju nevladinu organizaciju i dobijene rezultate ostalim učenicima u vašem razredu i saslušajte njihove ideje.

Aktivnost 2

Zamislite da ste član nevladine organizacije koja se zalaže za prava djece sa posebnim potrebama. Napišite aktivnost koju bi vaša organizacija sprovela u školi ili zajednici i objasnite kako ta aktivnost pomaže u zaštiti njihovih prava.

(Primjer: radionica o prihvatanju različitosti, kampanja protiv diskriminacije, zajedničke sportske aktivnosti.)

Provjeri znanje

1. Šta su nevladine organizacije (NVO) i koji su njihovi glavni ciljevi?
2. Objasnite svojim riječima kako građansko društvo štiti i promovise ljudska prava.
3. Dobili ste tri aktivnosti: organizovanje čišćenja školskog dvorišta, peticiju za poboljšanje bezbjednosti na ulicama i promociju ekoloških projekata. Koje od ovih aktivnosti bi NVO sprovela i kako?
4. Prema tekstu, koje su razlike između udruženja i fondacija i zašto je važno napraviti ovu razliku?
5. Citat Johna F. Kennedyja kaže: „Ne pitajte šta vaša zemlja može da učini za vas – pitajte šta vi možete da učinite za svoju zemlju.“ Kako biste primijenili ovu ideju na stvaranje sopstvene nevladine organizacije?

Mediji kao zaštitnici ljudskih prava

„Zanimljivo je koliko su moć i uticaj društvenih medija... Zato moramo pokušati da koristimo društvene medije na dobar način.“

– Malala Jusufzai

Za motivaciju

Koje medije poznaješ?
Za šta najčešće koristiš medije?

Mediji zauzimaju veoma važno mjesto u demokratskom društvu. Svaki oblik komunikacije putem kojeg se informacije indirektno prenose naziva se medij. Veoma je važno da prenesene informacije budu istinite, a da nisu pod bilo čijim uticajem. U savremenom društvu svakodnevno smo izloženi uticaju raznih medija. Stoga je važno kritički ispitati informacije koje primamo i provjeravati njihovu tačnost i pouzdanost.

Razvoj medija

Mediji su oduvijek bili važni za informisanje građana. U prošlosti, prvi „mediji“ bili su glasnici – ljudi koji su išli od mjesta do mjesta i prenosili vijesti stanovnicima. Kasnije su se pojavili pisani mediji, poput plakata i novina.

Razvojem tehnike i tehnologije pojavili su se novi mediji koji su brzo promijenili društvo. Prvo je došao radio, koji je emitovao vijesti, javne informacije, ali i muziku i zabavu. Zatim je došla televizija, koja je, pored zvuka, emitovala i sliku – što je informacije učinilo još jasnijim i upečatljivijim.

Razvojem interneta, uloga medija se značajno promijenila. Ljudi danas nisu samo primaoci informacija, već i njihovi kreatori i dijeloci. Svako ko ima osnovne digitalne vještine i pristup internetu može da kreira veb stranicu ili blog i objavljuje sadržaj. Međutim, brzi tehnološki razvoj donosi i izazove, kao što je velika količina informacija, od kojih su mnoge neprovjerene, netačne ili namjerno izmišljene.

Građani se putem medija obavještavaju o svojim pravima i događajima u zemlji

Medijska pismenost

Mediji su nezaobilazan dio savremenog načina života i imaju značajan uticaj na formiranje stavova, ponašanja i razmišljanja ljudi. Stoga je danas vaspitanje i obrazovanje djece pod uticajem ne samo porodice i škole, već i medija, koji zauzimaju važno mjesto u njihovom svakodnevnom životu.

Pojavom pametnih uređaja, informacije se šire brzinom munje

Stoga je neophodno da mladi ljudi budu medijski pismeni. Medijska pismenost podrazumijeva sticanje znanja i vještina koje omogućavaju učenicima da analiziraju, procjenjuju i kreiraju medijske poruke, bez obzira na vrstu medija.

Razvijanje medijske pismenosti je važno za bolje razumijevanje uloge i funkcije medija u savremenom društvu, kao i za jačanje osnovnih vještina izražavanja, istraživanja i aktivnog učešća građana u demokratskom društvu.

Dezinformacije - informacije koje su lažne i namjerno stvorene da naškode osobi, grupi, organizaciji ili zemlji

Brzi tehnološki razvoj sa sobom nosi određene izazove: na primjer, danas ima previše informacija, a mnoge od njih su neprovjerene, netačne ili namjerno izmišljene. Tako nastaju dezinformacije – sadržaj koji izgleda uvjerljivo, ima privlačne naslove i brzo se širi, posebno kada je u pitanju aktuelna tema.

Kada nešto čitamo na internetu, veoma je važno biti pažljiv i:

- Provjeriti informacije na više izvora;
- Provjeriti da li dolaze iz pouzdanog medija;
- Razmisliti da li zvuče logično i potkrijepljeno dokazima.

Kada pravilno biramo i provjeravamo vijesti, imamo šansu da budemo bolje informisani od bilo koje generacije prije nas. Današnji mediji pružaju mogućnost da brzo i slobodno saznamo šta se dešava – od našeg komšiluka do druge strane svijeta.

Glas građana

U demokratskom društvu, primarna uloga medija je da slobodno, nezavisno i odgovorno informišu javnost. Istraživačko novinarstvo je posebno važno, jer omogućava građanima da budu informisani o fenomenima kao što su diskriminacija, zloupotreba moći, korupcija i druge negativne pojave u društvu.

Moć medija

Kada su mediji slobodni i tačni, građani postaju dobro informisani – a to im daje moć. Informisani građanin zna koja prava ima, može prepoznati kada su kršena i može lakše preduzeti korake da se zaštiti. Takav građanin može lakše postati aktivan dio društva: može učestvovati u inicijativama, pridružiti se nevladinim organizacijama ili grupama za podršku koje zastupaju njihove interese. Kada ljudi imaju pristup tačnim informacijama, društvo postaje jače, pravednije i demokratskije.

Mediji stoje u direktnoj zaštiti ljudskih prava kada izvještavaju i prijavljuju kršenja prava građana. Postoji mnogo takvih primjera, a najčešći su oni kada mediji izvještavaju o diskriminaciji, nekoj nepravdi nanesejnoj građanima ili zloupotrebi moći. Svojim izvještajima pomažu u preduzimanju mjera za ispravljanje nanesenih nepravdi bilo koje vrste.

Iz ovoga se može zaključiti da mediji vrše direktnu kontrolu nad vladom. Oni istražuju i objavljuju nepravilnosti u radu, kao i zloupotrebe ili kršenja zakona od strane državnih institucija. Stoga se slobodno može reći da su mediji „četvrta vlast“ jer kontrolišu rad vlasti, informišu građane i štite njihova prava.

Cenzura i propaganda su fenomeni putem kojih se informacije kontrolišu ili iskrivljuju, a mogu se prepoznati kada se prikrivaju važne činjenice, kada se predstavlja samo jedna strana priče ili kada su poruke dosljedno usmjerene na uticanje na mišljenje ljudi.

Primjeri iz stvarnog života:

Legendarni govor dr Martina Lutera Kinga Mlađeg „Imam san“ emitovan je uživo na televiziji 28. avgusta 1963. godine, tokom Marša na Vašington za poslove i slobodu. Emitovan je na sve tri glavne televizijske mreže i pratila ga je ogromna publika. Odigrao je ključnu ulogu u Pokretu za građanska prava i postao jedan od najpoznatijih govora u historiji.

Otkrio sam

Sloboda medija je važan dio demokratije i odgovornog društva. Utjecaj medija raste zajedno sa njihovim razvojem. Danas je taj utjecaj veći nego ikada ranije. Ali moć koju dobijamo putem medija dolazi sa odgovornošću – važno je kako je koristimo. Kada se pravilno koriste, mediji postaju naš moćni saveznik. Oni nam mogu pomoći da zaštitimo svoja prava, steknemo znanje, uključimo se u društvo i postanemo aktivni građani u demokratiji. Mediji su „četvrta sila“ jer kontrolišu vladu, informišu i štite prava građana.

Pročitaj, razmisli i diskutuj!

Do početka 1990-ih, u našoj zemlji je postojalo samo nekoliko novina, časopisa i radio stanica, a na televiziji su emitovane samo dvije ili tri televizijske emisije. Kako mislite da biste se osjećali da ste živjeli u takvim medijskim uslovima? Razgovarajte sa starijim članovima vaše porodice i pitajte ih kakvo je bilo informisanje kada je bilo mnogo manje medija nego danas.

Aktivnosti

Aktivnost 1

Analizirajte različite medije (TV, radio, portale ili društvene mreže) i uradite anketu o tome koliko lažnih vijesti možete pronaći za 15 minuta. Kako ste ih prepoznali?

Istovremeno, uradite anketu o tome koliko vijesti smatrate korisnim i korisnim zavaša interesovanja, i koliko ste pronašli vijesti koje vas čine boljim građaninom (vijesti vezane za vaša prava i obaveze, kako da se aktivno uključite u društvo volontiranjem u humanitarnim akcijama ili nevladinim organizacijama itd.).

Podijelite informacije koje ste dobili sa svojim drugovima iz razreda i razgovarajte o rezultatima. Na kraju časa, izvucite zaključak o lekciji koju ste naučili iz ovog istraživanja.

Aktivnost 2

Pokušajte da napišete kratak članak o jednom od dječijih prava i kratak članak o lažnoj vijesti. Razgovarajte sa svojim drugovima iz razreda o tome koji je od dva zadatka bio lakši i zašto. Takođe, razgovarajte o tome kada ste se osjećali bolje, kada ste završili prvu ili drugu vijest.

Provjeri znanje

1. Smatra se da mediji imaju važno mjesto u demokratskom društvu. Šta mislite, da li je to tako? Objasnite svoj odgovor.
2. Pokušajte da opišete razvoj medija svojim riječima.
3. Objasnite da li vi i vaši prijatelji koristite medije ispravno i savjesno?
4. Da li su vam neke vijesti dobijene iz medija pomogle da postanete bolji građanin? Koje ili kakve vijesti su to bile?
5. Kako mediji mogu utjecati na naše stavove i mišljenja?
6. Zašto je važno da građani kritički prate i provjeravaju informacije koje dobijaju iz medija?

Tema II

DRUŠTVO, DRŽAVA, GRAĐANI

PREGLED TEME

Šta ću naučiti:

1. Da napravim razliku između društva i države;
2. Da navedem i objasnim različite tipove državnih sistema u savremenom svijetu;
3. Da objasnim očekivanja građana u savremenom svijetu;
4. Da objasnim šta država čini da zaštiti prava i interese građana.

Društvo i država – karakteristike i razlike

„Onaj ko želi da poboljša društvo mora početi od sebe.“

- Arne Garbor

Za motivaciju

Kako su ljudi iz primitivnih zajednica uspjeli da stvore organizovana društva?
Kako je nastala država kakvu danas poznajemo?

Nastanak društva

Čovjek je društveno biće. To znači da ne može da živi sam. Ljudima je potrebno da komuniciraju i sarađuju sa drugima. Od najranijih vremena ljudi su shvatali da su međusobno zavisni. Kada su radili zajedno, bilo im je lakše da obezbijede hranu, zaštitu i druge potrebe. Time su omogućavali sebi bolji napredak. Na taj način se razvila potreba za organizovanim oblicima života. Prvo su stvorene male zajednice (porodice i plemena), zatim društva sa zajedničkim pravilima, a na kraju države sa zakonima i institucijama.

Život u zajednicama pomogao je ljudima da promijene prirodu i stvore nove alatke. Tokom vremena društvo se mijenjalo i razvijalo. Kada su ljudi počeli da se bave poljoprivredom, počeli su da žive u stalnim naseljima i da zajedno rade na obrađivanju zemlje. Izumi poput točka i razvoj trgovine pomogli su im da lakše razmjenjuju robu među zajednicama. To je omogućilo razvoj organizovanih društava.

Društvo je grupa ljudi koji žive zajedno, komuniciraju i sarađuju. Ljudi u društvu stvaraju zajedničke vrijednosti, običaje i pravila koja im pomažu da se razumiju i pravilno ponašaju. Red i harmonija se održavaju kroz saradnju, solidarnost i odgovornost.

U društvu postoje razne grupe i organizacije koje stvaraju odnose između ljudi, kao što su: porodica, školska zajednica, vjerske i kulturne grupe, sportski klubovi i susjedstva.

Primjer društva u svakodnevnom životu je susjedstvo.

Pročitaj, razmisli i diskutuj!

Pročitaj sljedeće misli velikog mislioca Aristotela:
„Kada bi čovjek živio sam, bez države i zakona, bio bi slabiji od životinja. Zato postoji država - da bi pomogla čovjeku da živi pravedno.“

„Čovjek je po prirodi društveno biće; onaj ko može da živi van države je ili zvijer ili Bog.“ Riječima „zvijer“ i „Bog“ Aristotel je želio da kaže da samo nečovjek ili natčovjek može da živi bez zajednice.

- Kako razumiješ Aristotelovu tvrdnju da je čovjek „društveno biće“?
- Zašto je, prema Aristotelu, čovjeku teško da živi sam, bez drugih ljudi?
- Kako bi po tvom mišljenju izgledao život nekoga ko živi potpuno sam?

Prelazak iz društva u državu

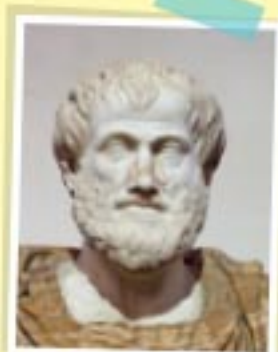
Razvojem društva, ljudi su shvatili da običaji i usmeni dogovori nisu dovoljni da bi se održao red, bezbjednost i pravda. Kako su zajednice rasle i postajale složenije, javila se potreba za organizovanim oblikom upravljanja i jasno definisanim pravilima.

Tako je nastala **država** – organizovano društvo u kome postoje zakoni, institucije i vlast koja važi u okviru određene teritorije. Uloga države je da osigura bezbjednost, red i pravdu i da zaštiti prava i slobode građana.

Za razliku od društva, država raspolaže institucijama putem kojih sprovodi pravila u interesu opšteg dobra. Brine o javnim uslugama i dobrima – kao što su obrazovanje, zdravstvena zaštita, infrastruktura i zaštita od kriminala – omogućavajući ljudima da žive bezbjedno i organizovano.

Povezanost društva i države

Društvo i država su usko povezani i zavisni jedno od drugog. Društvo stvara potrebe i očekivanja. Na primjer, ljudi očekuju i zahtijevaju kvalitetno obrazovanje, bezbjednost, zdravstvenu zaštitu i mogućnosti za razvoj.

Aristotel je državu posmatrao kao prirodnu zajednicu stvorenu radi postizanja opšteg dobra i razvoja vrlinskog života za njene građane.

Prema engleskom filozofu Tomasu Hobsu, bez države i zakona, ljudi bi živjeli u haosu i sukobu – „ratu svih protiv svih“. Zato su sklopili društveni dogovor i složili se da ograniče neke od svojih sloboda kako bi stekli bezbjednost. Tako je stvorena država koja je obezbijedila miran i organizovan život.

Državne institucije su:

- Skupština – donosi zakone.
- Vlada i ministarstva – sprovode zakone.
- Sudovi – obezbjeđuju pravdu.
- Predsjednik – predstavlja državu.
- Policija i vojska – održavaju i čuvaju bezbjednost.

Država ima zadatak da prepozna ove potrebe i da pronađe načine da ih zadovolji. Na taj način, društvo i država su dijelovi jedinstvene cjeline: jedno postavlja ciljeve, a drugo stvara mogućnosti da se oni ostvare.

- Građani žele čist vazduh – država uvodi zakone za smanjenje zagađenja i kontroliše fabrike i saobraćaj.
- Đaci i sportski klubovi žele više mjesta za vježbanje – država ulaže u izgradnju sportskih hala i terena.
- Da bi osigurali bezbjednost i mir u našoj sredini, finansiramo državu (kroz poreze) da zapošljava policiju koja, na osnovu zakona, kontroliše i usmjerava naše ponašanje kako ne bismo ugrožavali druge ili sebe.

Kada građani učestvuju na izborima, oni direktno utiču na sastav parlamenta i odluke države. To pokazuje kako društvo oblikuje državu. Ako građani ne poštuju zakone (na primjer, krše saobraćajna pravila ili bacaju otpad na javnim mjestima), država mora da reaguje kroz institucije kao što su policija i sudovi. To pokazuje kako država reguliše društvo i štiti red. Volonterske aktivnosti, građanske inicijative i ekološke akcije su primjeri aktivnog učešća u društvu. One doprinose podršci državi i poboljšanju društvenog života svima.

DRUŠTVO

Zajednica ljudi sa zajedničkim interesima i vrijednostima.

Funkcioniše kroz običaje, bez formalnog autoriteta.

Cilj: zajednički život i saradnja.

Mijenja se i razvija tokom vremena.

Bez administrativnih granica.

DRŽAVA

Organizovano društvo sa zakonima i institucijama.

Ima formalnu vlast koja upravlja ljudima i teritorijom.

Cilj: obezbjeđivanje reda, zakonitosti i bezbjednosti.

Stabilna struktura i institucije.

Ima jasno definisanu teritoriju.

Otkrio sam

Društvo i država su usko povezani: društvo se sastoji od ljudi i njihovih potreba, a država stvara pravila i institucije da bi obezbijedila red, pravdu i bezbjednost. Kada ljudi sarađuju i poštuju pravila, život u zajednici je organizovaniji i harmoničniji.

Saznaj više

Ljudi su se naselili u Egiptu oko 6.000 godina prije nove ere. Vremenom su se mala sela ujedinila i postala države sve dok se nisu pojavila dva kraljevstva: Donji Egipat, koji je obuhvatao deltu rijeke Nil do Sredozemnog mora na sjeveru, i Gornji Egipat, koji je obuhvatao dolinu Nila na jugu.

Aktivnosti

Aktivnost 1

Navedi i diskutuj primjere iz stvarnog života koji pokazuju vezu i obostranu uzavisnost između društva i države.

Primjeri

Potreba za novim vrtićima:

Kada raste broj djece koja treba da se upišu u vrtić, društvo šalje poruku da je potrebno više mjesta. Država reaguje otvaranjem novih vrtića ili nadogradnjom postojećih.

Kvalitet obrazovanja:

Kada roditelji i nastavnici vjeruju da obrazovanje nije dovoljno kvalitetno, društvo zahtijeva promjene. Država reaguje preko Ministarstva prosvjete mjerama za poboljšanje nastavnih planova i programa i uslova za rad.

Diskusuj

Na koji način ovi primjeri poboljšavaju živote ljudi u zajednici?
Šta bi se desilo ako država ne bi reagovala na potrebe društva?

Aktivnost 2

Nacrtaj sunce na tabli ili na papiru. U parovima zapiši ideje o tome:

1. Šta je bilo najvažnije ljudima u primitivnim zajednicama?
2. Koji su se problemi pojavili kada su zajednice počele da rastu?
3. Zašto je bilo potrebno da se stvore pravila i institucije?

Nakon toga, sa cijelim razredom, napravi mapu ideja koja prikazuje kako su se zajednice razvijale u države.

Provjeri znanje

1. Šta je društvo? Definiši ga svojim riječima.
2. Objasni zašto su ljudi u prvobitnim zajednicama osjećali potrebu za stvaranjem društva.
3. Koji problemi bi nastali kada država ne bi regulisala javna dobra, kao što su obrazovanje, zdravstvo i infrastruktura?
4. Objasni kako je pronalazak točka promijenio organizaciju zajednica u prošlosti.
5. Predloži tri nova pravila ili institucije koje bi pomogle u poboljšanju života u tvojoj zajednici.
6. Procijeni: da li se čovjek može u potpunosti razviti, iako nije dio društva ili države?
Argumentujte svoj odgovor.

Naše društvo – multikulturalna zajednica

„Raznolikost je sila koja čini čovječanstvo bogatijim i jačim.“

- Nelson Mandela

Za motivaciju

Zašto je važno da se u jednom društvu poštuju različitosti?

Kako bi izgledalo društvo u kojem ljudi ne poštuju različitosti?

Na koje načine različite zajednice doprinose razvoju zemlje (kultura, ekonomija, jezici, tradicije)?

Raznolikost i multikulturalizam

Multikulturalizam predstavlja zajednički život ljudi različitih kultura, jezika i tradicija, gdje su razlike prednost, a ne prepreka. U svakoj kulturi postoje različite etničke zajednice. Pripadnici ovih zajednica treba da njeguju ideje jednakosti i pravednosti. Na taj način se svim kulturama i etničkim grupama obezbjeđuju jednaka prava i mogućnosti za razvoj. Međutim, ako neke grupe imaju bolje uslove od drugih, može doći do nepovjerenja, sukoba i poremećaja odnosa u društvu. Važne vrijednosti za multikulturalno društvo su:

- Tolerancija – prihvatanje i poštovanje različitosti drugih.
- Pravednost – jednak tretman i jednake mogućnosti za sve.

Potpuni dijalog među različitim kulturama nije moguć bez međusobnog poštovanja vrijednosti i normi. Dobra međunacionalna saradnja je osnova za mir, stabilnost i razvoj društva.

Pročitaj, razmisli i diskutuj!

U našoj zemlji, veliki dio đaka u višezjezičnim školama je podijeljen na osnovu jezika na kojem se održava nastava. Često su smješteni u odvojenim zgradama ili uče u različitim djelovima iste zgrade, a ponekad i u različitim smjenama. S druge strane, u jednojezičnim školama, učenici uopšte nemaju priliku da komuniciraju sa vršnjacima koji uče na drugom nastavnom jeziku.

Da li bi po tvom mišljenju trebalo da bude ovako - da učenici uče odvojeno prema nastavnom jeziku? Zašto da ili zašto ne? Da li i kako bi se promijenio odnos đaka, kada bi ovi učenici učili zajedno u istoj školi i u istim smjenama?

U tvojoj školskoj zajednici, osjećaj pripadnosti se gradi kroz zajedničke događaje, timske projekte i međusobnu podršku. Ljudi u zajednici treba da žive zajedno, poštujući i prihvatajući jedni druge. Da bi zajednički život bio uspješan, potrebno je da:

- Saraduju;
- Da se druže;
- Doprinese postizanju zajedničkih ciljeva koji će koristiti svima.

Kroz MIO projekte u školama, učimo kako da živimo zajedno u svijetu različitosti.

Naše društvo – multikulturalna zajednica

Naša zemlja je primjer multikulturalnog društva. To znači da u našoj zemlji žive ljudi različite etničke pripadnosti, jezika, religija i tradicija: Makedonci, Albanci, Turci, Romi, Srbi, Vlasi, Bošnjaci i drugi.

Pripadnici etničkih zajednica obogaćuju naše društvo svojom: kulturom, jezikom, muzikom, običajima i svojim načinom života

Kulturološka raznolikost čini život u našoj zemlji zanimljivim, šarenim i punim mogućnosti za učenje i druženje. Raznolikost nam pomaže da razumijemo i poštujemo druge, da učimo nove stvari i stvorimo prijateljstva. Svi građani imaju jednaka prava i obaveze pred zakonom, a to znači da svako ima mogućnost da doprinese razvoju zajednice i da učestvuje u donošenju odluka koje naše društvo čine boljim za sve.

Multikulturalizam i država

Multikulturalizam je bogatstvo – uči nas poštovanju, razumijevanju i toleranciji. Međutim, da bi ova raznolikost harmonično funkcionisala, država ima važan zadatak:

- Da obezbijedi jednakost svim građanima;
- Da obezbijedi da sve zajednice učestvuju u donošenju odluka;
- Da obezbijedi obrazovanje i kulturu na različitim jezicima;
- Da izgradi jedinstvo kroz poštovanje različitosti.

Pridržavanje tolerancije je osnova suživota. Svaka uvreda, prezir i govor mržnje prema pripadnicima različitih etničkih grupa je neprihvatljiv.

Razmisli

Koje mjere škola ili država mogu preduzeti da bi spriječile govor mržnje i podstakle poštovanje? Koje državne institucije najviše pomažu u zaštiti različitosti?

Saznaj više

Istraži i prikupi fotografije ili svjedočanstva (razgovori sa roditeljima, komšijama, nastavnicima) o tome kako ljudi različitih zajednica sarađuju i podržavaju se. Fotografiraj dvije situacije u kojima posmatraš suživot. Pitaj odrasle u tvom komšiluku za priče o suživotu.

Otkrio sam

Multikulturalno društvo obogaćuje državu i doprinosi toleranciji, poštovanju i zajedništvu. Raznolikost nas ne dijeli – ona nas čini jačima i bogatijima kao zajednicu.

Dana 6. avgusta 2016. godine, u Skoplju je za samo 24 sata palo 92,9 litara kiše po kvadratnom metru, a u prva dva sata je bilo više od 800 udara groma. Olujno vrijeme izazvalo je poplave, oborena stabla i nestanak struje u više naselja. Ljudi iz cijele zemlje – bez obzira na etničku pripadnost, vjeru ili kulturnu pripadnost – uključili su se u prikupljanje hrane, vode, odjeće i druge pomoći u koordinaciji sa Crvenim krstom i institucijama. Ovaj primjer pokazuje da su u kriznim situacijama saradnja i međusobna podrška najvažniji i da multikulturalno društvo može da ujedini ljude.

Primjeri iz prakse

Udžbenici u našoj zemlji se prevode na više jezika da bi svako dijete imalo iste mogućnosti.

Naša zemlja organizuje kulturne festivale na kojima se predstavljaju pjesme, igre i običaji svih zajednica.

Lokalne vlasti uključuju zajednicu u donošenje odluka o parkovima, školama ili sportskim terenima.

U nekim školama uvodi se dvojezična nastava, gdje učenici dio nastavnih predmeta uče na svom maternjem jeziku, a dio na makedonskom.

Aktivnost 1

Podijelite se u grupe i zamislite učionicu kao zajedničku teritoriju. Diskutujte i zapišite u svoje sveske:

O „društvu“ u vašoj učionici:

- A. Tri zajednička interesa koja dijelite.
- B. Vrijednosti koje spajaju učenike.
- C. Kako bi trebalo da se ophodite jedni prema drugima?
- Č. Koji je vaš zajednički-grupni identitet?
- Ć. Kojim resursima raspolaže vaše malo „društvo“?

O „državi“ u vašoj učionici:

- A. Ko predstavlja vlast?
- B. Koja pravila važe?
- C. Ko održava red i rješava probleme?

Svaka grupa ukratko predstavlja svoje „društvo“ i svoju „državu“.

Otvorena diskusija

Razmisli o karakteristikama Sjeverne Makedonije kao društvu i kao državi:

- A. Zašto je naše društvo multikulturalno?
- B. Kako multikulturalizam utiče na funkcionisanje države?

Aktivnost 2

Istraži multikulturalizam oko sebe.

Pronađi primjere iz tvoje škole ili okruženja gdje se vidi koegzistencija među različitim kulturama (zajednički događaji, sportske ekipe, projekti, prijateljstva itd.).

Uradi kratak intervju.

Pitaj jednu osobu:

- Zašto je važno da živimo u multikulturalnom društvu?
- Kako raznolikost jača zajednicu?

Provjeri znanje

1. Koje etničke zajednice žive u našoj zemlji?
2. Objasni zašto su društvo i država međusobno zavisni.
3. Zamisli da je tvoja učionica multikulturalna zajednica. Napravi spisak pravila koja bi uveo/la kako bi se svi učenici osjećali prihvaćeno i poštovano.
4. Kakve bi bile posljedice ako država ne bi poštovala različitosti?
5. Napiši kratak govor kako bi podstakao/la učenike iz različitih kultura na saradnju. Uključi tri rečenice: poziv na saradnju, primjer i poruku za jedinstvo.
6. Šta više jača državu: različitost ili jednake mogućnosti za sve? Objasni.

Demokratska i autokratska država

„Blagostanje naroda je najviši zakon.“

- Ciceron

Za motivaciju

Zamislite da tvojom školom upravlja jedan učenik koji sam odlučuje o svemu. Kako bi se osjećao/la? Da li bi želio/la da imaš pravo glasa?

Šta bi se desilo kada bi moć bila u rukama samo jedne osobe?

Vrste vladavina – (državnih uređenja)

Svaka država ima svoj način organizovanja vlasti, donošenja odluka i upravljanja narodom i teritorijom. Ovaj način funkcionisanja naziva se vladavina ili državno uređenje. Postoje uglavnom dvije grupe vladavina – (državnog uređenja): demokratsko i nedemokratsko.

Demokratska država

Demokratija je vladavina u kojoj vlast dolazi od naroda. To znači da građani imaju pravo da učestvuju u upravljanju državom – direktno ili preko izabраних predstavnika.

Oblici učešća:

- Direktna demokratija - građani sami odlučuju o važnim pitanjima (na primjer, putem referenduma).
- Predstavnička demokratija – građani biraju političare koji donose odluke u njihovo ime. Ovo je najčešći oblik demokratije.

Karakteristike demokratskih država

Građani imaju zagarantovana prava, kao što su:

- Sloboda govora
- Sloboda vjeroispovijesti;
- Sloboda udruživanja;
- Pravo učešća na slobodnim i poštenim izborima;

Pored toga:

- Odluke se donose prema volji većine, pri čemu se poštuju i prava manjina;
- Postoji vladavina prava – svi građani su jednaki pred zakonom;
- Postoje mehanizmi koji ograničavaju moć i sprečavaju zloupotrebu.

U Švedskoj građani redovno glasaju na izborima i odlučuju koja će politička stranka voditi državu. Zakon strogo ograničava ovlaštenja vlade, mediji slobodno kritikuju političare, a ako premijer počini zloupotrebu, odgovaraće pred sudom. U demokratiji niko ne stoji iznad zakona.

Postojanje đačkog parlamenta je odličan način da daci izraze svoje mišljenje o odlukama koje ih se tiču njihove škole.

Đaci u razredu odlučuju gdje će ići na ekskurziju. Razredni starješina predlaže dva mjesta.

Riječ „demokratija“ potiče od starogrčkih riječi demos („narod“) i kratos („moć“) – što znači „moć naroda“.

Odluka će biti demokratska:

- Ako svako najprije može da izrazi svoje mišljenje o tome gdje želi da ide na ekskurziju;
- Ako svaki učenik ima pravo glasa;
- Ako se prihvati opcija za koju je glasalo više učenika.

Zajedničko donošenje odluka naziva se direktna demokratija ili neposredna demokratija.

**Pročitaj, razmisli
i diskutuj!**

U jednoj zemlji postoje ograničenja u vezi sa posjedovanjem nekretnina (kuće, stanovi, poslovni prostori), mnogim građanima nije dozvoljeno da putuju u druge zemlje, prisluškuju im se telefoni i provjerava im se pošta. Samo bogati imaju pravo na obrazovanje.

Nakon čitanja teksta, diskutujte u maloj grupi učenika:

1. Kakav je ovo politički sistem?
2. Kako bi ova zemlja trebalo da izgleda u jednom demokratskom društvu?

Na osnovu iste priče, razmislite o tačnom odgovoru na sljedeće iskaze!

3. Koja se prava oduzimaju građanima u ovoj zemlji?
 - a) Na život
 - b) Na kretanje
 - c) Na slobodu govora

Osnovni oblici nedemokratskih sistema

Autokratska država

U **autokratskim državama**, vlast je u rukama jednog vladara ili male grupe ljudi. Oni donose odluke bez učešća naroda, a građani nemaju pravo da utiču na politiku. U takvim državama često nema slobodnih izbora, mediji su cenzurirani, a kritika vlasti može biti zabranjena ili kažnjena.

Totalitarni režim

Totalitarizam je najekstremniji oblik autokratije. U takvom režimu, država ima potpunu kontrolu nad cijelim društvom – i nad javnim i privatnim životom građana. Čak ni ne priznaje osnovna ljudska prava. Na primjer, u Sjevernoj Koreji, svi mediji emituju samo pozitivne informacije o vladi. U takvim državama, građani su pod stalnim nadzorom, a propaganda i manipulacija javnim mnijenjem su široko rasprostranjene. Takođe, opozicija i svako različito mišljenje su zabranjeni. Osobe koje se protive totalitarnoj vlasti mogu biti strogo kažnjene, na primjer, prisilnim radom ili velikim novčanim kaznama od strane države.

U Evropi, u prošlom vijeku, primjeri totalitarnih režima bili su: fašizam u Italiji, nacizam u Njemačkoj, komunističke diktature u nekim zemljama.

DEMOCRATSKA DRŽAVA	NEDEMOKRATSKA DRŽAVA
 Jednaka prava i slobode za sve građane	 Nejednak položaj ljudi i diskriminacija
 Slobodni i fer izbori	 Vlast i moć imaju jedno lice ili mala grupa
 Sloboda medija	 Ograničenje prava mirnih skupova
 Garancija poštovanja ljudskih prava	 Kršenje prava privatnosti

Zadatak: razgledaj tabelu i dodaj u svesku još karakteristika.

Primjer: Organizovanje sportskog turnira u školi

Grupa učenika planira da organizuje turnir u maloj odbojci u školskom dvorištu. Najpopularniji učenik u grupi je odlučio da sam napravi raspored timova i vremenski redoslijed utakmica, bez pitanja ostalih učenika za mišljenje. Svoj prijedlog je postavio na tablu i takoreći svi su morali da se slože. Ovo je primjer nedemokratskog donošenja odluka jer izbor donosi jedna osoba, a ostali učenici nemaju pravo glasa. Situacija će se promijeniti kada se svi učenici uključe u diskusiju o rasporedu: predložiće svoje ideje, glasaće za timove i redoslijed utakmica i doći do zajedničke odluke. U tom trenutku, to postaje demokratski način donošenja odluka jer svako ima priliku da se izjasni, a odluka je rezultat zajedničkog dogovora.

Razmisli

Koje su posljedice kada država kontroliše svaki aspekt života ljudi?

Otkrio sam

Način na koji je vlada organizovana i njen odnos prema građanima razlikuje se od zemlje do zemlje. U demokratskoj državi, vlast proizilazi iz naroda, dok je u autokratskoj državi vlast u rukama jedne osobe ili male grupe ljudi, koji vladaju bez kontrole i često ne polažu račune građanima.

Medijska cenzura

Cenzura znači ograničavanje slobode medija i izražavanja.

U zemljama sa cenzurom, novinari ne smiju da pišu ili emituju informacije koje kritikuju vlast. Ovo ograničava pravo građana da budu informisani i da formiraju sopstveno mišljenje. U totalitarnim zemljama, novine, televizijske stanice i web stranice su pod potpunom kontrolom države. Dozvoljeno je objavljivanje samo pozitivnih vijesti o vlasti. Zašto je važno da mediji budu slobodni i nezavisni?

Aktivnosti

Aktivnost 1

„Demokratija i autokratija u akciji“

U grupama napravite dvije kratke scene koje prikazuju:

- vlast i njen odnos prema građanima u Njemačkoj (demokratija)
- vlast i njen odnos prema građanima u Sjevernoj Koreji (autokratija)

Koristite onlajn resurse da biste scene učinili realističnim, a zatim ih predstavite kroz igranje uloga. Pokažite kako država postupa sa ljudima u oba primjera.

Diskusija:

Nakon predstava, razmislite i odgovorite:

- Ko ima vlast u svakom primjeru?
- Koja prava imaju građani u obje zemlje?
- Kako se država odnosi prema njima?
- Koje opasnosti proizilaze iz autokratije ili totalitarizma?
- Kako biste se osjećali da vam nije dozvoljeno da kritikujete vlast-vladu?
- Zašto je demokratija važna za razvoj društva?

Aktivnost 2

Napravi predizborni plakat

Zamisli da se kandiduješ za poslanika. Na papiru ili kartonu napiši:

- Ko si ti?
- Tri važne stvari koje ćeš učiniti za građane.
- Zašto bi ljudi trebalo da glasaju za tebe?
- boje i simbole da bi poster učinio interesantnim.

Provjeri znanje

1. Navedi jednu istorijsku ličnost koja je vladala na autokratski način.
2. Opiši kako se donose odluke u demokratskoj državi.
3. Kako bi mlađem bratu ili sestri objasnio/la šta je autokratija?
4. Zamisli da živiš u državi u kojoj ne možeš da kritikuješ vlast. Kako bi se osjećao/la i ponašao/la?
5. Napravi svoj model „idealne države“ – kako bi izgledala, ko bi imao moć, kakva bi bila prava građana?
6. Ocijenite da li je vaša škola demokratska od (1-10) i objasnite zašto.

Države po obliku vladavine

„Vlast bez kontrole vodi ka zloupotrebi“

– Monteske

Za motivaciju

Šta misliš, da li je pravedno da jedna osoba ima svu vlast u zemlji?
Koje su prednosti i rizici zemlje u kojoj jedna osoba donosi sve odluke?
Šta misliš, da li je većina zemalja danas republika ili su monarhije?

Prema obliku vladavine, države se dijele na monarhije i republike. Svaka od njih ima svoje vrste i podtipove vladavine.

Šta je monarhija?

Monarhija je oblik vladavine u kome je na čelu države vladar/monarh – kralj, kraljica, sultan ili emir. Titula vladara se najčešće nasljeđuje. Postoje različite vrste monarhija, u zavisnosti od toga koliko moći vladar ima. U različitim zemljama i historijskim periodima, monarh je imao različitu moć – od potpune kontrole do ceremonijalne i simboličke uloge.

Monarhija u historiji

Monarhija je jedan od najstarijih oblika vladavine. Od starog Egipta do moderne Evrope, vladari poput kraljeva i kraljica upravljali su državama i imali veliki utjecaj na historiju. U prošlosti, monarh se često smatrao izabranikom bogova i imao je apsolutnu vlast. Vremenom je njegova moć bila ograničena i pojavili su se novi oblici vladavine. Važni događaji poput Velike povelje slobode (Magna carta libertatum) – (1215. godine) i Slavne revolucije (1688) u Engleskoj, otvorili su put ustavnoj monarhiji – sistemu u kojem je monarhova moć ograničena ustavom i parlamentom. Dva najpoznatija oblika su apsolutna i ustavna monarhija.

U Velikoj Britaniji, parlament donosi zakone, a monarh ima ceremonijalnu ulogu

Monarh = nasljedni vladar

Monarhija = država sa monarhom

Monarhova vlast može biti:
potpuna / ograničena

Magna Carta Libertatum („Velika povelja sloboda“) potpisao je 1215. godine kralj John. Značajna je jer je prvi put ograničila moć kralja, uspostavila vladavinu prava i zaštitila prava građana.

Šta misliš, da li su obični ljudi imali koristi od ovog ograničenja?

Zašto je ovaj dokument važan?

- Po prvi put u historiji, moć kralja je ograničena.
- Uspostavljena su prava plemića.
- Počela je vladavina prava.

Pročitaj, razmisli i diskutuj!

Kralj Luj XIV (1643–1715) Francuske je rekao: „Država, to sam ja.“

Luj XIV je u svojoj 23. godini postao kralj, u skladu sa opravdanjem karakterističnim za to vrijeme – da je Bog tako htio. Svojim državnim ministrima je dao do znanja da namjerava da samostalno donosi odluke, rekavši im: „Naređujem vam da ništa ne potpisujete.“

- Šta misliš o ovom obliku vladavine?
- Da li ljudi u takvoj državi imaju prava?
- Kakvo je ovo državno uređenje?
- Navedi u kakvom obliku vladavine bi želio/la da živiš. Objasni zašto?
- Da li bi ovaj oblik vladavine bio prihvatljiv danas? Zašto?

Vrste monarhija

Apsolutna monarhija

U apsolutnoj monarhiji monarh ima svu vlast u svojim rukama. On donosi zakone, upravlja vojskom i državnim prihodima, a njegova odluka je konačna. Monarh ima potpunu i neograničenu vlast. Kontrolira sve institucije i sam odlučuje o svemu. Građani nemaju pravo da biraju vladara niti da učestvuju u donošenju odluka. Apsolutna vlast može biti opasna ako je monarh ne koristi pravedno.

Luj XIV od Francuske u 17. vijeku, poznat po svojoj izjavi „Država – to sam ja“. Šta je Luj XIV mislio time?

Danas, u Saudijskoj Arabiji, kralj ima veliku moć i sam donosi najvažnije odluke u zemlji. Saudijska Arabija.

Ustavna monarhija

U ustavnoj monarhiji postoji ustav koji ograničava moć monarha. Monarh je državni simbol i predstavnik, ali ne vlada sam. On dijeli vlast sa parlamentom i mora da poštuje zakone i ustav.

Danas je većina monarhija u svijetu ustavna. Ustav je najviši pravni akt u državi i ima zadatak da zaštiti građane i ograniči moć monarha. Time se garantuju osnovna ljudska prava – kao što su pravo na život, slobodu i imovinu – a vlada se obavezuje da poštuje i štiti ova prava. Ustav takođe štiti pravo privatnosti, što znači da država ne smije da se miješa u privatni život i vjerska uvjerenja građana.

Ustav predstavlja temelj demokratije, jer štiti slobodu građana i sprečava zloupotrebu vlasti.
Primjeri ustavne monarhije: Španija, Velika Britanija, Japan, Švedska, Holandija.

Saznaj više

Luj XIV od Francuske je monarh sa najdugovječnijim vijekom u historiji – vladao je 72 godine i bio je poznat kao „Kralj Sunca“.

U Maleziji je federalna monarhija poseban tip monarhije. Postoji devet država, i svaka od njih ima svog vladara – kralja. Međutim, titula nacionalnog kralja cijele Malezije nije nasljedna, već se bira rotacijom između ove devetorice vladara.

Otkrio sam

U **apsolutnoj monarhiji**, monarh ima potpunu vlast – donosi zakone, upravlja državom i kontroliše sve institucije. U ustavnoj monarhiji, monarh ima ceremonijalne i predstavničke funkcije, a stvarna politička moć je u rukama vlade i parlamenta. Iako su većina zemalja sada republike, mnoge monarhije i dalje postoje i predstavljaju spoj tradicije i demokratske vladavine. Primjeri apsolutne monarhije su: Saudijska Arabija, Oman, Katar.

Aktivnosti

Aktivnost 1

Šta misliš zašto je republika češći oblik vladavine u savremenom svijetu od monarhije?
Napravi kratku tabelu u kojoj ćeš uporediti prednosti i mane apsolutne i ustavne monarhije.
Zamisli da si savjetnik mladog monarha.
Koja tri savjeta bi mu dao/la da bi vladao/la pravedno i u korist naroda?

Aktivnost 2

„Istraži svoju monarhiju“

Radite u grupama i izaberite par zemalja (Južna Arabija – Španija; Velika Britanija – Japan; Oman – Švedska; Holandija – Katar).

Pripremite kratku video prezentaciju ili digitalni poster sa informacijama o:

- monarhu (kralju/kraljici/emiru/sultanu),
- njegovoj/njenoj ulozi u vladi,
- da li ima političku moć ili je simbol,
- njegovim/njenim odgovornostima.

Predstavite i objasnite koja vrsta monarhije postoji u zemlji koju si istraživao/la (apsolutna ili ustavna monarhija), a zatim diskutujte

- koje razlike postoje,
- koji monarh ima više ili manje moći,
- kako ustav ograničava njegovu/njenu moć.

Istraži

- Ko je trenutni kralj ili kraljica Velike Britanije?
- Koja je njihova uloga u donošenju odluka?
- Da li misliš da monarhija treba da postoji u 21. vijeku?

Provjeri znanje

1. Navedi tri zemlje sa monarhom kao šefom države.
2. Uporedi apsolutnu i ustavnu monarhiju. U kojoj monarh ima veću moć?
3. Napravi kratku listu primjera zakona ili pravila koje bi monarh uveo u ustavnoj monarhiji da bi zaštitio građane i uporedi kako se donose odluke u apsolutnoj i ustavnoj monarhiji.
4. Uporedi ulogu monarha u Saudijskoj Arabiji i u Ujedinjenom Kraljevstvu.
5. Koji tip monarhije je po tvom mišljenju bolji za moderno demokratsko društvo i zašto?
6. Napiši kratku priču ili dijalog, u kojem građani razgovaraju o apsolutnoj i ustavnoj monarhiji.

Luj XIV

Kralj Džon iz Engleske

Sadašnji kralj Španije

Pogledaj slike, istraži i razmisli: po čemu se razlikuje moć ovih monarha? Koji od njih je imao najveći utjecaj na živote ljudi?

Republika – parlamentarna i predsjednička demokratija

„Sloboda i moć idu ruku pod ruku – što više kontrolirate moć, to više štitite slobodu.“

– Plutarh

Razmisli

Ko bira predsjednika u našoj zemlji?
Da li sve zemlje imaju predsjednika?
Zašto se zemlje razlikuju po obliku vladavine?

Republika – opšte karakteristike

Država u kojoj nema monarha (kralja ili kraljice) naziva se republika. U njoj, vlast vrše izabrani predstavnici naroda, odnosno građani putem izbora odlučuju ko će upravljati državom. Republike mogu biti organizovane na različite načine - neke su parlamentarne, a druge predsjedničke. Danas su većina zemalja u svijetu republike.

Glavne karakteristike republike

1. Izbornost organa vlasti: Šefa države (predsjednika) i predstavnička tijela (skupština) biraju građani na izborima. Izbore sprovodi narod direktno, parlament ili posebno tijelo stvoreno u tu svrhu.
2. Odgovornost nosilaca vlasti: Izabrani funkcioneri su politički i pravno odgovorni za svoje postupke pred narodom i zakonima.
3. Vrsta i obim ovlaštenja: Ovlaštenja predsjednika utvrđena su ustavom i zakonima.

Naziv republika potiče od latinske riječi *res publica*, što znači „javna stvar“ ili „opšte dobro“.

Mandat je vremenski period tokom kojeg je predsjednik izabran da vlada (na primjer, četiri godine).

Pročitaj, razmisli i diskutuj!

1. Zašto po tvom mišljenju neke zemlje biraju predsjednika koji ima veliku moć, dok druge biraju skupštinu koja kontrolise vladu?
2. Sta je po tvom mišljenju bolje: predsjednik koji brzo donosi odluke ili parlament i vlada koji se moraju složiti? Objasni svoj odgovor.
3. Kako bi tvoja općina izgledala kada bi zemlja imala predsjednički sistem umjesto parlamentarnog?
 - Ko bi donosio najvažnije odluke u općini?
 - Da li bi takav sistem bio bolji ili gori za građane? Zašto?

Vrste republika

Prema načinu izbora predsjednika i tome kolika je njegova moć, republika može biti:

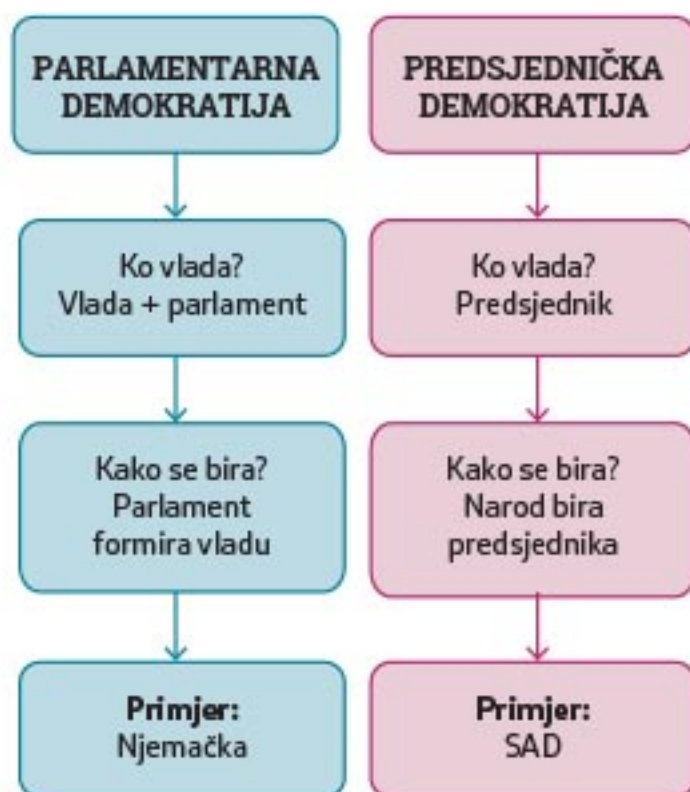
Predsjednička demokratija

U predsjedničkoj demokratiji, predsjednik ima jaku izvršnu vlast i u isto vrijeme je šef vlade. On bira ministre, a oni su njemu odgovorni za svoj rad. Predsjednika bira neposredno narod ili putem izbora elektora. Zakonodavnu vlast vrši parlament. Predsjednik može da stavi veto na donesene zakone. Primjeri: SAD, Meksiko, Brazil.

Parlamentarna demokratija

U parlamentarnoj demokratiji, parlament je najviša institucija. Vlada proizilazi iz parlamenta i odgovorna mu je za svoj rad. Parlament predstavlja građane, donosi zakone i kontrolira izvršnu vlast. Primjeri: Italija, Njemačka, Indija, Slovenija.

VRSTE REPUBLIKA

Danas je najčešći oblik demokratije, među brojnim mješovitim modelima, parlamentarna demokratija sa ojačanom ulogom šefa države.

Kancelarija predsjedništva se nalazi u Federalnoj palati u Švicarskoj.

Ponekad je šef države grupa ljudi. Na primjer, u Švicarskoj, predsjedništvo se sastoji od sedam članova koji kolektivno donose odluke i rotiraju na poziciji predsjednika.

Kada Nastavničko vijeće donosi odluku o rasporedu časova, to je primjer sličan radu parlamenta. Ako, pak, direktor samostalno pravi raspored, onda to podsjeća na pojednostavljeni predsjednički sistem.

Projekat: Napišite esej na temu: „Moj izbor: parlamentarni ili predsjednički sistem?“

Federacija (Savezna država)

Federacija je država stvorena kao unija više jedinica – republika, država ili provincija-pokrajina. Termin potiče od latinske riječi foedus, što znači unija, veza, sporazum. Neke zemlje, poput Švajcarske, Indije ili SAD, imaju federalni sistem uređenja. To znači da je vlast podijeljena između centralne vlasti i pokrajina (država, kantona, federalnih jedinica). Svaka država ima određeni stepen samostalnosti, ali sve zajedno čine federaciju.

Zašto se stvara federacija?

Federacija se uvodi kada zemlja ima:

- različite etničke, jezičke ili vjerske grupe;
- različite kulturne ili ekonomske potrebe;
- potrebu za lokalnom upravom.

CENTRALNA VLAST

Nacionalni zakoni
Odbrana i spoljašnji poslovi
Ekonomija

POKRAJINSKA VLAST

Lokalni zakoni
Lokalni resursi
Upravljanje regionom

KOJI JE TIP UREĐENJA (DEMOKRATIJA/FEDERACIJA) PRIKAZAN U SVAKOM PRIMJERU? PREPOZNAJ SISTEM!

Kada čuješ na vijestima: „Predsjednik SAD je donio odluku...”

„Njemački parlament je izabrao kancelara...” –

„Kantoni u zemlji su usvojili svoje zakone...”

Saznaj više

Neke savezne države, poput Sjedinjenih Država, imaju predsjedničku demokratiju, dok druge, poput Indije, imaju parlamentarnu demokratiju. Federacija samo dijeli vlast između centralne i lokalne vlasti.

Otkrio sam

U republici, građani daju svoj glas vlasti putem izbora. U predsjedničkoj demokratiji, predsjednik ima najjaču ulogu, dok u parlamentarnoj demokratiji, parlament ima najveću moć i kontrolu. Države biraju sistem koji najbolje pruža ravnotežu između vlasti i slobode građana.

Aktivnost 1: „Kako funkcionise moja zemlja?“

1. Podijelite se u grupe i izvucite po jedan list papira na kome su napisane dvije zemlje (na primjer: Indija – Francuska, Italija – Brazil, Novi Zeland – Južna Koreja, SAD – Švajcarska).
2. Pripremite kratku video prezentaciju ili PowerPoint prezentaciju:
 - Ko je nosilac vlasti?
 - Kako se biraju predsjednik, parlament i vlada?
 - Kako je vlada organizovana i ko je kontroliše?
 - Nakon prezentacija, napišite na tabli: koje zemlje su parlamentarne, predsjedničke i federalne.
 - Zatim razgovarajte o prednostima i izazovima oba sistema.

Aktivnost 2: Debata

Tema: „Koji sistem je bolji za našu zemlju – predsjednička, parlamentarna ili federalna demokratija?“

Pravila za debatu:

- A. Podijelite se u tri grupe – svaka predstavlja jedan sistem.
- B. Svaki tim priprema tri argumenta „za“ svoj sistem.
- C. Prezentujte po redu i odgovorite na pitanja ostalih grupa.
- C. Na kraju, prethodno izabrane sudije odlučuju koji je tim pobjednik, odnosno, koji je tim najuvjerljivije predstavio svoje argumente.

Provjeri znanje

1. Ko donosi zakone u parlamentarnoj demokratiji?
2. Uporedi ulogu parlamenta u predsjedničkom i parlamentarnom sistemu.
3. Saopštena je vijest: „Parlament je izabrao novu vladu.“ Koji je to sistem i zašto?
4. Šta bi se desilo ako bi se izvršna i zakonodavna vlast u predsjedničkoj demokratiji umiješale?
5. Osmisli mini-scenarij u kojem federalna struktura rješava sukob između dvije pokrajine.
6. Koji sistem smatraš efikasnijim u rješavanju sukoba u multietničkoj državi – federacija ili republika? Objasni.

Državno uređenje Republike Sjeverne Makedonije

„Onaj ko želi da uspostavi demokratiju u svojoj zemlji ne bi trebalo da čeka dozvolu za to.“

– Bulent Edževit

Razmisli

Ko ima stvarnu moć u našoj zemlji – predsjednik ili parlament?
Zašto je važno da građani učestvuju na izborima i biraju sastav parlamenta?

Republika Sjeverna Makedonija je demokratska država. To znači da vlast proizilazi iz naroda – građani odlučuju ko će upravljati državom. Naša država je parlamentarna demokratija. Vlada vrši izvršnu vlast i odgovorna je parlamentu, a ne jednoj osobi.

Sušтина parlamentarne demokratije je da je vlast kontrolisana i uravnotežena, a ne koncentrisana i u rukama jedne osobe.

Osnovni principi upravljanja:

U našoj državi, građani biraju predstavnike koji čine Skupštinu. Skupština je zadužena da donosi zakone i nadgleda rad vlade, čime se obezbjeđuje odgovornost i ravnoteža u upravljanju. Istovremeno, vlast je podijeljena na tri grane – zakonodavnu, izvršnu i sudsku – kako bi se spriječila koncentracija vlasti u jednoj instituciji i spriječila zloupotreba vlasti.

Zašto je podjela vlasti važna?

Kada je vlast pod kontrolom:

- Sprječava se zloupotreba moći;
- Odluke se donose za dobrobit svih;
- Građani imaju mogućnost da utiču putem izbora.

Vladavina kraljeva i careva bila je stari stil vladavine. Kada bi sve funkcije bile date jednom čovjeku ili jednom državnom organu, taj čovjek ili organ postao bi svemoćan. Takvu državu, Montesquje je nazvao tiranijom.

**Pročitaj, razmisli
i diskutuj!**

Šta je potrebno da bi se odigrala jedna utakmica? Da li je potrebna podjela uloga i odgovornosti? Da li su potrebna pravila? Zašto se vrši podjela moći?

Zakonodavna vlast

Ova vlast donosi zakone. Nosilac ove vlasti je Skupština. Definiše se kao predstavničko tijelo građana. Zato što na parlamentarnim izborima građani biraju sastav Skupštine svake četvrte godine. Izabrani predstavnici u Skupštini se nazivaju poslanici. Broj poslanika kreće se od 120 do 140. Osim donošenja zakona, nadležnost Skupštine je i da nadgleda njihovo sprovođenje.

Nadležnost Skupštine:

- Donošenje zakona i izmjena Ustava;
- Nadzor Vlade;
- Izbor premijera, Vlade i ombudsmana;
- Donošenje odluka o budžetu, javnim porezima, ratu i miru.

Vlada Republike Sjeverne Makedonije

Nosilac izvršne vlasti u našoj zemlji je Vlada. Ona je odgovorna za predlaganje i sprovođenje zakona i drugih propisa. Njena ovlaštenja su određena Ustavom. Vladu čine premijer i ministri, kao i njeni članovi, koji rukovode ministarstvima.

Nadležnosti vlade:

- Predlaže i sprovodi zakone.
- Organizuje i kontrolise rad ministarstava i drugih državnih organa.
- Uspostavlja odnose sa drugim državama i priznaje njihove vlade.
- Sprovodi zakone donešeni od Skupštine.

Sudska vlast u Republici Sjevernoj Makedoniji

Sudsku vlast vrše sudovi. Kršenje pravila i sporovi između ljudi su uvijek postojali i postojeće, a sud je organ koji odlučuje o pravdi u takvim situacijama. Oni su nadležni primjenjujući zakone, da odluče šta je pravedno i na čijoj je strani istina.

Skupština je nosilac zakonodavne vlasti

Vlada je nosilac izvršne vlasti

Parlament je donio odluku o budžetu za sljedeću godinu

U obavljanju svoje funkcije, sudovi su autonomni i nezavisni. Pritom treba da presuđuju objektivno i pravedno.

Sudska vlast se sastoji od:

- Osnovnih sudova
- Apelacionih sudova
- Upravnog suda
- Vrhovnog suda Republike Sjeverne Makedonije

Predsjednik Republike Sjeverne Makedonije

Kao organ vlasti, predsjednik države se razlikuje od ostalih državnih organa vlasti po tome što ga uvijek predstavlja jedna osoba koja se bira svakih pet godina. On predstavlja državu u zemlji i inostranstvu. Istovremeno, on je vrhovni komandant oružanih snaga i predsjedava Vijećem bezbjednosti. Predsjednik potpisuje sve zakone koje usvaja Skupština Republike Sjeverne Makedonije. Njegov utjecaj na Skupštinu je još očigledniji njegovim pravom da ne potpiše uredbu o proglašenju zakona koji je usvojila Skupština.

Kako se biraju organi vlasti?

Organ	Način biranja
Predsjednik	Direktno od građana
Poslanici	Putem parlamentarnih izbora
Premijer	Predložen od strane parlamentarne većine
Sudije	Postavljene po zakonu

U našoj zemlji, na opštim i neposrednim predsjedničkim izborima, može biti izabran kandidat koga je prethodno podržalo:

- 10.000 građana ili
- 30 poslanika.

Jedna osoba može biti izabrana za predsjednika zemlje najviše dva puta.

Predsjednik zemlje potpisao je novi zakon o obrazovanju.

Ko može biti predsjednik Republike Makedonije?

Naša zemlja je parlamentarna demokratija.

Koje tijelo može da zaustavi zakon ako nije u skladu sa Ustavom?

Građani → biraju → članove parlamenta (Skupština)

Skupština → bira → premijera i Vladu

Građani → biraju → predsjednika

Saznaj više

Ideja o podjeli vlasti nije samo moderan koncept. Francuski filozof Monteske je još u 18. vijeku napisao da ako je sva vlast koncentrisana u rukama jedne osobe ili jednog tijela, to vodi ka tiraniji. Zato je predložio da se vlast podijeli na zakonodavnu, izvršnu i sudsku, kako bi se osigurala ravnoteža i kontrola. To je osnova današnjih parlamentarnih demokratija, uključujući i Republiku Sjevernu Makedoniju.

Otkrio sam

Da je Makedonija parlamentarna demokratija, gdje vlast proizilazi iz naroda. Vlast je podijeljena na tri grane vlasti – zakonodavnu, izvršnu i sudsku. Vlada je odgovorna parlamentu, a predsjednik predstavlja državu.

Aktivnosti

Aktivnost 1

Podijelite se u male grupe. Svaki tim dobija izabrane članove iz Ustava Republike Sjeverne Makedonije (61, 62, 63, 68, 79, 80, 88, 90, 92).

Zadatak: Na osnovu dobijenog radnog materijala, trebalo bi da odgovorite na jedno od sljedećih pitanja u vezi sa predsjednikom, Vladom i Skupštinom Republike Sjeverne Makedonije.

A. Ko ih bira i kakva je procedura za izbor svakog od njih;

B. Koje su nadležnosti svakog od njih;

C. Kakva je veza između njih (ko je kome odgovoran).

Zatim pripremite kratku video prezentaciju. Nakon prezentacija, razgovarajte o tome zašto je Republika Sjeverna Makedonija parlamentarna demokratija.

Aktivnost 2

Plastični proizvodi koji nisu biorazgradivi ugrožavaju životnu sredinu. Trebalo bi ih potpuno izbaciti iz upotrebe i proizvodnje. Na osnovu onoga što si već naučio, zapiši koje korake ćeš preduzeti da bi inicirao/la ovaj prijedlog da bi se donio kao zakon. Ko treba da donese taj zakon? Ukoliko se iz glasa, da li predsjednik države ima pravo da ne potpiše ukaz o njegovom proglašenju? Sta dalje?

Provjeri znanje

1. Koje tijelo donosi zakone u našoj zemlji?
2. Zašto je Vlada odgovorna parlamentu, a ne predsjedniku?
3. Da li se primjer sa takmičenjem (podjela uloga i pravila) može uporediti sa funkcijom vlasti u zemlji? Objasni.
4. Uporedi nadležnosti parlamenta i vlade. Koje su najvažnije razlike?
5. Napravi sopstvenu tabelu o podjeli vlasti sa kratkim opisom nadležnosti.
6. Procijeni da li trenutni model parlamentarne demokratije najbolje štiti slobode građana.

Aktivni građanin u demokratskom društvu

„Glasanje je najmoćnije nenasilno sredstvo koje imamo u demokratiji.“

– Džon Luis

Razmisli

Da li smatraš da je važno da reaguješ kada nešto nije u redu u tvojoj školi ili u tvom naselju? Zašto?
Šta misliš, da li je pravo glasa samo pravo ili i obaveza? Zašto?
Šta misliš, zašto neki ljudi ne glasaju ili ne učestvuju u važnim odlukama?

Šta znači biti građanin?

Biti građanin u demokratskom društvu ne znači samo živjeti na određenoj teritoriji. Građanin je aktivni učesnik koji ima svoja prava, ali i odgovornosti prema zajednici u kojoj živi. Demokratija funkcionira kada su građani informisani, razmišljaju i doprinose općem dobru. Kada građani ne učestvuju u donošenju odluka ili predlaganju rješenja, postaju pasivni i čekaju da drugi riješe njihove probleme.

Odgovornosti koje imamo kao građani:

- Glasanje na demokratskim izborima;
- Poštovanje zakona koji su u skladu sa Ustavom države;
- Plaćanje poreza i drugih obaveza;
- Briga o zajednici.

Tvoj glas je tvoja moć. Njime govoriš kakvu budućnost želiš za sebe i za druge.

**Pročitaj, razmisli
i diskutuj!**

Ko odlučuje o parku?

U naselju „Sunčani brijeg“ postojao je zapušten park. Opština se obratila građanima za njihovo mišljenje da li tu treba izgraditi dječiji park ili parking i tim povodom organizovala javnu raspravu. Marko i njegovi prijatelji željeli su park, ali nisu prisustvovali raspravi, već su ostali kod kuće igrajući video-igre misleći kako će i ostali željeti isto. Na raspravu je došlo samo dvadesetak ljudi – uglavnom vlasnici prodavnica koji su tražili parking. Pošto nije bilo suprotstavljenih mišljenja, opština je odlučila da izgradi parking. Kada su bageri stigli, Marko i njegovi prijatelji bili su ljuti. Ali da li je to bila nepravda ili posljedica njihove pasivnosti? Kako je Marko mogao promijeniti situaciju?

Ako želimo čist park, nije dovoljno samo da glasamo, potrebno je da ne bacamo otpatke i brinemo o životnoj sredini, što je primjer aktivnih i odgovornih građana.

Iako svi koji su mlađi od 18. godina nemaju pravo glasa, mogu učestvovati u demokratiji kroz učenički parlament, omladinske inicijative i javne debate, doprinoseći boljoj školi i zajednici.

Glasanje na demokratskim izborima

Glasanje na izborima jedna je od najvažnijih uloga svakog odraslog građanina. Kroz izbore, građani direktno odlučuju ko će u njihovo ime voditi državu ili općinu. Svojim glasom, svaka osoba utiče na to ko će donositi odluke o javnim pitanjima kao što su obrazovanje, zdravstvena zaštita, infrastruktura i zaštita životne sredine.

Zašto je važno da glasamo?

- Omogućava nam da biramo predstavnike.
- Naše mišljenje utiče na političke odluke.
- Učešće jača demokratiju i zajednicu.
- Glasanjem utičemo na budućnost.
- Pokazujemo osjećaj odgovornosti kao građani.

Kako funkcioniše glasanje

Glasanje je tajni, slobodan i lični izbor. Na dan izbora, svaki građanin sa pravom glasa odlazi na biračko mjesto, dobija glasački listić i zaokružuje kandidata ili listu koju podržava. Rezultati izbora određuju buduću vlast, zbog čega se izbori smatraju temeljem demokratije. Kada građani aktivno učestvuju, država je stabilnija, a institucije imaju veću podršku. Ali kada veliki dio građana ne glasa, umanjuje se legitimitet institucija i postoji stvaran rizik da mali broj ljudi odlučuje u ime svih.

Aktivnost i budnost: nije dovoljno samo glasati

Uloga građanina se ne završava na dan izbora. Aktivan građanin je budan građanin tokom cijele godine.

- Građani trebaju biti oprezni i pratiti da li izabrani predstavnici ispunjavaju svoja obećanja.
- Ako nešto nije u redu, građani imaju pravo i obavezu da reaguju – putem peticija, mirnih protesta, pisama medijima ili javnih debata. To je ono što demokratiju čini „živom“.

Inspiracija od vršnjaka:

Učenici jedne škole u Tetovu primijetili su da je boja na pješačkom prelazu ispred škole izbrisana. Umjesto da se međusobno žale, napisali su pismo Općini i prikupili potpise roditelja. Za dvije sedmice prelaz je ponovo obilježen. To je moć aktivnog građanina!

Pridržavanje zakona

Demokratsko društvo zasniva se na vladavini prava. To znači da zakoni jednako važe za sve – i za običnog građanina i za predsjednika države.

- Zašto su nam potrebna pravila?
Zamislite fudbalsku utakmicu bez pravila – nastao bi kaos. Isto važi i za državu. Zakoni i propisi postoje kako bi zaštitili naša prava, bezbjednost i imovinu.
- Posljedice nepoštovanja: Kada neko ne poštuje zakon (na primjer, baca smeće na mjestu gdje to nije dozvoljeno, prebrzo vozi ili ne plaća porez), tada nanosi štetu svima. Društvo postaje nesigurno, a povjerenje među ljudima se gubi.

Primjer:

Kada prelazimo ulicu na pješačkom prelazu dok je zeleno svjetlo, poštujemo zakon i štitiimo vlastitu bezbjednost.

Kada ne oštećujemo školsku imovinu, pokazujemo odgovornost.

Da li znaš za događaj (iz filma ili vijesti) gdje je neko mislio da je „iznad zakona“?

Kako se taj događaj završio i kakva je poruka poslana gledaocima ili građanima?

Saznaj više

Malala Yusafzai iz Pakistana bori se za pravo obrazovanja djevojčica. Nakon napada na nju, nastavila je svoju misiju i postala najmlađa dobitnica Nobelove nagrade za mir. Danas je simbol hrabrosti i vjerovanja da obrazovanje može promijeniti svijet. Da li poznaješ nekog mladog aktivistu iz svoje okoline ili na društvenim mrežama?

Kako mladi mogu učestvovati?
Mladi su važna grupa u društvu i njihove ideje i stavovi mogu podstaći promjene.
Preporuke:

Prijedlog za digitalni aktivizam: Podijeli provjerene informacije o važnim temama na društvenim mrežama ili prijavi govor mržnje i sajber nasilje.

Pokreni inicijativu za više kanti za smeće.

Zatraži sastanak s direktorom u vezi sa svojim problemom.

Organizuj ekološku akciju ili akciju donacije.

Otkrio sam

Aktivni građanin učestvuje, informisan je i preuzima odgovornost za svoju zajednicu. Glasanje je jedan od najvažnijih načina uticaja na odluke i budućnost zemlje. Kada svaki građanin ispunjava svoje obaveze, demokratija je jača i pravednija za sve.

Aktivnosti

Aktivnost 1

Formirajte grupe i napravite postere. Poster treba sadržavati naslov, 3–5 ključnih poruka i jednostavnu ilustraciju.

Grupa 1: Šta znači glasati?

(pravo, izbor, odgovornost)

Grupa 2: Šta ako ljudi ne glasaju?

(nepredvidljivost, gubitak demokratske kontrole)

Grupa 3: Kako mladi mogu izraziti svoje mišljenje?

(učeničko vijeće, mediji, aktivizam)

Grupa 4: Kako bi izgledala zemlja bez izbora?

(autoritarizam, nedostatak sloboda, nepravedne odluke)

Grupa 5: Zašto je važno da se građani pridržavaju zakona?

(sigurnost, red, jednakost, zaštita prava)

Aktivnost 2

Da li si spreman/spremna da izabereš svoju budućnost? Prati uputstva!

FAZA 1: Kampanja (Priprema programa)

1. Formirajte učeničke stranke: Podijelite se u grupe. Svaka stranka treba osmisлити IME i LOGO.
2. Zatim napišite: šta ćete promijeniti? (npr. bolju užinu, muziku tokom odmora, pomoć oko domaćih zadataka).
3. Održite govor: Imate tačno 5 minuta da ubijedite birače. Budite kreativni!

FAZA 2: Proces glasanja (Priprema za proces glasanja)

Izborni odbor: 3 učenika koji se ne kandiduju (provjeravaju spisak).

Biračko mjesto: Paravan ili klupa gdje se glasa tajno.

Glasačka kutija: Mjesto gdje se ubacuju glasački listići.

Glasanje.

FAZA 3: Rezultati

Javno brojanje glasova i proglašenje pobjednika!

Zatim slijedi diskusija:

Kako su se osjećali oni koji su izgubili?

Hoće li pobjednici ispuniti obećanja?

Provjeri znanje

1. Koje su tvoje odgovornosti kao građanina?
2. Ako bi tvoji prijatelji odlučili da ne učestvuju u inicijativi za poboljšanje škole, kako bi postupio/postupila?
3. Kako pasivnost građana utiče na rezultate izbora ili javnih odluka?
4. Da li misliš da bi mladi trebali imati veću ulogu u donošenju odluka? Objasni svoj stav.

Građanski aktivizam i volontiranje

Volontiranje je izraz solidarnosti i pokretač pozitivnih promjena. Ulaganje u omladinsko volontiranje znači ulaganje u bolju budućnost za sve.

- Glen Mikalef

Za motivaciju

Napiši tri riječi koje povezuješ s aktivizmom.

Da li je moguće pokazati solidarnost samo riječima (na društvenim mrežama) ili se solidarnost mora pokazati kroz konkretna djela?

Šta je građanski aktivizam?

Građanski aktivizam je kada građani preduzmu akciju kako bi poboljšali nešto u zajednici. Ako predložiš akciju za čišćenje školskog dvorišta – to je aktivizam. To znači da praviš korak, a ne samo da imaš stav. Građanski aktivizam obuhvata male lokalne aktivnosti, kao što su uređenje škole, pa do aktivnosti na nacionalnom ili međunarodnom nivou. Aktivizam, između ostalog, podrazumijeva:

- Dobijanje podrške istomišljenika.
- Javno predstavljanje akcije.
- Kreiranje postera, videozapisa ili reklama.
- Organizovanje i sprovođenje akcije.

Aktivizam NIJE:

- Samo kritikovanje na internetu;
- Žalbe i negodovanje bez pokušaja pronalaženja rješenja;
- Vrijeđanje ili ismijavanje.
- Kritika ima smisla samo kada je usmjerena ka rješenju i poboljšanju.

Šta je volontiranje?

Volontiranje je dobrovoljna aktivnost u kojoj ljudi ulažu vrijeme i trud kako bi pomogli drugima ili učinili nešto dobro za zajednicu. Osoba koja volontira naziva se volonter i ne traži naknadu za svoj rad. Volontiranje je oblik građanskog učešća, jer kroz njega građani direktno reaguju na probleme u zajednici – siromaštvo, zagađenje, usamljenost, diskriminaciju – i pokušavaju napraviti promjenu. Glavna razlika u odnosu na plaćeni rad jeste to što je kod volontiranja motiv opšte dobro, a ne zarada.

Pročitaj, razmisli i diskutuj!

Ana je učenica osmog razreda. Svake srijede volontira u svojoj školi i pomaže djeci sa smetnjama u razvoju. Čita im priče, pomaže im oko domaćih zadataka i igra se s njima edukativnim igricama. Odvajajući vrijeme, uz mnogo ljubavi i strpljenja, Ana im pomaže da se osjećaju prihvaćeno, ohrabreno i ravnopravno. Kroz volontiranje ona uči o važnosti empatije i razumijevanja, a zajednica postaje inkluzivnija i toplija za sve.

Kako Ana pomaže djeci sa smetnjama u razvoju i zašto je to važno?

Na koji način volontiranje pomaže Ani da se razvije kao ličnost?

Zašto mladi ljudi volontiraju?

Mladi ljudi volontiraju jer žele doprinijeti i učiniti nešto dobro za zajednicu. Kroz volontiranje pokazuju humanost, uče sarađivati, razvijaju empatiju i lakše se povezuju s ljudima različitog uzrasta i porijekla.

Ovim iskustvom mladi ljudi izrastaju u odgovorne i aktivne građane koji i kasnije, kao odrasli, učestvuju u izborima, debatama i inicijativama koje donose pozitivne promjene.

Primjeri volontiranja:

- Učešćem u akcijama čišćenja životne sredine stvaramo čistiju i zdraviju okolinu za sve.
- Posjetom domovima za stare – posvećujemo pažnju i vrijeme ljudima koji se često osjećaju usamljeno.
- Pomažući djeci i osobama sa smetnjama u razvoju i invaliditetom unosimo radost, podršku i osjećaj prijateljstva.

Mnogo je porodica kojima je potrebna hrana.
Donirajte višak hrane!

Gdje i kako mladi mogu volontirati?

Mladi mogu volontirati na mnogim mjestima i u različitim oblicima pomoći. Na primjer:

- U školi: da pomažu u biblioteci, organizuju dobrotvorne bazare, učestvuju na sportskim turnirima s humanitarnom svrhom.
- U lokalnim organizacijama i opštinama: da učestvuju u ekološkim akcijama, podrže svoje prijatelje u učenju, posjećuju domove za stare.
- U nacionalnim i evropskim programima za omladinsko volontiranje: ovi programi omogućavaju mladima da volontiraju u drugim gradovima ili zemljama, steknu nova prijateljstva i vještine te doprinesu općem dobru.

Tinejdžer pomaže svom vršnjaku sa Daunovim sindromom oko domaćeg zadatka.

Na primjer, u Evropi postoje programi poput European Solidarity Corps, putem kojih se mladi mogu uključiti u razne projekte i steći iskustvo koje će im pomoći u budućnosti.

Šta je solidarnost?

Da li si ikada posudio/posudila svesku drugu iz razreda koji je zaboravio svoju? Ili si možda pomogao/pomogla starijem komšiji da ponese kese do svog stana? To je solidarnost na djelu. Solidarnost je spremnost da pomažemo jedni drugima, ne zato što moramo, već zato što osjećamo odgovornost i brigu o drugim ljudima. Pokazuje se kada dijelimo svoju pažnju, vrijeme ili resurse kako bismo olakšali stvari drugima. Solidarnost nam daje osjećaj da smo dio tima – tima čovječanstva.

Solidarnost ne poznaje granice. Može se izraziti u tvom naselju, ali i među zemljama udaljenim hiljadama kilometara.

Otkrio sam

Odgovorni građani ne brinu samo o sebi – oni brinu i o drugima. Solidarnost stvara društvo u kojem ljudi podržavaju jedni druge i sarađuju. Učešće u zajednici i volontiranje važni su načini na koje svako može doprinijeti boljem i humanijem svijetu.

Saznaj više

Marley Dias iz Sjedinjenih Američkih Država pokrenula je inicijativu 1000BlackGirlBooks sa 11 godina kada je primijetila da bibliotekama nedostaju knjige sa crnim djevojčicama kao glavnim likovima. Umjesto da se žali nekome, Marli je prikupila više od 11.000 knjiga i donirala ih školama i bibliotekama. Postala je primjer kako jedno dijete može prepoznati nepravdu i napraviti pravu promjenu u svojoj zajednici.

Provjeri znanje

1. Šta znači volontiranje?
2. Kako Ana pomaže djeci sa smetnjama u razvoju i zašto je to važno?
3. Možeš li napraviti malu volontersku akciju u svom kraju i objasniti kako će pomoći zajednici?
4. Šta bi se desilo kada niko ne bi preduzeo mjere za rješavanje problema koje uočavaš u svojoj zajednici?
5. Napravi poster ili kratki video koji promovise solidarnost među tvojim drugaricama i drugovima iz razreda.
6. Kako volonterske aktivnosti mogu promijeniti tvoju perspektivu o ljudima različitih kultura i različitih društvenih slojeva?

Odgovorni građani prepoznaju kada postoji problem i preduzimaju akciju. Solidarnost je dio odgovornosti: kada smo odgovorni, pomažemo drugima.

Budi glasnik sigurnosti

Napravi poster, flajer ili kratku digitalnu poruku sa uputstvima o tome kako se treba ponašati u kriznim situacijama. Izaberi jednu temu: zemljotres, požar, oluja ili poplava. U svoju poruku unesi najmanje tri jasna koraka koja bi djeca trebala slijediti kako bi zaštitila sebe i pomogla drugima. Predstavi svoju poruku razredu i objasni zašto je važno da ljudi ostanu mirni i organizovani u opasnoj situaciji.

Moj plan evakuacije

Nacrtaj svoju učionicu. Označi gdje su vrata, prozori, tabla i klupe. Zatim crvenom linijom označi rutu kojom bi učenici sigurno izašli iz učionice. Zelenom linijom označi mjesto okupljanja nakon evakuacije. Ispod crteža napiši šta ćeš uraditi u slučaju zemljotresa: gdje ćeš se skloniti, kako ćeš se zaštititi i kada ćeš napustiti učionicu. Pravilno planiranje kretanja i ponašanja važan je dio lične sigurnosti u kriznim situacijama.

SKENIRAJ ME!

Skeniraj kod i saznaj kako treba da postupiš u slučaju opasnosti.

Aktivnost 1

Podijelite se u male grupe (3–5 učenika) i izaberite jednu od „misija“ datih u nastavku, koja se odnosi na volontiranje i solidarnost.

Misija 1: Pomaganje starijim osobama

Navedi primjere iz stvarnog života kada neki ljudi ne pomažu starijim osobama i objasni kako to utiče na njih i društvo.

Misija 2: Čista životna sredina

Istraži slučajeve gdje ljudi bacaju otpatke i ne učestvuju u akcijama čišćenja. Objasnite šta se dešava sa životnom sredinom i ljudima ako se ovo nastavi.

Misija 3: Podrška socijalno ugroženim osobama

Pronađi primjere kada ljudi ne pomažu siromašnima ili ne doniraju. Objasni kakve to posljedice ima po zajednicu.

Misija 4: Humanitarne akcije

Razmisli o slučajevima gdje niko ne posjećuje domove za stare ili domove za djecu bez roditelja. Šta se tada dešava s ljudima i zajednicom?

Misija 5: Školske akcije

Istraži kako neodgovorno ponašanje učenika utiče na pomoć koju škola pruža zajednici.

Misija 6: Podsticanje volontiranja

Pronađi primjere kada mladi ljudi ne podstiču druge na volontiranje. Objasni šta se dešava ako samo mali broj građana učestvuje u volonterskim akcijama.

Tvoja ekipa treba da:

- Pripremi prezentaciju ili poster o svojoj misiji.
- Navede primjere iz stvarnog života kada ljudi ne ispunjavaju svoju ulogu.
- Objasni posljedice po društvo.

Prezentacija i debata:

- Svaki tim predstavlja svoju misiju pred razredom.
- Zatim zajedno razgovaraju o tome zašto je važno da građani poštuju svoju ulogu i kako to čini društvo jačim i zdravijim.
- Na kraju kreirajte zajednički „kodeks odgovornog građanina“ koji će sadržavati sve uloge misije i njihov značaj za volontiranje i solidarnost.
- Postavite ga na vidljivo mjesto u učionici kao podsjetnik.

Aktivnost 2

1. Izaberite jednu od projektnih aktivnosti tokom godine i realizujte je.

Prijedlozi za volonterski projekat:

- Napravi mini-dokumentarac, crtež, projekciju slajdova ili kratku dramsku scenu o jednoj od gore navedenih misija.
- Održi govor iz perspektive nekoga kome je potrebna pomoć.
- Izaberi temu za svoju volontersku akciju i isplaniraj akciju.

Napravi akcioni plan, na primjer:

- Čišćenje okoline ili škole.
- Pomoć starijim osobama (posjeta, razgovor, šetnja, učenje uz pomoć tehnologije).
- Podrška socijalno ugroženim osobama (prikupljanje hrane, knjiga, odjeće).
- Organizovanje kreativne radionice za djecu iz doma za djecu bez roditelja ili u okolini u kojoj živiš.
- Podizanje svijesti o važnim temama (zdravlje, ekologija, prava djece).

Iz učionice do prirode: naša građanska odgovornost

„Obrazovanje je najmoćnije oružje koje možete upotrijebiti da promijenite svijet.“

- Nelson Mandela

Za motivaciju

Kako bi izgledalo društvo bez obrazovanja? Koji problemi bi se javili?
Šta znači biti odgovoran i informisan građanin?

Znanje kao alat za promjene

Znanje je jedan od najmoćnijih „alata“ koje svaki građanin posjeduje. Kada učimo, postajemo ne samo pametniji, već i sposobniji da donosimo dobronamjerne, odgovorne i informisane odluke.

Zašto je obrazovanje važno za građanina?

- Za bolje razumijevanje svijeta: Obrazovani građani lakše razumiju zakone, političke procese i načine na koje mogu aktivno učestvovati u društvu. Na primjer, znanje o građanskim pravima omogućava nam da razumijemo kako možemo učestvovati na izborima i utjecati na odluke koje društvo donosi.
- Spremnost za budućnost: Svijet se stalno mijenja novim tehnologijama i profesijama. Kada kontinuirano učimo, lakše se nosimo s novim tehnologijama i promjenama u svijetu.
- Podsticanje odgovornosti: Kada znamo više, možemo postavljati pitanja, zahtijevati odgovornost i pomoći da naša zajednica bude bolje mjesto za život.

Kontinuirano učenje znači stalno unapređivanje znanja kroz knjige, internet, kurseve, razgovore i svakodnevna iskustva.

Ana je naučila kodiranje i napravila jednostavnu aplikaciju koja pomaže njenim školskim drugovima da uče. Ona pokazuje kako znanje može stvoriti promjene u svakodnevnom životu.

Svaki mali korak koji napravimo kod kuće, u školi ili s prijateljima pomaže da priroda bude čistija. Zajedno možemo napraviti velike promjene.

Znanje je moć!

Pročitaj, razmisli i diskutuj!

Burim je učenik sedmog razreda koji voli nauku. Na času je čuo o zagađenju rijeka u svom gradu i o tome kako otpad iz domaćinstava i fabrika uništava prirodu i životinjski svijet. Kada se vratio kući, primijetio je da njegova porodica često baca plastični otpad zajedno s organskim i da voda iz česme nepotrebno teče dok peru suđe.

Burim je počeo razmišljati: „Ako znam da je ovo loše za prirodu, zar ne bih trebao nešto preduzeti? Da li je samo znanje dovoljno ili trebam preuzeti odgovornost?“ Šta je Burim shvatio? Šta bi ti uradio/uradila da si Burim?

Aktivnost građana u zaštiti životne sredine

Životna sredina je sve što nas okružuje – vazduh koji udišemo, voda koju pijemo, šume, rijeke, životinje i biljke. Svi zavisimo od nje kako bismo živjeli zdrav i sretan život. Međutim, ljudske aktivnosti uzrokuju klimatske promjene, izumiranje mnogih biljnih i životinjskih vrsta te zagađenje vode i vazduha.

Građani mogu mnogo doprinijeti zaštiti životne sredine. Kada su ljudi informisani i svjesni problema, mogu preduzeti akcije koje poboljšavaju stanje u prirodi. Na primjer, možemo:

- Štedjeti energiju i vodu koristeći ih razumno.
- Odvajati – selektovati otpad i reciklirati ga, smanjujući time količinu otpada.
- Saditi drveće i brinuti se o parkovima i zelenim površinama.
- Učestvovati u ekološkim akcijama i projektima, kao što su čišćenje rijeka i plaža.

Koja od ovih aktivnosti po tvom mišljenju ima najveći efekat? Objasni zašto.

Aktivnost građana važna je jer kada djelujemo zajedno, možemo napraviti velike promjene. Osjećaj odgovornosti i solidarnosti prema prirodi i drugim ljudima pomaže nam da stvorimo čistiju i sigurniju prirodu.

Šta ćeš sutra uraditi da pomogneš u zaštiti prirode?

Koje navike ukućana iz tvog doma mogu pomoći u zaštiti životne sredine?

Šta misliš, zašto se solarni paneli postavljaju na krovove?

Otkrio sam

Zaštita životne sredine nije samo obaveza institucija, već i lična odgovornost svakog pojedinca. Znajem i djelovanjem svako od nas može biti dio rješenja za bolji svijet. Samo znanje nije dovoljno. Prava promjena počinje kada znanje pretvorimo u odgovorno ponašanje i konkretna djela.

Saznaj više

Jedna kompanija planirala je izgradnju malih hidroelektrana na rijeci Došnici na planini Kožuf. Opština i nadležne institucije odobrile su izgradnju. Ipak, udruženja za zaštitu prirode nisu se složila.

Upozoravali su da bi izgradnja hidroelektrana ugrozila ekosistem rijeke, život riba i drugih endemskih vrsta. Organizovali su proteste, blokade prilaznih puteva i javne akcije, a čak su podnijeli i tužbe protiv izgradnje. Zahvaljujući njihovom otporu, mehanizacija kompanije povučena je sa gradilišta, a projekat je obustavljen.

Ovaj primjer pokazuje da građani i ekološka udruženja mogu uticati na odluke institucija, posebno kada je riječ o zaštiti prirode.

SKENIRAJ ME!

Volonterska inicijativa UNICEF-a odlična je prilika za mlade ljude da steknu nova iskustva, razviju nove multimedijalne i pismene vještine, organizacijske i komunikacijske vještine, istraživačke i analitičke sposobnosti kao i vještine rješavanja problema, timskog rada, liderstva, emocionalne inteligencije i mnoge druge. Volonteri dobijaju prostor za izražavanje svojih stavova, ideja i mogućnosti da se uključe u aktivnosti za unapređenje prava i blagostanja sve djece i mladih.

Aktivnosti

Aktivnost 1

„Od znanja do akcije“

1. Podijelite se u male grupe od 3–5 učenika.

2. Izaberite jedan od ponuđenih ekoloških problema:

- „Zagađenje plastikom – plastični otpad završava u rijekama i okeanima i šteti životinjama.“
- „Zagađenje vazduha – dim i isparenja čine vazduh nezdravim.“
- „Uništavanje šuma – sječa drveća ugrožava životinje i klimu.“
- „Prekomjerna potrošnja vode – prevelika potrošnja vode utiče na ljudsko zdravlje i prirodu.“

3. Zadatak grupe je da:

Svaka grupa istraži problem i objasni zašto je izabrani problem važan. Koje posljedice proizlaze iz problema? Zatim svaka grupa predlaže rješenja: tri konkretne i praktične aktivnosti koje svaki učenik može uraditi kako bi pomogao u rješavanju problema.

4. Prezentacija:

Svaka grupa prezentuje svoj rad pred razredom u trajanju od 5 minuta. Zatim tokom sedmice sprovodi jednu od predloženih aktivnosti.

Aktivnost 2

Intervju sa odraslom osobom

1. Izaberi jednu odraslu osobu (roditelja, baku, nastavnika, komšiju).

Aktivnosti

2. Postavi sljedeća tri pitanja:

- „Sta ste naučili o prirodi kada ste bili u osnovnoj školi?“
- „Koji je, po vašem mišljenju, najveći ekološki izazov danas?“
- „Kako ljudi u našoj zajednici mogu pomoći?“

3. Zapiši odgovore odraslih.

4. Razmisli kako bi mogao/ mogla primijeniti neke od ovih savjeta i ideja u svom svakodnevnom životu.

Aktivnost 3

Aktivno građanstvo ne pokazuje se samo kroz ekologiju, već i kroz učešće u demokratskim procesima. Danas sve manje ljudi izlazi na glasanje.

Da li je ovo nepoštovanje prema onima koji su se borili za ovo pravo?

Koje obaveze imamo kada koristimo svoje pravo glasa?

U parovima napravite poster ili PowerPoint prezentaciju s porukom:

„Zašto je važno glasati?“

Koristite slike i riječi kako biste objasnili zašto je važno glasati. Zatim izložite postere u školi ili ih podijelite na društvenim mrežama i sa svojim porodicama.

Inicijativa „Ponder“ u Bitolju organizuje kulturne događaje, sajmove, razmjene i objavljivanje stripova, posebno za omladinsku publiku. Kako bi se proširilo žensko pisanje i podstaklo prisustvo ženskih glasova u književnosti i javnosti, aktivna je i inicijativa „Podijeli autoricu“. Knjige autorica prikupljaju se i doniraju javnim bibliotekama, omladinskim i kulturnim centrima, omogućavajući razmjenu knjiga, ideja i mišljenja. Inicijativa je počela 2021. godine, prve knjige donirane su gradskoj biblioteci u Bitolju, a do sada je donirano oko 2.000 knjiga u 15 gradova i naseljenih mjesta. Projekat vode aktivistkinje iz „Mreže Stela – udruženja za jednake mogućnosti“.

Aktivnost 4

Istražite problem u zajednici i predložite aktivizam kao rješenje.

Koraci:

Podijelite se u grupe i izaberite temu: čišćenje školskog dvorišta, pomoć djeci sa smetnjama u razvoju, podrška socijalno ugroženim osobama.

Istražite primjere iz stvarnog života i dokumentujte šta se dešava kada niko ne djeluje. Napravite kratak video ili prezentaciju na temu „Kako naše djelovanje može promijeniti problem?“

Provjeri znanje

1. Navedi tri svakodnevne navike koje mogu pomoći u zaštiti prirode.
2. Objasni zašto je obrazovanje važno za svakog građanina.
3. Navedi dvije promjene koje možeš predložiti svojim ukućanima i objasni zašto su važne.
4. Da li zagađenje vazduha može uticati na vodu? Kako su povezane sječe šuma s klimatskim promjenama?
5. Dizajniraj ideju za malu kampanju koja promovise zaštitu prirode u tvojoj okolini.
6. Da li je obrazovanje dovoljno da bi se promijenilo ponašanje ljudi ili je potrebna i druga motivacija? Objasni svoje mišljenje i navedi primjere motivacije (lični primjer, vršnjaci, mediji, nagrade).

Država kao zaštitnik prava i čuvar reda

„Bez zakona, ljudi su kao divlje životinje; sa zakonima su slobodni i bezbjedni.“

– Monteske

Za motivaciju

Šta bi se desilo kada država ne bi obezbjeđivala bezbjednost i red, kakve bi bile posljedice? Koji ljudi i institucije u tvom okruženju brinu o tome da se poštuju pravila i da budemo bezbjedni?

Uloga države

U demokratskim društvima država ima zadatak da stvori uslove u kojima svi građani mogu živjeti slobodno, bezbjedno i dostojanstveno. Dvije najvažnije uloge države su:

1. Zaštita prava i sloboda građana;
2. Obezbjedjivanje javne bezbjednosti i reda.

Ove dvije uloge međusobno su povezane: nema prave slobode ako građani nisu bezbjedni i nema prave bezbjednosti ako država krši prava.

Zaštita prava i sloboda građana

Svaki čovjek ima prava koja mu pripadaju od rođenja – pravo na život, slobodu, jednakost, privatnost, slobodu govora, slobodu vjeroispovijesti, pravo na protest i mnoga druga. Ova prava garantovana su Ustavom i odnose se na sve građane, bez obzira na pol, starost, etničku pripadnost ili vjeroispovijest. U savremenom društvu posebno je važno pravo na privatnost: niko te ne smije snimati bez tvoje dozvole, fotografisati, objavljivati sadržaj s tobom ili prikupljati podatke putem telefona i interneta bez tvoje dozvole.

Kako država štiti prava građana?

Da bi se ova prava poštovala, država ih mora aktivno štiti. To čini kroz različite institucije i mehanizme, kao što su:

KOMISIJA ZA ZAŠTITU OD DISKRIMINACIJE

Djeluje u slučajevima nejednakog i nepravdnog tretmana.

**Pročitaj, razmisli
i diskutuj!**

Dan bez pravila

U gradu Mirodom jednog dana sve službe su prestale da rade: policija, vatrogasna služba, saobraćajna služba i opština. Ajše (13) krenula je u školu i odmah primijetila haos. Automobili se nisu zaustavljali, pješaci nisu znali kada da pređu ulicu, a učenici su se raspravljali jer je neko objavio fotografije bez njihove dozvole.

Kasnije je izbio mali požar u blizini igrališta, ali nije bilo nikoga da interveniše. Ljudi su pokušavali pomagati jedni drugima. Uveče su službe ponovo počele da rade, a Ajše je shvatila koliko je važno da država održava red i štiti prava građana.

Po tvom mišljenju, koji dio dana je bio najopasniji za ljude? Zašto?

Šta misliš, kako su se osjećali učenici kada u školi nisu imali kome da se požale?

Zamisli da si novinar koji izvještava o danu u Mirodomu. Napiši 3–4 rečenice:

Koje službe nisu radile tog dana?

Zašto je to bilo opasno za građane?

Posljedice ako država ne štiti prava

Kada država ne štiti prava građana, društvo se suočava sa ozbiljnim posljedicama. Nepravda se širi i često dolazi do zloupotrebe moći, a građani gube povjerenje u institucije koje bi trebale da ih štite. U takvom okruženju diskriminacija i nejednakost se povećavaju, a društvo postaje nestabilno i podložno sukobima. Bez sigurnosti i zaštite prava ljudi teško mogu živjeti slobodno, učiti, raditi i planirati svoju budućnost.

SKENIRAJ ME!

„Gdje da se obratim ako...?“

Skenirajte i otkrijte koja te institucija štiti u svakodnevnim situacijama.

Bezbedan grad, bezbedna država
Sistem „Bezbedan grad“ uveden je radi povećanja bezbednosti na putevima i praćenja poštovanja pravila.

Kome se možeš obratiti ako ti je nešto ukradeno?

Individualna prava imaju svoja ograničenja. Na primjer, sloboda govora ne uključuje širenje laži o drugim ljudima.

Kako da prijavim problem?

- Korak 1: Fotografiraj problem (npr. polomljenu klupu, rupu na putu, smeće).
- Korak 2: Koja je odgovorna institucija? (Opština / Komunalna higijena).
- Korak 3: Napiši kratko elektronsko pismo / tviit opštini u kojem ljubazno prijavljuješ problem i tražiš rješenje.

Koje bi posljedice nastale kada država ne bi obezbijedila bezbjednost i red?

- Haos u saobraćaju;
- Povećana stopa kriminala;
- Nepovjerenje u institucije;
- Svi se osjećaju nezaštićeno;
- Ljudi se plaše izaći napolje.

Napiši primjer iz svog okruženja ljudi ili institucija koje doprinose miru i redu (npr. školski pedagog, lokalna mjesna zajednica, nevladina organizacija, volonteri...).

„Napravi akcioni plan“ – napravi kratak plan šta ćeš preduzeti ako se suočiš s kršenjem pravila ili haosom u školi.

Povezanost između slobode i bezbjednosti

Iako su ove dvije funkcije različite, one su međusobno zavisne.

S jedne strane, država mora stvoriti okruženje u kojem su ljudi bezbjedni. S druge strane, mora voditi računa da ne ograničava prava i slobode više nego što je potrebno.

- Policija ima pravo regulisati saobraćaj, ali nema pravo postupati diskriminatorno.
- Država može uvesti mjere za javnu bezbjednost, ali ne smije ograničavati slobodu govora bez opravdanog razloga.

Zato se u demokratskom društvu uvijek traži ravnoteža: država garantuje bezbjednost, ali istovremeno poštuje i štiti prava svakog građanina.

Saznaj više

Da li znaš da Ministarstvo unutrašnjih poslova ima posebno „**Crveno dugme**“? To je aplikacija i veb-sajt gdje svako (čak i anonimno) može prijaviti onlajn nasilje, govor mržnje ili zlostavljanje djece na internetu.

Zadatak: Otvori veb-sajt Ministarstva unutrašnjih poslova („Crveno dugme“) i pogledaj koje tri kategorije nasilja mogu biti prijavljene.

Razgovaraj s drugovima iz škole: Zašto je važno da država bude prisutna i na internetu, a ne samo na ulicama?

Obezbjeđivanje bezbjednosti i reda

Policija: sprečava kriminal i nasilje i štiti građane od opasnosti.

Vatrogasci i spasilačke službe: reaguju na požare, poplave, saobraćajne nesreće i druge vanredne situacije.

Saobraćajna pravila i kontrole: štite bezbjednost pješaka, vozila i biciklista. Bez njih bi na ulicama vladao haos. Saobraćajna policija i opštinske službe obezbjeđuju da ulice budu sigurne za sve.

Aplikacija „Crveno dugme“ namijenjena je prijavljivanju bilo kakvih saznanja ili informacija iz oblasti zlostavljanja djece*, zločina iz mržnje i podsticanja na nasilje, kao i trgovine ljudima.

Više detalja na sljedećem linku:
<http://redbutton.mvr.gov.mk/>

Otkrio sam

Zaštita prava i sloboda, obezbjeđivanje bezbjednosti građana i reda u njihovom svakodnevnom životu osnova su svakog demokratskog društva. Kada država ispunjava ove uloge, građani žive slobodno, bezbjedno i s povjerenjem u institucije. Kada se ove funkcije zanemare, posljedice osjećaju svi.

Aktivnosti

Aktivnost 1

Podijelite se u grupe. Tvoja grupa je „Istraživački tim“. Izaberite jednu instituciju iz vaše opštine (Polijska stanica, Dom zdravlja, Opština ili Centar za socijalni rad).

Vaša misija je da:

Napravite kratak video ili poster pod nazivom „Kako ova služba pomaže nama?“

Trebalo bi da sadrži:

1. Sliku/crtu institucije;
2. Sta tačno ta institucija radi? (Njena supermoć);
3. Broj telefona ili način na koji biste ih kontaktirali.

Aktivnost 2

(Rad u parovima)

Sortiraj sljedeće situacije u dvije kolone: „Kršenje prava“ ili „Nedostatak bezbjednosti“.

1. Neko je ušao u tvoj nalog na Instagramu.
2. Semafori ispred škole ne rade tri dana.
3. Direktor nalaže da se postave kamere u toaletima kako bi se spriječilo pušenje. (Diskutujte: Da li je ovo bezbjednost ili kršenje privatnosti?)
4. Policija zaustavlja vozila, ali samo vozače koji iz gledaju siromašno.

Na kraju svako pojedinačno treba napisati rečenicu koja počinje sa:

„Za građane je opasno kada država ne...“

Sta sam naučio/naučila o ulozi institucija?

Provjeri znanje

1. Koje su dvije osnovne uloge države koje su obuhvaćene u ovoj lekciji?
2. Kako su bezbjednost i sloboda međusobno povezane?
3. Ako je učenik u tvojoj školi diskriminisan zbog svoje etničke pripadnosti, koje institucije mu mogu pomoći?
4. Koja je od ove dvije uloge, po tvom mišljenju, važnija – zaštita prava ili obezbjeđivanje bezbjednosti? Objasni svoj stav.
5. Diskutujte u grupi: „Da li povećana bezbjednost ponekad može značiti smanjenje slobode?“ Navedi primjere i pronađi rješenje kojim biste uravnotežili obje vrijednosti.
6. Pripremi poster za školski hol pod nazivom „Moja prava i moja bezbjednost“. Na posteru prikaži: jedno važno građansko pravo, jednu važnu službu koja obezbjeđuje javni red i kratko objašnjenje zašto su oni važni za tebe.

Javna dobra i usluge

„Opšte dobro je temelj svake moćne države.“

– Aristotel

Za motivaciju

Sta bi se desilo kada bi sve škole ili parkovi bili privatni?
Sta je opšte dobro u vašoj zajednici?

Sta predstavlja opšte dobro?

Aristotel, jedan od najznačajnijih antičkih filozofa, vjerovao je da država ne postoji samo da bi vládala, već da bi obezbijedila dobar život za sve. Ono što je korisno za sve građane – bezbjednost, obrazovanje, čist vazduh – nazivamo zajedničkim opštim dobrom. Opšte dobro postiže se kroz javne usluge i javna dobra. Ono ne pripada jednoj osobi, već svima nama.

Javne usluge

Javne usluge su aktivnosti koje država organizuje i finansira (iz naših poreza) kako bi obezbijedila jednake mogućnosti. Dostupne su svima, bez obzira na pol, dob ili finansijske mogućnosti. Primjeri javnih usluga su:

- Obrazovanje: nastavnici, besplatni udžbenici, prevoz za učenike;
- Zdravstvo: ljekari, vakcinacije, hitna pomoć;
- Kultura: besplatni događaji, festivali koje podržava Ministarstvo kulture;
- Socijalna pomoć – podrška porodicama i ljudima u teškim finansijskim situacijama.

Ministarstvo prosvjete počelo je dostavu besplatnih udžbenika školama – javnu uslugu učenicima.

U nekim opštinama učenici dobijaju besplatan prevoz do škole javnim prevozom.

Država i lokalne samouprave organizuju besplatne kulturne događaje i festivale, kao što su Bela noć i Zlatno slavejče, koji su otvoreni za sve.

Digitalne javne usluge, kao što je nacionalni portal uslugi.gov.mk, gdje građani mogu dobiti lične karte i druga dokumenta putem mobilne aplikacije.

Pročitaj, razmisli i diskutuj!

U Nadjinom naselju ulična svjetla jedne večeri prestala su da rade. U početku je bilo zabavno, ali su se brzo pojavili problemi: roditelji su bili zabrinuti, vozači nisu mogli vidjeti pješake, a djeca su prestala da se igraju napolju. Nakon prijava građana, opština je poslala ekipu koja je zamijenila stare kablove i svjetla su ponovo počela da rade.

Ovaj slučaj pokazuje da je ulična rasvjeta javno dobro koje utiče na bezbjednost i svakodnevni život.

1. Zašto je ulična rasvjeta javno dobro, a ne Nadjino privatno vlasništvo?
2. Koji problemi mogu nastati kada javno dobro prestane da funkcioniše?
3. Ko treba da održava uličnu rasvjetu?
4. Kako građani mogu pomoći u takvim situacijama?

Javna dobra

Javna dobra su prostori ili resursi koje svako može koristiti, a o njima brine država. Dostupna su svima i niko ne može biti lišen njihovog korišćenja. Primjeri javnih dobara su:

- Infrastruktura: putevi, mostovi, trotoari;
- Životna sredina: gradski parkovi (npr. park u naselju Karpoš ili Gradski park u Skoplju), javna higijena;
- Bezbjednost: javni red i mir.

Kada se država ne bi brinula o ovim dobrima, putevi bi bili oštećeni, ulice prljave, a javni prostori nefunkcionalni.

Kako država i opštine reaguju na probleme s javnim dobrima (npr. uklanjanje rupa na putevima, popravka ulične rasvjete)?

Javna biblioteka je „hibrid“. Sama zgrada i prostor za čitanje su javna dobra, ali su i proces posuđivanja knjiga i pomoć bibliotekara javna usluga.

Gradski bazen – voda i prostor su javna dobra, ali su časovi plivanja javne usluge.

privatna bolnica = nije javna usluga
privatni bazen = nije javno dobro

Javne usluge trebaju garantovati da svako dijete može učestvovati – bez obzira na njegove sposobnosti.

Prava vrijednost javnih usluga vidi se u načinu na koji brinu o najugroženijima.

- Rampe za invalidska kolica nisu samo „beton“ – one su pristupačnost.
- Zvučni semafori nisu samo „zvuk“ – oni su nezavisnost za slijepe osobe.

„Novi park otvoren u Karpošu“

Opština je otvorila novi park s igralištem i zelenim površinama. Prostor je besplatan i dostupan svima – javno dobro.

Koje javno dobro ili usluga u vašem naselju nije dovoljno dostupno svima?

Vrsta	Primjer	Šta pruža	Posljedice ako je nema
Javna usluga	Osnovno obrazovanje 	Sva djeca uče, stiču znanje i vještine za budućnost	Veliki broj djece ostao bi neobrazovan, s manje mogućnosti za rad i razvoj.
Javna usluga	Javno zdravstvo 	Građani dobijaju liječenje, vakcine i medicinsku njegu kada su bolesni	Više bolesti, veća smrtnost i lošiji kvalitet života, posebno među siromašnima.
Javna usluga	Putevi i mostovi 	Bezbjednije i brže kretanje ljudi i robe kroz državu	Oštećeni putevi, saobraćajne nesreće, sporo kretanje i slaba povezanost među gradovima.
Javna usluga	Parkovi i dječja igrališta 	Prostor za rekreaciju, druženje i igru za djecu i odrasle	Nema mjesta za igru i odmor, djeca više vremena provode u zatvorenom prostoru.

Saznaj više

Ulična rasvjeta smatra se jednim od najstarijih javnih dobara – još u 17. vijeku Paris i London počeli su paliti ulične svjetiljke kako bi smanjili kriminal.

U Skopje postoji oko 33.000 uličnih svjetiljki – sve su dio javnog dobra. Sve javne usluge i javna dobra finansiraju se iz poreza. To znači da svako ko zarađuje novac indirektno ulaže u škole, bolnice, parkove i puteve.

Otkrio sam

Javne usluge i javna dobra omogućavaju svim građanima da žive bolje i bezbjednije. Kada ne bi postojali, društvo bi postalo drugačije u negativnom smislu, a svakodnevni život bio bi mnogo teži. Zato država ima obavezu da očuva i unaprijedi ove sisteme od zajedničkog interesa.

Provjeri znanje

1. Objasni razliku između javne usluge i javnog dobra. Navedi primjer iz svoje zajednice za svako od njih.
2. Situacija: Ulična rasvjeta u tvom kvartu prestala je da radi. Kako bi opština i građani trebali reagovati?
3. Šta bi opština trebala uraditi ako na ulicama ima rupa?
4. Napiši kratku priču ili nacrtaj poster koji prikazuje kako bi vaš grad izgledao da nema javnih usluga i javnih dobara.
5. Šta misliš, da li država čini dovoljno kako bi obezbijedila javne usluge i javna dobra? Objasnite svoje mišljenje.
6. Dizajniraj QR poster koji objašnjava razlike između javnog dobra i javne usluge.

Aktivnost 1

Debata u učionici

Tema 1: „Da li javni prevoz treba da bude potpuno besplatan za sve građane?“

- Grupa A (ZA): Tvrdi da će to smanjiti zagađenje i pomoći siromašnima.
- Grupa B (PROTIV): Tvrdi da je to preskupo za državu i da novac treba usmjeriti u bolnice.

Tema 2: „Da li sve javne usluge trebaju biti dostupne preko interneta?“

- Grupa A (ZA):

Tvrdnja: Dostupnost javnih usluga preko interneta učiniće administraciju efikasnijom i bržom.

- Grupa B (PROTIV):

Tvrdnja: Nemaju svi građani internet ili digitalne vještine, tako da ih to može isključiti.

Pravila za debatu

- **Poštovanje sagovornika**
 - Niko se ne prekida dok govori.
 - Koristite kulturni govor.
- **Jasni i koncizni argumenti**
 - Svaki tim iznosi argumente koji su logični, razumljivi i povezani s temom.
- **Vrijeme za govor**
 - Svaki tim ima određeno vrijeme (npr. 2–3 minute) za prezentaciju bez prekidanja.
- **Kontraargumentacija**
 - Nakon prezentacije drugi tim ima pravo odgovoriti činjenicama ili logičnim kontraargumentima, bez uvreda.
- **Dokazi i primjeri**
 - Argumenti trebaju biti potkrijepljeni primjerima iz svakodnevnog života, iskustava ili društvene logike.
- **Uloga moderatora (nastavnika)**
 - Prati vrijeme, daje riječ, smiruje rasprave ako je potrebno i obezbjeđuje fer-plej.
- **Završne riječi**
 - Svaki tim ima kratko vrijeme (1 minut) za zaključak.
- **Pobjednik**
 - Tim s jasnijim, jačim i praktičnijim argumentima, prema dogovorenim kriterijumima (logika, relevantnost, pristojnost), pobjeđuje.

Nivo 4: Projektni zadatak „Moja opština“

U grupama po troje izađite u svoj komšiluk.

1. Fotografšite (ili nacrtajte) javno dobro koje je oštećeno (polomljena klupa, rupa na putu, puna kanta za otpad);
2. Napišite kratak „Prijedlog za akciju“ gradonačelniku:
 - U čemu je problem?
 - Zašto je važno riješiti ga?
 - Kako ti, kao učenik/učenica, možeš pomoći (npr. akcijom čišćenja)?

Napravite QR kodove ili postere za digitalne javne usluge i podijelite ih ostalim učenicima.

Regulacija tržišta i spoljna politika

„Tržište može biti efikasno, ali ne uvijek pravedno – zato država mora intervenirati kada je to potrebno.“

–Džon Mejnard Kejns

Za motivaciju

Zamisli da ideš u prodavnicu i kupuješ svoju omiljenu čokoladu, ali primjećuješ da joj je istekao rok trajanja. Kako bi se osjećao/osjećala? Šta bi uradio/uradila?

Šta bi se desilo s proizvođačima vina u našoj zemlji kada više ne bi mogli izvoziti vino na evropsko tržište?

Kako država brine o našem svakodnevnom životu

Država ne postoji samo da bi donosila zakone. Ona štiti građane u svakodnevnom životu – kada kupuju hranu, putuju, studiraju ili sarađuju sa stranim zemljama. Regulisanje tržišta i spoljne politike dvije su važne funkcije kroz koje država obezbjeđuje postojanje pravednih pravila u ekonomiji i mirnih, korisnih odnosa s ostalim zemljama u regionu i svijetu. Zamisli kakav bi nam bio dan kada bi tržište bilo u haosu i kada sa susjednim zemljama ne bi bilo trgovine, putovanja ili saradnje.

Regulacija tržišta

Regulacija tržišta znači da država utvrđuje pravila po kojima je kompanijama dozvoljeno da prodaju i proizvode na tržištu. To sprečava prevare, opasne proizvode i nepravdne cijene te štiti potrošače. Država ne proizvodi sve što kupujemo, ali brine o tome šta kupujemo kroz četiri glavna mehanizma:

1. Kontrola cijena: Da bi se osiguralo da osnovni proizvodi (hljeb, ulje, lijekovi) ne budu preskupi za običnog čovjeka;
2. Zaštita potrošača: Ako kupiš pokvaren jogurt, imaš pravo da se žališ i neko može kazniti fabriku ili prodavnicu;
3. Higijena i kvalitet: Inspektori provjeravaju da li su restorani čisti i da li su igračke bezbjedne za djecu;
4. Zaštita od monopola: Država zabranjuje jednoj kompaniji da bude jedini prodavac nečega jer bi ta kompanija tada mogla određivati cijenu kakvu želi (to se zove fer konkurencija).

Državni tržišni inspektorat kažnjava prodavnice koje prodaju pokvarene ili nebezbedne proizvode.

SKENIRAJ ME!

Skenirajte kod i, prema uputstvima, sprovedite aktivnost pod nazivom „Prava vijest“.

Pročitaj, razmisli i diskutuj!

Zamisli da tvoja lokalna prodavnica prodaje hranu kojoj je istekao rok trajanja ili koja sadrži bakterije koje mogu izazvati trovanje hranom.

- Zašto je važno da postoji inspekcija koja će otkriti i ukloniti nebezbednu hranu?
- Šta bi se desilo s cijenama i kvalitetom kada bi kompanije znale da ih niko ne kontroliše?
- Koje grupe građana bi bile najviše pogođene visokim cijenama i proizvodima lošeg kvaliteta?

Spoljna politika

Spoljna politika pokazuje kako jedna zemlja sarađuje s drugim zemljama. Ona uključuje:

- **Ugovore** – kada se zemlje dogovaraju o pravilima saradnje;
- **Diplomaciju** – kada predstavnici jedne zemlje razgovaraju i pregovaraju kako bi riješili probleme bez sukoba;
- **Trgovinu** – kupovinu i prodaju robe među državama;
- **Učešće u međunarodnim organizacijama** – kao što su United Nations ili European Union, gdje zemlje sarađuju po važnim pitanjima.

Spoljna politika važna je za mir, saradnju, razmjenu robe i ideja, ali i za ekonomski i politički napredak zemlje.

Naša država i svijet

Naša država teži saradnji sa zemljama iz regiona, kao i približavanju European Union, što otvara više mogućnosti za trgovinu, zapošljavanje, studiranje i putovanja. Ukoliko bi se prekinuli diplomatski odnosi s nekom od susjednih zemalja, moglo bi doći do prekida trgovine, poskupljenja proizvoda i pogoršanja odnosa među građanima s obje strane granice.

Ukoliko bi naša zemlja prekinula diplomatske odnose sa EU, to bi značilo gubitak finansijske podrške, strožije uslove putovanja, kao i ozbiljan udarac za ekonomiju.

Vlada često uvodi maksimalne cijene osnovnih proizvoda, kao što su brašno, ulje i hljeb, kako bi spriječila pretjerano visoke cijene u vremenima krize.

Hiljade inspekcija sprovode se svake godine i tone nebezbedne hrane uništavaju se kako bi se spriječile neželjene posljedice i zaštitilo zdravlje građana.

Mi smo članica United Nations i želimo postati članica EU kako bismo imali podršku i iste standarde kao razvijene zemlje.

Trgovinski sporazumi omogućavaju da se makedonsko vino ili ajvar prodaju u Njemačku bez visokih carina.

Funkcija	Kako se sprovodi (alatke)	Posljedice ako JE NEMA
Regulacija tržišta	Inspekcije, kazne, zakoni o cijenama	Trovanje, prevare, enormno visoke cijene
Spoljna politika	Dogovori, ambasadori, članstvo u EU/UN	Zatvorene granice, konflikti, nemogućnost izvoza

Otkrio sam

Regulacija tržišta štiti građane sigurnim proizvodima i realnim cijenama. Spoljna politika stvara mir, saradnju i mogućnosti za razvoj. Zajedno, ove funkcije čine svakodnevni život građana sretnijim i bezbjednijim.

Saznaj više

U 2023. godini inspektori u našoj zemlji otkrili su uvezene mesne proizvode koji su sadržavali bakterije i odmah ih povukli iz prodavnica kako bi zaštitili građane.

Aktivnost 1

Ministri 40 minuta

Podijelite se u dvije velike grupe (ili nekoliko manjih).

- GRUPA A: „Agencija za hranu i tržište“

Zadatak: Vi ste inspektori. Otkrili ste da popularna fabrika čipsa koristi jeftino, štetno ulje. Napišite na papiru: Šta ćete uraditi? Koje zakone ćete koristiti? Kako ćete zaštititi javnost?

- GRUPA B: „Ministarstvo spoljnih poslova“

Zadatak: Vi ste diplomate. Susjedna zemlja iznenada je zatvorila svoje granice za naše kamione s breskvama. Breskve truhnu. Napišite na papiru: Kako ćete pregovarati da biste riješili problem bez svađe i sukoba?

Prezentacija: Svaka grupa ima pet minuta da predstavi svoje rješenje ispred table.

SKENIRAJ ME!

Podijelite se u parove, skenirajte QR kod i sprovedite aktivnost.

Aktivnost 2

Podijelite se u šest grupa: tri grupe će raditi na temi „Regulacija tržišta“, a tri grupe na temi „Spoljna politika“. Vaš zadatak je:

- Da objasnite kako država obavlja ovu funkciju – koje su institucije uključene, koji zakoni to regulišu i koje se aktivnosti preduzimaju.
- Da razmislite šta bi se desilo kada država ne bi obavljala ovu funkciju – koristeći primjere iz svakodnevnog života (tržište, granice, putovanja, cijene, zaposlenje).
- Pripremite kratku prezentaciju ili poster s jasnim ilustrativnim primjerima (npr. tržišni inspektor, granični prelaz, potpisivanje međunarodnog ugovora, sjednica United Nations).

Nakon predstavljanja svojih rješenja razgovarajte o sljedećim pitanjima:

- Ko ima najviše koristi od dobro regulisane spoljne politike?
- Ko najviše strada kada tržište nije regulisano?
- Gdje pronalaziš sebe u ovim situacijama – kao potrošača, budućeg radnika ili građanina?

Provjeri znanje

1. Koje institucije mogu vršiti inspekciju tržišta?
2. Objasni svojim riječima šta je monopol i zašto je štetan.
3. Kako bi jedna škola mogla imati koristi od dobre spoljne politike među državama?
4. Analiziraj sljedeći slučaj: Koji faktori su doveli do pojave nebezbedne hrane?
Inspektori u našoj zemlji su 2022. godine otkrili niz skandala. U nekoliko skladišta pronađena je hrana s isteklim rokom trajanja, na koju su lijepljene nove etikete, ili hrana koja je čuvana u neadekvatnim uslovima.
5. Procijeni važnost kontrole cijena osnovnih proizvoda.
6. Zamisli da si ministar spoljnih poslova – predloži novi način saradnje s nekom od zemalja u regionu.

RJEČNIK POJMOVA

Autokratija - sistem vladavine jedne osobe sa apsolutnom vlašću.

Autokratska država - država kojom upravlja vladar koji ima apsolutnu moć.

Aktivni građanin - osoba koja učestvuje i reaguje u zajednici.

Apsolutna monarhija - društveno uređenje u kome jedan vladar (kralj ili kraljica) ima vrhovnu, neograničenu vlast u državi, neograničenu zakonima, ustavima ili zakonodavnim tijelima, često opravdanu božanskim pravom na vladavinu i obično se vlast prenosi nasljeđem.

Volontiranje - dobrovoljni rad bez finansijske nadoknade.

Građanski aktivizam - građani se organizuju da bi uticali na javnu politiku, društvene norme ili ekonomske uslove za javno dobro, prevazilazeći formalne politike kroz metode kao što su protesti, zastupanje, društveno koristan rad ili bojkoti, u cilju sistemskih promjena ka boljem društvu.

Građanska prava - prava građana na političku i društvenu slobodu i jednakost.

Građansko društvo - nezavisni dio društva sastavljen od organizovanih grupa ili pojedinaca koji djeluju van bilo koje vlasti.

Deklaracija - zvanična izjava o osnovnim principima i stavovima koji se odnose na neko veoma važno pitanje.

Demokratija - sistem vladanja cjelokupnog stanovništva ili svih podobnih članova jedne države, obično putem izabranih predstavnika.

Demokratska država - država u kojoj vlast vrši cjelokupno stanovništvo ili svi podobni članovi države, obično preko izabranih predstavnika.

Diplomatija - aktivnost ili vještina upravljanja međunarodnim odnosima, obično od strane predstavnika države.

Diskriminacija - nepravedan ili predrasudan tretman različitih kategorija građana, naročito na osnovu etničke pripadnosti, religijske, starosti, pola ili fizičkog i mentalnog invaliditeta.

Evropski sud za ljudska prava - sud koji sprovodi Evropsku konvenciju o ljudskim pravima.

Zakonodavac - osoba koja donosi zakone, tj. član zakonodavnog tijela.

Inicijativa - prijedlog za promjenu pokrenutu od strane građana.

Javna debata - razgovor građana o odlukama od javnog interesa.

Javno dobro - resurs ili usluga koja se besplatno pruža svim članovima društva.

Konvencija - međunarodni sporazum o važnim pitanjima.

Konvencija o pravima djeteta - međunarodni sporazum kojim se garantuju prava svakog ljudskog bića koje nije navršilo osamnaest godina.

Legitimnost - prihvatanje vlasti od strane građana.

Mandat - određeni vremenski period vladavine ili upravljanja u jednom demokratskom društvu.

Mediji - različite vrste sredstava za prenošenje informacija velikom broju ljudi.

Međunarodni pakt - međunarodni sporazum, obično od velikog političkog značaja, od obostrane koristi za saradnju, savez i slično.

Monarh - suvereni vladar države, kralj, kraljica ili car.

Monarhija - oblik društvenog uređenja sa monarhom-kraljem na čelu države.

Odgovornost - stanje dužnosti ili polaganje računa pojedinaca ili grupe o svojim postupcima.

Ombudsman (narodni pravobranilac - zastupnik) – nezavisni službenik koji istražuje i rješava žalbe protiv vladinih organa ili državnih institucija.

Pakt – formalni sporazum između pojedinaca ili grupa ljudi.

Parlamentarna demokratija – društveno uređenje u kome parlament, tj. skupština, ima najveću moć.

Pasivnost – neučestvovanje i čekanje da neko drugi riješi problem.

Politička prava – prava građana na političku slobodu i jednakost.

Prava – ono što je moralno ispravno, pravno pravedno ili pošteno.

Predsjednička demokratija – društveno uređenje u kome najveću moć ima predsjednik države.

Ratifikacija – čin potpisivanja ili davanja formalne saglasnosti na ugovor ili sporazum, čime on i zvanično postaje važeći.

Republika – država u kojoj vrhovnu vlast ima narod i njegovi izabrani predstavnici i u kojoj postoji izabrani ili imenovani predsjednik.

Slobode – moć ili pravo da se djeluje, govori ili misli kako se želi bez smetnji ili ograničenja.

Savjet Evrope – vodeća međunarodna organizacija na evropskom kontinentu, posvećena zaštiti i unapređenju ljudskih prava, demokratije i vladavine prava.

Solidarnost – osjećanje i djelovanje u podršci zasnovano na povjerenju.

Spoljna politika – strategija vlade u odnosima sa drugim zemljama, tj. narodima.

Statut – pisani pravilnik, koji reguliše funkcionisanje organizacije ili institucije.

Totalitarni režim – sistem vladavine koji je centralizovan i diktatorski i zahtijeva potpunu potčinjenost državi.

Transparentnost – otvoreno i javno dostupno informisanje o svemu što je urađeno, što pokazuje poštenje i odgovornost u radu.

Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima – opšteprihvaćena zvanična izjava o osnovnim principima i stavovima koji se odnose na ljudska prava.

Ustav – pisani dokument koji navodi zakone pomoću kojih se upravlja i reguliše država.

Ustavna monarhija – društveno uređenje u kome monarh (kralj ili kraljica) služi kao ceremonijalni šef države, ali su njihova ovlašćenja ograničena ustavom, a stvarnu političku moć imaju izabrani parlament i vlada.

Federalna država – dio društvenog sistema gdje je vlast podijeljena između centralne nacionalne vlade i regionalnih vlada, pri čemu oba nivoa imaju različita, ustavno definisana ovlašćenja, omogućujući nacionalno jedinstvo i regionalnu autonomiju.

Cenzura – suzbijanje, potiskivanje ili zabrana djelova knjiga, filmova, vijesti i sličnog, koji se smatraju nepristojnim, politički neprihvatljivim ili prijetnjom po bezbjednost.

Medijska cenzura – suzbijanje ili zabrana govora, javne komunikacije ili drugih informacija koje vlade, mediji ili druga tijela za kontrolu medija smatraju neprihvatljivim, štetnim, osjetljivim ili nezgodnim.

IZVORI

- [1] Атанасов, П., Мултикултурализмот како теорија, политика и пракса, Скопје: Евро Балкан Пресс, 2003.
- [2] Академија за судии и јавни обвинители, Достапно на: <http://www.jpacademy.gov.mk>
- [3] A Handbook for Teachers, Cultural Heritage and Cultural Diversity Lessons, 2012.
- [4] Бајалџиев, Д., Вовед во правото, Скопје: Академски печат, 2007.
- [5] Бајалџиев, Д., Развиток на политичкиот и правниот систем на Република Македонија. Скопје: Универзитет „Св. Кирил и Методиј“, Правен Факултет, 2000.
- [6] Bäckman, E., Bernard, T., Demokratsko upravljanje školama, Council of Europe Publishing, 2007.
- [7] Божовиќ, С., Анастасовска, И., Учиме право, учебник за граѓански и политички слободи и права, Скопје: Младински образовен форум, 2015.
- [8] Валдерсон, Г., Натали Х.С., Меѓународни институции и институции на заедницата, Скопје: Конгресен сервисен центар, 2006.
- [9] Visnjic, F., Monteskie: O duhu zakona, Tom I i II, Beograd, 1989.
- [10] Gomien, D., Краток водич низ Европската конвенција за човекови права (Short Guide To The European Convention Of Human Rights)", Македонска верзија, Совет на Европа, Стразбург, (1991).
- [11] Граѓанско образование за VIII одделение: водич за ученици, Скопје: Македонски центар за граѓанско образование, 2019.
- [12] Гир, С., Европска конвенција за човекови права, Скопје: Просветно дело, 2009.
- [13] Додовски, И., Мултикултурализмот во Македонија: модел во настанување, Скопје: Фондација Институт Отворено Општество, 2005.
- [14] EU institutions and other bodies, Достапно на: http://europa.eu/institutions/index_en.htm;3.
- [15] International Federation of Journalists. „Putting Children in the Right“, 2002, Достапно на: www.unicef.org/magic/resources/Childrights_and_media_coverage.pdf.
- [16] International Federation of Journalists. „Children’s Rights and Media“, Guidelines and Principles for Reporting Involving, 1998.
- [17] Клековски, С., Кржаловски, А., Јаковлевска, А. Г., Општествена одговорност на Граѓаните, Македонски центар за меѓународна соработка, 2008.
- [18] Lončarić-Jelačić, N., Ogrinšak, T., Основи на демократијата, Загреб, 2010.
- [19] Митрова, К., Низамовски, Д., Поповска, Т., и др., Реализација на наставата по граѓанско образование во основните училишта – Извештај од испитувањето, Македонски центар за граѓанско образование, 2016.
- [20] Петроска-Бешка, В., Најчевска, М., Николина, К., и др., Студија за мултикултурализмот и меѓуетничките односи во образованието, Скопје: Канцеларија на УНИЦЕФ, 2009.
- [21] Организација на обединетите нации (ООН). Универзалната декларација за човекови права, 1948, Достапно на: <http://www.un.org/en/universal-declaration-human-rights/>.
- [22] Pavičević, V., Sociologija religije-sa elementima filozofije religije, Beograd: BIGZ, 1986.
- [23] Information all eaflet for the citizens of the European Union, Достапно на: ed.www.europaforum.lu.
- [24] Пачек-Баља, С., Рогинек, Н., Стојичевиќ, и др., Теорија на праведност, Скопје: Слово, 2002.

- [25] Петрески, В., Маглешов, В., Митревска, А.Т., Ѓонеска, Б., Прирачник за неформално образование за медиумска писменост, Скопје: Фондација за интернет и општество Метаморфозис, 2019.
- [26] Роулс, Х., Теорија на праведноста, Скопје: Слово, 2002.
- [27] Стојановски, С., Граѓанско општество, Штип, 2018.
- [28] Ташева, М., Етничките групи во земјата - современи состојби, Скопје: Филозофски факултет, 1997.
- [29] Трајансовски, Ж., Чаусидис, Т., Беличанец, Р., Медиумите, говорот на омраза и маргинализирани-те заедници, Скопје, 2013.
- [30] Трајковски, И., Граѓанско содружништво, Скопје: ГОЦМАР, 1997.
- [31] Темков, К., Поповска, Б., Етика Учебник за II година, 2013.
- [32] The European Union On-Line, Достапно на: <http://europa.eu/index.htm>.
- [33] Treaty of Nice, Official Journal of the European Communities, 2001.
- [34] UNICEF. Principles for Ethical Reporting on Children, Достапно на: http://www.unicef.org/media/media_tools_guidelines.htm.
- [35] UN International Convention on the Elimination of All of Racial Discrimination, 1966.
- [36] Устав на Република Македонија, Службен весник на РМ, 52/1991.
- [37] Civil society Collins English Dictionary, Complete & Unabridged 11th Edition.
- [38] Retrieved 2nd August 2012 from Collins Dictionary.com website: <http://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/civil-society>.
- [39] Човековите права како демократска вредност - Те drejtat e njeriut si vlere Demokratike, Фондација Фридрих Еберт, 2003.
- [40] Џордан, Г., Ведон, К., Културна политика, Скопје: Темплум, 1999.
- [41] Шкарик, С., Силјановска-Давкова, Г., Уставно право, Скопје: Култура, 2009.
- [42] Шопар, В., Теменугова, А., Аксентиевска, М., Медиумската писменост во Македонија, Скопје: Македонски институт за медиуми, 2010.
- [43] Stefan, J., Priručnik aktivnih metoda za građanski odgoj i obrazovanje s primjerima dobre prakse, Zagreb: Hrvatski centar za dramski odgoj, 2017.
- [44] Граѓанско општество [Електронски извор] : учебник /Проф. д-р. Страшко Стојановски. - Штип : Универзитет „Гоце Делчев“, Правен факултет, 2018 Начин на пристап (URL): <https://e-lib.ugd.edu.mk/762>. - Текст во PDF
- [45] Политички систем- Проф. д-р Рената Тренеска Дескоска; Проф. д-р Јелена Трајковска-Христовска; Доц. д-р Марко Кртолица. Издавач: Фондација „Фридрих Еберт“ 2023
- [46] Уставен суд на Република Северна Македонија, искуства и перспективи -
- [47] Маргарита Цаца Николовска; Игор Спировски; Мартин Сопронов. Издавач Институт за човекови права 2021 Скопје

